

T.C.
BANDIRMA ONYEDİ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

ENFLASYON VE İŞSİZLİK SARMALINDA
TÜRKİYE

Yakup ÖZTÜRK

175 011008

Tez Danışmanı:

Dr. Öğr. Üyesi Evren İPEK

BANDIRMA 2020

T.C.
BANDIRMA ONYEDİ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

ENFLASYON VE İŞSİZLİK SARMALINDA
TÜRKİYE

Yakup ÖZTÜRK
175011008

Tez Danışmanı:
Dr. Öğr.Üyesi Evren İPEK

BANDIRMA 2020

YÜKSEK LİSANS TEZİ ONAYI

Bandırma Onyedli Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, İktisat Programında Yüksek Lisans öğrencisi Yakup ÖZTÜRK tarafından Dr. Öğr. Üyesi Evren İPEK'in danışmanlığında hazırlanan "ENFLASYON VE İŞSİZLİK SARMALINDA TÜRKİYE" başlıklı tez aşağıdaki jüri üyeleri tarafından .../ .../ tarihinde yapılan Tez Savunma Sınavında oyçokluğu/oybirliği ile başarılı bulunmuş ve Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı

Jüri-Danışman

Jüri Üyesi

ETİK BEYAN SAYFASI

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
BANDIRMA ONYEDİ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ**

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik ilkelere uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.(..... / /)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin

Adı ve Soyadı

Yakup ÖZTÜRK

İmzası

ÖZET

ENFLASYON VE İŞSİZLİK SARMALINDA TÜRKİYE

Yakup ÖZTÜRK

Enflasyon ve işsizlik ilişkisi daima iktisatçıların merakını çeken konulardan birisi olmuştur. Bu konuyla ilgili literatür incelendiğinde araştırmacıların birbirinden farklı sonuçlarla karşılaştığı görülmektedir. Bu çalışmada enflasyon ve işsizlik ilişkisi teorik olarak incelenmiş ve ampirik olarak analiz edilmiştir. Çalışmanın ampirik analizleri yapılırken Türkiye ekonomisinin 2005:1 ile 2018:12 dönemine ilişkin aylık veriler kullanılmıştır. Değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisi Pesaran, Shin ve Smith (2001) tarafından geliştirilen sınır testi ile sınanmıştır. Değişkenler arasındaki kısa ve uzun dönemli ilişkiler Gecikmesi Dağıtılmış Otoregresif Model (ARDL) ile analiz edilmiştir. Ayrıca Toda-Yamamoto nedensellik analizi uygulanarak değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisinin yönü tespit edilmiştir.

Analizde elde edilen bulgulara göre enflasyon ile işsizlik arasında eşbütünleşme ilişkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca uzun dönemde enflasyon ile işsizlik arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Kısa dönemde ise enflasyon ile işsizlik arasında anlamlı ve negatif yönlü bir ilişki olduğu sonucuna varılmıştır. Son olarak nedensellik analizi bulguları enflasyondan işsizliğe doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi olduğunu ortaya koymaktadır.

Anahtar Sözcükler: Enflasyon, İşsizlik, Sınır Testi, ARDL Modeli, Toda-Yamamoto Nedensellik Analizi.

ABSTRACT

INFLATION AND UNEMPLOYMENT SPIRAL IN TURKEY

Yakup ÖZTÜRK

The relationship between inflation and unemployment has been one of the areas that have attracted the economists' interest and when the literature has been reviewed, different results have been come across. In this study, the relationship between inflation and unemployment was analyzed theoretically and empirically. Monthly data concerning the period between 2005:1 and 2018:12 of Turkey's economy was used in the empirical analysis of the study. The cointegration relationship between the variables was tested with the bound test developed by Pesaran, Shin and Smith (2001). The short and long term relationships between the variables were analyzed with the ARDL (Autoregressive Distributed Lag) model. In addition, Toda-Yamamoto causality analysis was applied and the direction of causality relationship between variables was determined.

According to the results of the analysis, it is concluded that there is a cointegration relationship between inflation and unemployment. In addition, it has been determined that there is a significant and positive relationship between inflation and unemployment in the long term. In the short term, it has been concluded that there is a significant and negative relationship between the analyzed inflation and unemployment. Finally, the causality analysis reveals that there is a one-way causality relationship from inflation to unemployment.

Key Words: Inflation, Unemployment, Bound Test, ARDL Model, Toda-Yamamoto Causality Analysis.

ÖNSÖZ

Bu çalışmada, Türkiye ekonomisinde enflasyon ve işsizlik ilişkisi 2005: 1-2018: 12 dönemine ilişkin aylık verilerle; Sınır Testi, ARDL analizi ve Toda-Yamamoto nedensellik analizi kullanılarak test edilmiştir.

Bu çalışmamın konusunun belirlenmesinden tezin sonuçlanmasına kadar bana yol gösteren, tezimin araştırma ve uygulama kısımlarında gösterdiği büyük katkılardan dolayı tez danışmanı saygıdeğer hocam Dr. Öğr. Üyesi Evren İPEK'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Yakup ÖZTÜRK

Bandırma 2020

İÇİNDEKİLER

YÜKSEK LİSANS TEZİ ONAYI	ii
ETİK BEYAN SAYFASI	ii
ÖZET	iv
ABSTRACT	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
ÖNSÖZ	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar	xi
ŞEKİLLER	xiii
KISALTMALAR	xiv
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ENFLASYON VE İŞSİZLİK KAVRAMLARI	3
1. ENFLASYON KAVRAMI	3
1.1. Enflasyon Teorileri	3
1.1.1. Klasik yaklaşım	4
1.1.2. Keynesyen yaklaşım	6
1.1.3. Monetarist yaklaşım	7
1.1.4. Yapısalcı yaklaşım	8
1.1.5. Yeni klasik yaklaşım	9
1.2. Enflasyonun Ölçülmesi	10
1.2.1. Tüketici fiyat endeksi (TÜFE)	10
1.2.2. Üretici fiyat endeksi (ÜFE)	11
1.3. Nedenlerine Göre Enflasyon Türleri	12
1.3.1. Talep enflasyonu	13
1.3.2. Maliyet (Arz) enflasyonu	14
1.4. Şiddetine Göre Enflasyon Türleri	16
1.4.1. Sürünen enflasyon	16
1.4.2. Dört nala enflasyon	16
1.4.3. Hiper enflasyon	16
1.5. Enflasyonun Maliyeti	17
1.5.1. Beklenmeyen enflasyonun maliyeti	18
1.5.2. Beklenen enflasyonun maliyeti	19
1.5.2.1. Fiyat sisteminde parazit	19
1.5.2.2. Menü maliyeti	19
1.5.2.3. Ayakkabı maliyeti	19
1.5.2.4. Vergi bozulmaları	20

1.6.	Enflasyonun Olumsuz Etkileri.....	21
1.6.1.	Enflasyonun gelir dağılımı üzerindeki etkisi	21
1.6.2.	Enflasyonun tasarruf hacmi ve yatırımlar üzerindeki etkisi	21
1.6.3.	Enflasyonun ödemeler dengesi üzerindeki etkisi.....	22
1.6.4.	Enflasyonun kaynak tahsisi üzerindeki etkisi	22
1.7.	Enflasyonla Mücadele Yöntemleri	22
1.7.1.	Enflasyonla mücadelede para politikası.....	23
1.7.2.	Enflasyonla mücadelede gelirler politikası	23
1.7.3.	Enflasyonla mücadelede maliye politikası.....	23
1.7.3.1.	Enflasyonla mücadelede kamu harcamaları politikası.....	24
1.7.3.1.1.	Cari harcamalar	25
1.7.3.1.2.	Yatırım harcamaları	25
1.7.3.1.3.	Transfer harcamaları	25
1.7.3.1.3.1.	İktisadi gayeli mali yardımlar	26
1.7.3.1.3.2.	Sosyal transferler	26
1.7.3.1.3.3.	Faiz ödemeleri.....	26
1.7.3.2.	Enflasyonla mücadelede vergiler politikası.....	27
1.7.3.2.1.	Dolaylı vergiler	27
1.7.3.2.2.	Dolaysız vergiler	28
1.7.3.3.	Enflasyonla mücadelede borçlanma politikası	29
2.	İŞSİZLİK KAVRAMI.....	30
2.1.	İstihdam Tanımları.....	32
2.1.1.	Tam istihdam kavramı.....	33
2.1.2.	Eksik istihdam kavramı.....	33
2.1.3.	Kayıt dışı istihdam kavramı	34
2.2.	İstihdam Teorileri	34
2.2.1.	Klasik okul	34
2.2.1.1.	Mahreçler kanunu (Say yasası).....	36
2.2.1.2.	Faiz teorisi.....	37
2.2.1.3.	Ücret teorisi.....	38
2.2.2.	Neo-Klasik okul	40
2.2.3.	Keynesyen okul	41
2.2.4.	Monetarist teori	42
2.2.5.	Arz yanlı iktisat teorisi	42
2.2.6.	Yeni klasik teori	45
2.2.7.	Yeni keynesyen teori.....	46
2.3.	İşsizliğin Ölçülmesi	47
2.4.	İşsizlik Türleri.....	47
2.4.1.	Friksiyonel işsizlik	47
2.4.2.	Yapısal işsizlik	48
2.4.3.	Doğal işsizlik.....	49

2.4.4. Devrevi işsizlik.....	49
2.5. İşsizliğin Maliyeti	50
2.5.1. İşsizliğin ekonomik maliyeti	51
2.5.2. İşsizliğin sosyal maliyeti	51
2.5.3. İşsizliğin psikolojik maliyeti	52
2.6. İşsizlikle Mücadele Yöntemleri	52
2.6.1. İşsizlikle mücadelede makro politikalar.....	53
2.6.1.1. Maliye politikası	53
2.6.1.2. Para politikası	53
2.6.1.3. Gelirler politikası	54
2.6.2. İşsizlikle mücadelede mikro politikalar	54
2.6.2.1. Aktif istihdam politikası	54
2.6.2.2. Pasif istihdam politikası.....	55
2.7. İşsizlik Histerisi	56
2.8. Enflasyon ve İşsizlik İlişkisi: Phillips Eğrisi	58
2.9. İktisadi Hoşnutsuzluk Endeksi.....	60

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE ENFLASYON VE İŞSİZLİK SORUNU	61
1. TÜRKİYE'DE ENFLASYONUN TARİHSEL SEYRİ.....	61
1.1. 1923-1945 Yılları Arasındaki Dönem	61
1.2. 1946-1960 Yılları Arasındaki Dönem	62
1.3. 1961-1979 Yılları Arasındaki Dönem	64
1.4. 1980-1993 Yılları Arasındaki Dönem	65
1.5. 1994-2001 Yılları Arasındaki Dönem	67
1.6. 2002 ve Sonrası Dönem.....	68
2. TÜRKİYE'DE 1980 SONRASI ENFLASYONLA MÜCADELEDE UYGULANAN İSTİKRAR PROGRAMLARI	69
2.1. 24 Ocak 1980 İstikrar Kararları	71
2.2. 5 Nisan 1994 İstikrar Kararları	72
2.3. Enflasyon İle Mücadele Programı	73
2.4. Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı	75
3. TÜRKİYE'DE İŞGÜCÜ PİYASASI, İSTİHDAM VE İŞSİZLİK.....	76
3.1. Türkiye'de İşgücünün Yapısı.....	76
3.1.1. Türkiye nüfusunun demografik yapısı	77
3.1.2. Demografik fırsat penceresi	78
3.1.3. Türkiye'de işgücü arzı ve işgücü talebi	79
3.1.4. Türkiye'de işgücüne katılım oranları	81
3.2. Türkiye'de İstihdamın Yapısı	87
3.2.1. Türkiye'de istihdamın sektörel dağılımı	87
3.2.2. İstihdamın işteki durumuna göre dağılımı	90

3.2.3. İstihdamın cinsiyet ve kıır-kent açısından dağılımı	91
3.2.4. İstihdamın eğitim durumuna göre dağılımı.....	92
3.2.5. İstihdamın yaş durumuna göre dağılımı.....	93
3.3. Türkiye’de İşgücüne Dâhil Olmama Nedenleri.....	95
3.4. Kayıt Dışı İstihdam	98
4. TÜRKİYE’DE DÖNEMLERE GÖRE UYGULANAN İSTİHDAM	
POLİTİKALARI	101
4.1. 1923-1950 Dönemi	102
4.2. 1950-1960 Dönemi	103
4.3. 1960-1980 Dönemi	104
4.4. 1980-2000 Dönemi	104
4.5. 2000 Sonrası Dönem.....	106

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE ENFLASYON VE İŞSİZLİK ARASINDAKİ İLİŞKİNİN

EKONOMETRİK ANALİZİ

1. ENFLASYON VE İŞSİZLİK ARASINDAKİ İLİŞKİYİ ARAŞTIRAN	
ÇALIŞMALAR	108
1.1. Enflasyon ve İşsizlik Arasındaki İlişkiyi Türkiye Ekonomisi İçin Araştıran Çalışmalar	108
1.2. Enflasyon ve İşsizlik Arasındaki İlişkiyi Diğer Ülkeler İçin Araştıran Çalışmalar	110
2. VERİ SETİ VE METODOLOJİ	113
2.1. Birim Kök Testleri	113
2.1.1. Genişletilmiş dickey fuller (ADF) testi.....	114
2.1.2. Phillips perron (PP) testi	115
2.1.3. Kwiatkowski phillips schmidt shin testi (KPSS)	116
2.1.4. NG-perron	117
2.2. Sınır Testi ve Kısıtlanmamış Hata Düzeltme Modeli.....	119
2.3. ARDL Modeli	120
2.4. Toda- Yamamoto Nedensellik Analizi	121
3. AMPİRİK ANALİZ SONUÇLARI	122
3.1. Birim Kök Testi Sonuçları.....	123
3.2. Sınır Testi Sonuçları	124
3.3. ARDL Analizi Sonuçları	125
3.4. Toda-Yamamoto Nedensellik Analizi Sonuçları.....	127
SONUÇ	129
KAYNAKÇA	132
EKLER.....	146
ÖZGEÇMİŞ.....	150

TABLolar

Tablo 1.1: TÜFE Mal ve Hizmet Ağırlıkları.....	24
Tablo 1.2: Üretici Fiyat Endeksi (ÜFE) Ana Sektör Ağırlıkları.....	24
Tablo 1.3: Enflasyonla Mücadele Maliye Politikası.....	36
Tablo 2.1: Türkiye’de 1925-1945 Döneminde Fiyat Endeksleri ve Değişim Oranları (1938=100).....	72
Tablo 2. 2: Türkiye’de 1946-1960 Döneminde Fiyat Endeksleri ve Değişim Oranları (1938=100).....	74
Tablo 2. 3: Türkiye’de 1961-1979 Döneminde Fiyat Endeksleri ve Değişim Oranları (TÜİK, İstatistik Göstergeler 1923-2013: 2013).....	75
Tablo 2. 4. 24 Ocak 1980 Kararlarının Temel Çerçevesi.....	77
Tablo 2. 5: Türkiye’de 1980-1993 Döneminde Fiyat Endeksleri ve Değişim Oranları (1987=100).....	79
Tablo 2. 6. Türkiye’de 1994-2001 Döneminde Fiyat Endeksleri ve Değişim Oranları (1987=100).....	80
Tablo 2. 7. Türkiye’de 2002-2017 Döneminde Fiyat Endeksleri ve Değişim Oranları	81
Tablo 2.8. Türkiye’de Dönemler İtibariyle Fiyat Hareketleri.....	82
Tablo 2.9. Türkiye Nüfusunun Yaşa Göre Dağılımı.....	92
Tablo: 2.10. Türkiye’de 2005-2017 Yılları Arasında Mevsim Etkilerinden Arındırılmış Temel İşgücü Göstergeleri.....	94
Tablo 2.11. Cinsiyete ve Dönemlere Göre İşgücüne Katılma Oranı (%) (15 + yaş)	95
Tablo 2.12. Eğitim Durumu Göre ve Cinsiyete Dayalı Ücret Farkı (2010).....	96
Tablo 2.13. Yetişkin Nüfusun Cinsiyete Göre Okuryazarlık Oranı (15 ve daha Yukarı Yaşta Nüfus)	98
Tablo 2.13. Yetişkin Nüfusun Cinsiyete Göre Okuryazarlık Oranı (15 ve Daha Yukarı Yaşta Nüfus).....	100
Tablo 2.15. Eğitim Durumuna ve Dönemlere Döre İşgücüne Katılma Oranı (%)	101
Tablo 2.16. Türkiye’de İstihdam Edilenlerin Sektörel Dağılımı (Bin Kişi) ve İstihdam Oranları (%).....	103
Tablo 2.17. Sektörel İstihdam Gelişmeleri (15 ve Üstü Yaş)	105
Tablo 2.18. Türkiye’de İstihdam Edilenlerin Yıllara Göre İşteki Durumu.....	107
Tablo 2.19. İstihdamın Cinsiyet ve Kır-Kent Açısından Dağılımı.....	110
Tablo 2.20. İstihdamın Eğitim Durumuna Göre Dağılımı (%).....	107
Tablo 2.21. İstihdamın Yaş Grubuna Göre Dağılımı (%).....	109
Tablo 2.22. Türkiye’de İşgücüne Dâhil Olmama Nedenleri.....	110
Tablo 2.23. Türkiye İşgücü İstatistikleri.....	111
Tablo 2.24. AB Ülkelerinde 2009-2012 Dönemi İstihdam Oranı (%)	113
Tablo 2.25. AB-15 Ülkesinde Kayıt Dışı İstihdam Oranı.....	115
Tablo 3.1. Değişkenlerin Tanımlamaları.....	128
Tablo 3.2. ADF, PP ve NG-Perron Birim Kök Testlerinin Sonuçları.....	138
Tablo 3.3. Sınır Testi için Uygun Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi	139
Tablo 3.4. Sınır Testi Sonuçları	139
Tablo 3.5. Sınır Testi için Uygun Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi.....	140
Tablo 3.6. Sınır Testi Sonuçları.....	140

Tablo 3.7. ARDL (İŞSİZ, ENF) Modelininden Elde Edilen Uzun Dönem Katsayıları.....	141
Tablo 3.8. Hata Düzeltme Modeli Sonuçları.....	142
Tablo 3. 9. Optimal Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi.....	143
Tablo 3. 10. Toda-Yamamoto Nedensellik Analizi Sonuçları.....	143

ŞEKİLLER

Şekil 1.1: Para Arzı ile Fiyatlar Genel Düzeyi Arasındaki İlişki.....	19
Şekil 1.2: Enflasyonist Açık.....	20
Şekil 1.3: Talep Enflasyonu.....	28
Şekil 1.4: Maliyet Enflasyonu.....	29
Şekil 1.5: Klasik Modelde Tasarruf Yatırım Dengesi.....	38
Şekil 1.6: Klasik Tam İstihdam Dengesi.....	39
Şekil 1.7: Laffer Eğrisi.....	44
Şekil 1.8: Phillips Eğrisi.....	59
Şekil 2.1: İşyeri Büyüklüğüne Göre Kayıt Dışı İstihdam Oranı.....	101
Şekil 2.2: Yaş Gruplarının Kayıt Dışı İstihdam.....	101
Şekil 2.3: Eğitim Düzeyine Göre Kayıt Dışı İstihdam %.....	102

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
AB27	: Avrupa Birliğine Üye 27 Ülke
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ADF	: Genişletilmiş Dickey-Fuller Test
AIC	: Akaike Bilgi Kriteri
ARDL	: Gecikmesi Dağıtılmış Otoregresif Model
BYKB	: Beş Yıllık Kalkınma Planı
DF	: Dickey- Fuller
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
EKK	: En Küçük Kareler Yönetimi
ENF	: Enflasyon oranı
EUROSTAT	: Avrupa Birliği İstatistik Ofisi
ECOWAS	: Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu
ERM	: Avrupa Değişim Oranı mekanizması
FPE	: Final Prediction Error
GEGP	: Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı
GDF	: Genişletilmiş Dickey-Fuller
GLS	: Genaralized Least Squares
GSYİH	: Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla
GSMH	: Gayri Safi Milli Hâsıla
HQ	: Hannan-Quinn Information Criterion
ILO	: Uluslararası Çalışma Örgütü
IMF	: Uluslararası Para Fonu
İŞSİZ	: İşsizlik Oranı
İŞKUR	: Türkiye İş Kurumu
KDV	: Katma Değer Vergisi
KOBİ	: Küçük ve Orta Büyüklüklerdeki İşletmeler
KİT	: Kamu İktisadi Teşekkülleri
KPSS	: Kwiatkowski-Philips-Schmind-Shin
LM	: Lugrange Multiplier
MIMIC	: Çoklu Gösterge Çoklu Sebep
NAIRU	: Enflasyonu hızlandırmayan işsizlik oranı
OECD	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
ÖTV	: Özel Tüketim Vergisi
TMSF	: Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
TEFE	: Toptan Eşya Fiyat Endeksi
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TCMB	: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TÜFE	: Tüketici Fiyat Endeksi
TÜSİAD	: Türkiye Sanayici ve İşadamları Derneği
TUKSTAT	: Türk Uydusu
UECM	: Kısıtlanmamış Hata Düzeltme Modeli
ÜFE	: Üretici Fiyat Endeksi
PP	: Philips-Peron
SIC	: Schwarz Bilgi Kriteri

RGDP
VAR

: Reel Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla
: Vektör Otoregresif Model

GİRİŞ

Enflasyon ve işsizlik kavramları makro ekonomi alanında oldukça geniş yer tutan kavramlardır. Tüm ekonomiler gelişmişlik düzeylerine göre farklılıklar arz etmekle beraber enflasyon ve işsizlik sorunuyla karşılaşmaktadırlar. Ülke ekonomilerinin yapılarının ve gelişmişlik düzeylerinin farklı olmasından dolayı her ülkede enflasyonun ve işsizliğin etkileri farklılaşmaktadır.

Enflasyon ve işsizlik arasındaki ilişki, iktisatçıların ilgisini çeken konulardan birisi olmuştur. Enflasyonla işsizlik arasındaki ilişkiyi araştıran Alban W. Phillips 1948-1957 yılları arasında İngiltere ekonomisine ait verileri kullanmış ve enflasyonla işsizlik arasında ters yönlü ve istikrarlı bir ilişki olduğu sonucuna varmıştır. Phillips'in bu analizinden iki yıl sonra 1960 yılında Phillips eğrisi diye adlandırılan eğriyi ilk defa Samuelson ve Solow çizmişlerdir. Phillips eğrisi, enflasyon oranı yükselince işsizlik oranının düştüğünü, enflasyon oranı düşüncü de işsizlik oranının yükseldiğini ifade etmektedir.

Özellikle 1970'li yıllardaki petrol şokları Phillips eğrisinin doğruluğunu tartışılır hale getirmiştir. Çünkü bu yıllarda Phillips analizinin aksine hem enflasyon hem de işsizlik aynı anda yükselmiştir. Orijinal Phillips eğrisine bekleyişleri ilave eden Milton Friedman ve Edmund Phelps eğrilerine "Beklentilerle Genişletilmiş Phillips Eğrisi" adını vermişlerdir. Monetarist iktisatçı Friedman, kısa dönemde enflasyon ile işsizlik arasındaki ters yönlü ilişkinin varlığını kabul ederken; ekonominin uzun dönemde "doğal işsizlik oranı" olarak adlandırılan işsizlik oranına döneceğini iddia etmiş ve uzun dönemde enflasyonla işsizlik arasında ters yönlü bir ilişki olmadığını ifade etmiştir.

Yeni klasik iktisatçılar ise, Phillips eğrisine rasyonel beklentileri ekleyerek yeni bir yaklaşım geliştirmişlerdir. Bu akımın öncülerinde John Muth ve Robert E. Lucas ekonomik aktörlerin sistematik hata yapmayacakları ve yaptıkları yanlışlardan da dersler çıkaracakları için sistematik uygulanan politikalarının etkin olamayacağını ifade etmişlerdir. Yeni klasiklere göre kısa dönemde şok bir politika uygulamak etkili olabilir. Ancak uzun dönemde bireyler yeni durumu algıladıkları için bu şok politika hamlesi etkili olmayacaktır.

Literatür incelendiğinde gerek kısa dönemde gerekse de uzun dönemde analiz ettikleri ekonomiler için enflasyon ve işsizlik arasında bir değiş-tokuş ilişkisinin varlığını ifade eden yaklaşımlar varken, herhangi bir ilişkinin olmadığını ifade eden tezlere de rastlanmaktadır.

Türkiye’de enflasyon ve işsizlik arasındaki ilişkiyi araştıran bu tezin amacı, bu iki kavram arasında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığını, bir ilişki varsa ilişkinin yönünü tespit etmektir. Analiz, Türkiye ekonomisinin 2005-2018 yıllarını kapsamakta ve analizde aylık veriler kullanılmaktadır.

Tez üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde enflasyon ve işsizlik kavramlarının tanımları, iktisadi ekollerin enflasyon ve işsizlik soruna yaklaşımlarının yanı sıra enflasyonun nedenleri, türleri, maliyetleri anlatılmaktadır. Ayrıca işsizliğin sebepleri ve neden olduğu maliyetler ele alınmaktadır. Bunun yanında enflasyon ve işsizlik sorunlarıyla mücadele politikaları incelenmektedir. Son olarak enflasyon- işsizlik ilişkisi ile bağlantısı olan Phillips eğrisi ve iktisadi hoşnutsuzluk endeksine değinilmektedir.

İkinci bölümde Türkiye ekonomisinin enflasyon ve işsizlik sorununun tarihsel seyri istatistikî tablolarla analiz edilmiştir. Bu iki sorunun çözümü için Türkiye Cumhuriyeti hükümetlerinin aldığı kararlar ve uygulamaya koydukları programlar incelenmiştir.

Üçüncü ve son bölümde ise, enflasyon ve işsizlik arasındaki ilişkiyi, Türkiye ekonomisi ve diğer ülkeler için ampirik olarak inceleyen çalışmalara değinilmiştir. Bu çalışmalarda uygulanan ekonometrik analizler incelenmiştir. Daha sonra enflasyon- işsizlik ilişkisini araştırmak için gerçekleştirilecek ekonometrik yöntemler hakkında teorik bilgiler verilmiş ve ekonometrik analizlerin uygulanacağı modeller ve bu modellerde yararlanılacak değişkenler tanıtılmıştır. Son ampirik analiz sonuçları yorumlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ENFLASYON VE İŞSİZLİK KAVRAMLARI

Enflasyon olgusu, uzun yıllardır Türkiye ekonomisinin gündemini meşgul eden bir sorundur. Bu çalışmada enflasyon kavramından, iktisadi ekollerin enflasyona bakışından, enflasyon türlerinden ve bu sorunla mücadele yöntemleri üzerinden teorik bir analiz yapılacaktır.

İşsizlik sorunu da enflasyon gibi Türkiye ekonomisinin çözmede zorlandığı sorunlarının başında gelmektedir. Bu çalışmada işsizliğin tanımından, iktisadi ekollerin işsizlik sorununa bakış açılarından, işsizliğin türleri üzerinden teorik bir çerçeve çizilecektir.

1. ENFLASYON KAVRAMI

İkinci Dünya savaşının akabinde özellikle de gelişmekte olan ekonomilerin en önemli sorunlarının başında enflasyon geldi. Enflasyon “şişme” anlamına gelen Latince bir kelimedir. Şişme, fiyatlar genel düzeyindeki artışları ifade etmek için kullanılan bir kelimedir. Bununla beraber enflasyon genel olarak, toplam talebin toplam arzdan büyük olması sonucu fiyatlar genel seviyesinde görülen devamlı artışlar olarak tanımlanabilir (Zengin, 2016: 4).

Genellikle iktisatçılar, bir ekonomide fiyatlar genel seviyesinde görülen sürekli artışa enflasyon derler. Ortalama fiyat seviyelerinde görülen bir artışı ve fiyat paranın bir mal veya hizmet karşılığında değişimini enflasyon olarak tanımlamak mümkündür (Mankiw, 2010: 85)

Kısacası enflasyon sadece bir malın fiyatındaki artışı değil, ekonomideki bütün mal ve hizmetlerin fiyatlarındaki artışı ifade eden bir kavramdır. Enflasyon olgusundan bahsedilebilmesi için, genel fiyat artışlarının sürekli olması şarttır. Bir haftalık veya bir aylık fiyat artışları enflasyon olarak adlandırılmaz. Fiyatların sürekli artan bir trende sahip olması eğilimine enflasyon denilebilir.

1.1. Enflasyon Teorileri

Enflasyon olgusu iktisatçıların en çok ilgisini çeken makroekonomik konuların başında gelmektedir. İktisatçılar enflasyon kavramı konusunda pek çok farklı görüş ileri

sürmüşlerdir. Bunlar; Klasik yaklaşım, Keynesyen yaklaşım, Monetarist yaklaşım, Yapısalcı yaklaşım ve Yeni Klasik yaklaşımdır.

1.1.1. Klasik yaklaşım

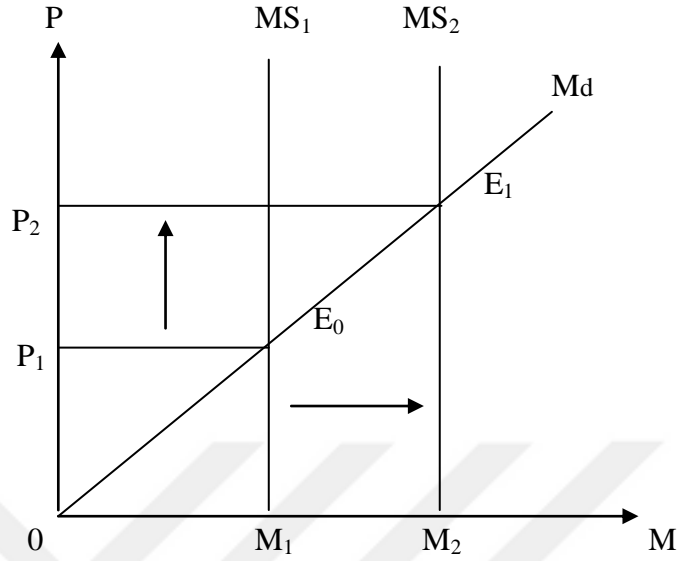
Klasiklere göre, ekonomi tam istihdamdadır. Faiz oranları, tasarruf yapıp fon arz edenlerle yatırım için fon talep edenlerin tam rekabet şartlarında işçi ücretleri ve mal fiyatlarının aşağı ve yukarı yönlü tam esnek olduğu varsayımına dayanır. İnsanların sadece işlem amacıyla para talep ettikleri Kabul edilir.

Klasiklerin, enflasyonla ilgili görüşleri iki okulun miktar teorisine dayanmaktadır. Birincisi Yale Üniversitesinden iktisatçı Irling Fisher'in mübadele denklemi; ikinci ise A. Marshall ile A.C. Pigou'nun Cambridge denklemidir.

Fisher'in Mübadele Denklemi: Fisher'in miktar kuramında, bir ekonomide üretilen mal ve hizmetlerin miktarı ile para arzı ve dolaşım hızı arasında bir denklik vardır.

$$MV \equiv PY \quad (1.1)$$

Bu durum 1.1 numaralı eşitlikteki gibi ifade ile edilir. M, para miktarını; V dolaşım hızını; P fiyatlar genel düzeyini; Y ise hâsıla düzeyini ifade eder. Klasik iktisatçılara göre V (paranın dolaşım hızı) kurumsal unsurlarca belirlenir ve kısa dönemde sabittir. Ayrıca klasik iktisatçılar ekonomiyi tam istihdam seviyesinde gördüklerinden Y de sabittir. Öyleyse sabit olmayan para miktarı (M) ve fiyatlar genel düzeyi (P) olmak üzere iki değişken vardır. Klasiklere göre para yansızdır yani nötrdür. Para arzındaki artışlar reel değişkenleri etkilemez; sadece parasal değişkenleri etkiler. Bundan dolayı paranın değeri ve fiyatlar genel seviyesi para arzı yoluyla belirlenmektedir. Para arzı arttığı oranda fiyatlar genel düzeyi de artmaktadır (Cesur, 2006: 90).

Şekil 1.1. Para Arzı ile Fiyatlar Genel Düzeyi Arasındaki İlişki
Kaynak: Aktan, 2010: 176

Şekil 1.1.'de orijinden 45 derecelik açıyla çizilen doğru, para talebini göstermektedir. Para arzı M ile, fiyatlar genel düzeyi ise P ile ifade edilmektedir. Para arzı M_1 seviyesinde iken fiyatlar genel düzeyi P_1 seviyesindedir. Eğer para arzı M_2 noktasına kadar yükseltirse bu durumda fiyatlar genel seviyesi de P_1 'den P_2 düzeyine çıkacaktır. Şekil 1.1.'de anlatılan klasik miktar teorisini ilk olarak inceleyen Amerikalı bilim adamı Irwing Fisher'dir (Aktan, 2010: 176).

Cambridge Yaklaşımında, Cambridge üniversitesi hocalarından Marshall ve Pigou tarafından geliştirilen modelde kişiler Fisher yaklaşımında olduğu gibi sadece işlem amaçlı para talep etmezler, aynı zamanda servet saklamak için de para talep ederler.

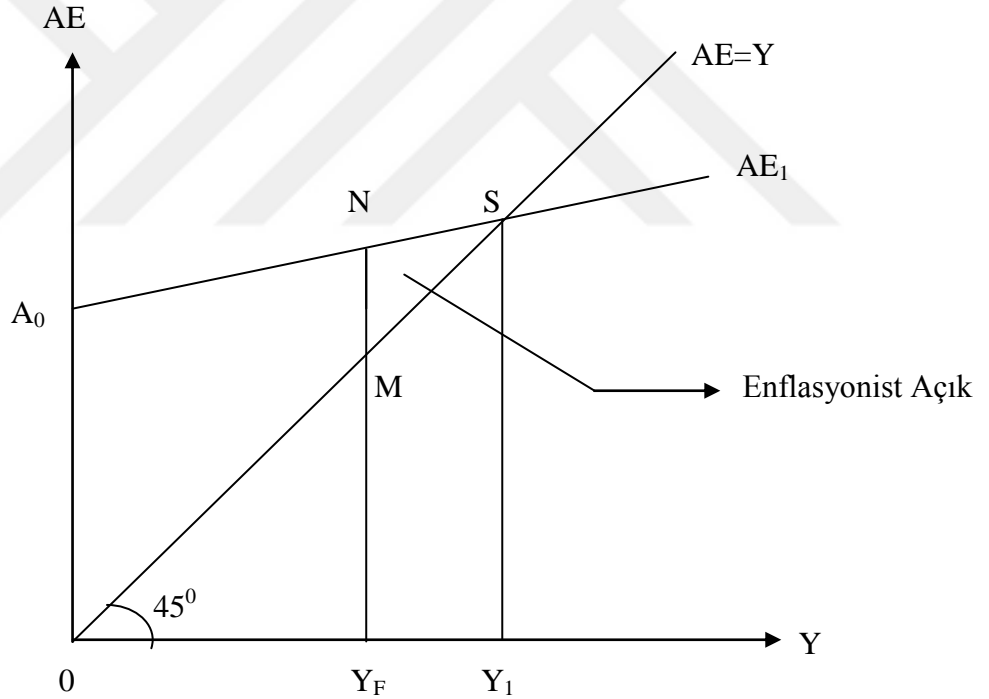
Cambridge yaklaşımı para denklemi:

$$Md = k \cdot P \cdot Y \quad (1.2)$$

Burada Md ekonomideki para talebini, k katsayısı ulusal gelirin bir oranı şeklinde nakit olarak tutulan para miktarını, P fiyatlar genel düzeyini, Y ise hâsılayı ifade etmektedir. Dolayısıyla klasik ekolün Cambridge yaklaşımına göre, k kurumsal faktörlerin yanı sıra ekonomik faktörlerden de etkilenen bir unsur olduğundan kısa dönemde sabittir. Yine Fisher yaklaşımında olduğu gibi para miktarı hangi oranda artar ise fiyatlar genel düzeyi de o oranda artar denilmektedir (Aktan, 2010: 178).

1.1.2. Keynesyen yaklaşım

Keynes, klasik iktisatçıların öne sürdüğü gibi ekonominin daima tam istihdam seviyesinde dengede olduğu varsayımına karşı çıkmıştır. Tam istihdam seviyesinin tesadüfî bir durum olduğunu, ekonominin genelde eksik istihdam seviyesinde dengede olduğunu savunmuştur. Eksik istihdam seviyesinde olan bir ekonomide para arzının artırılmasının, fiyatlar genel seviyesinden çok istihdamı ve hâsılayı artıracak olduğunu belirtmiştir. Ancak ekonomi tam istihdam seviyesinde iken, para arzının artırılmasının fiyatlar genel düzeyini artırabileceğini ifade etmiştir. Keynes, yine aynı çalışmasında ekonominin tam istihdam durumunda olduğu haller için klasiklere benzer görüşler ifade etmiş ve ekonominin tam istihdam durumu için enflasyonist açık kavramını ileri sürmüştür (Aykırı, 2008: 40).

Şekil 1.2. Enflasyonist Açık

Kaynak: Ünsal, 2017: 214

Şekil 1.2'de AE toplam harcamaları, Y milli gelir seviyesini ifade etmektedir. Toplam planlanan harcama EA ile, tam istihdam hasıla Y_F ile ve otonom harcamalar ise A_0 ile ifade edilmiştir. Şekil 1.2'de mal piyasası dengesi Y_1 'de (S noktasında) sağlanmıştır ve $Y_1 > Y_F$. Y_F tam istihdam seviyesindeki toplam planlanan harcama ($Y_F N$) tam istihdam durumundaki OY_F 'den MN kadarlık pozitif fark,

enflasyonist açık olarak adlandırılmaktadır. Faiz seviyesinin sabit kabul edildiği basit Keynesyen modelde enflasyonist açığı ortadan kaldırmak için toplam planlanan harcamaları kısarak daraltıcı maliye politikası izlemek gerekmektedir. Enflasyonist açığı daraltıcı maliye politikalarıyla ortadan kaldırmak için kamu harcamalarını MN kadar azaltmak gerekecektir.

Keynes, enflasyonist açığı ekonominin tam istihdamda ve üretim kapasitesinin tamamını kullanırken toplam talebin toplam arzı aştığı kısım olarak anlatmış ve bu açıktan kaynaklanarak fiyatların yükselme eğilimine gireceğini ifade etmiştir. Keynes daha açık ifadeyle enflasyonu talep yanlı ele almıştır. Keynes klasiklerden farklı olarak enflasyonla sonuçlanan harcama artışlarının finansmanını para arzı artırılarak, vergilerle veya merkez bankasınca karşılanabileceğini ifade etmiştir (Artan, 2004: 29).

1.1.3. Monetarist yaklaşım

70'li yıllar petrol krizleri yıllarıdır. Petrol fiyatlarındaki anormal artışlar beraberinde maliyet enflasyonu tetiklemiş, bu da Phillips analizini tartışılır hale getirmiştir. Çünkü ekonomide işsizlik ve enflasyon arasındaki ters yönlü bir ilişkinin varlığı (değiş-tokuş) olgusunun aksine bir durum ortaya çıkmıştır. Çünkü bu yıllarda hem enflasyon hem de işsizlik artmıştır. Enflasyon ve işsizliğin aynı anda arttığı bu olguya stagflasyon denilmiştir. Bu karışık olay M. Friedman, E. Phelps ve A. Schwartz gibi iktisatçıların önderlik ettiği Monetarist yaklaşımın ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Monetaristlere göre, enflasyonun temel sebebi para arzındaki hızlı artışlardır. Para arzını artırmanın ilk etapta reel değişkenlere etki edeceğini ancak bu etkinin geçici olduğunu ve talepten kaynaklanan enflasyonun parasal bir olgu olduğunu düşünmüşlerdir (Erkuş, 2007: 18).

Monetarist ekole göre; işgücü talep edenlerle işgücü arz edenler fiyatlar genel seviyesinin artışları karşısında duyarlıdır ancak tepkileri farklı zamanlarda olmaktadır. Bu olgu monetarist bakış açısından uyumcu beklentiler esasına göre Beklentili Phillips Eğrisi ile izah edilmektedir. Monetaristler fiyatlar genel düzeyindeki artışlara ilk olarak işverenlerin tepki göstereceğini, çalışanların tepkilerinin ise daha uzun bir zaman zarfında gerçekleşeceğini ifade etmişlerdir. Ekonomi doğal işsizlik oranında dengedeysen, para arzındaki artışların fiyatlar genel seviyesini yükselteceğini

modern miktar teorisiyle göstermişlerdir. Enflasyonist ortamda işverenler üretimlerini artıracaklardır. Üretimin artmasıyla ekonomi doğal işsizlik oranının da altına gerileyecektir. Fakat uzun dönemde fiyatlar genel seviyesindeki artışlar çalışanlar tarafından fark edilecek ve işçiler daha fazla ücret istemeleri sonucunda ekonomi doğal işsizlik oranına tekrar geri gelecektir demişlerdir. Para arzı artırıldığı için ve bu para miktarı massedilmediği için fiyatlar genel seviyesinin artmış olacağını ifade etmişlerdir. Modern miktar teorisi ve Beklentili Phillips Eğrisi yaklaşımı ile para arzındaki aşırı artışların enflasyonun temel sebebi olduğunu görmüşlerdir (Artan, 2004: 33).

Heterodoks istikrar programları, enflasyonu düşürmek için para ve maliye politikaları yanında ücret ve fiyatlara da müdahaleyi içerir. Heterodoks istikrar programının tercih edilmesindeki amaç, enflasyonun hızlı ve kalıcı bir şekilde düşürmektir. Soğuk hindi (cold turkey) şeklinde ifade edilen enflasyonla şok mücadele yöntemiyle fiyatlar, ücretler, kiralalar vs. dondurulur. Bu tür uygulamalarla kısa sürede enflasyonla mücadelede olumlu sonuçlar alınabilir. Soğuk hindi şok mücadele yöntemini uygulamak kısa dönemde etkili olabilir. Fakat uzun bir zaman dilimine yayıldığında ise karaborsacılığı uyandırmak gibi kötü sonuçlara neden olabilir (Eğilmez ve Kumcu, 2002: 128).

Soğuk hindi yaklaşımı hiper enflasyon yaşayan ekonomiler için etkili bir yöntemdir. Ancak ılımlı enflasyon trendine sahip ekonomilerde üretim kayıplarına neden olabilir. Tedrici yaklaşımda, merkez bankası parasal genişlemeyi yavaş yavaş ve istikrarlı bir şekilde düşürür. Bu şekilde enflasyon yavaş ve kademeli bir düşüş trendi izlerken üretimdeki düşüşler de nispeten küçük olacaktır. Tedrici bir şekilde enflasyonla mücadele yöntemi soğuk hindi yaklaşımına göre daha yavaş çalışmakta ama ekonomiye yükleyeceği maliyetler daha küçük olmaktadır (Şıklar, 2004: 252).

1.1.4. Yapısalcı yaklaşım

Bazı gelişmekte olan ekonomiler, Monetaristlerin yaklaşımıyla enflasyonla mücadele etmiş ancak başarılı sonuçlar elde edememişlerdir. Bu durum enflasyon olgusunu sadece para arzındaki artışlarla açıklamanın mümkün olmadığını ortaya koymuştur. Bu gerçek, Monetaristlerin politika önerilerinin tartışılmasını da beraberinde getirmiştir.

1950'li yıllarda bazı Latin Amerika ülkelerinin karşılaştığı ekonomik zorlukları (darboğazları) yine Latin Amerika kökenli iktisatçılar yapısalcı görüşle ele almışlardır. Yapısalcı iktisatçılara göre kurumsal, ekonomik, sosyal, politik sorunların olduğu ekonomilerde hızlı büyümeye girişmek enflasyonun nedenidir. Bu nedenle serbest rekabet koşullarının işlemediği, fiyat mekanizmasının sağlıklı işlemediği ekonomilerde sosyal, ekonomik yapısal değişiklikler şarttır. Yapısalcı ekonomistlere göre, gelişmekte olan ülkelerde hem atıl kapasite ve talep yetersizliğinin olduğu sektörler; hem de talep fazlası ve fiyat artışlarının bulunduğu sektörler bir aradadır. Kısacası Yapısalcı ekonomistler enflasyonun temel sebebinin ekonomik, sosyal ve politik yapıdaki kronikleşen sorunlardan kaynaklandığını söylemişlerdir (Erkuş, 2007: 23).

1.1.5. Yeni klasik yaklaşım

Yeni Klasik iktisatçılara göre; ekonomide oluşacak bir dengesizlik piyasanın kendi işleyiş sistemiyle kendiliğinden çözülecektir. Yeni Klasik iktisat ekolünde bireyler rasyonel hareket etmekte, sistematik yanlışlar yapmamaktadırlar. Klasiklere benzer şekilde rasyonel beklentiler hipotezinin geçerliliğini savunmuşlardır. Klasiklerden farklı olarak ekonomik dengenin tam istihdamda değil; doğal işsizlik oranında dengeye geleceğini vurgulamışlardır. Yeni Klasikler para arzı değişikliklerin emek piyasasını etkileyeceğini dile getirmişlerdir. Fiyat artışları ücret artışlarından daha yüksek olduğu için işverenler piyasadaki işçi talebini artıracaklardır. Fakat işçiler reel ücretlerin azaldığını hissettiklerinde daha yüksek ücret talep edecekler; bu durumda işçi talebi düşecektir. Böylece ekonomi tekrar doğal işsizlik oranına dönecektir. Yeni Klasiklere göre para arzı artışları sadece kısa dönemde etkilidir. Rasyonel beklentiler yaklaşımına göre; işveren ve işçiler fiyatlar genel seviyesindeki artışları tahmin ettiklerinde ücretler fiyatlara uygun olacaktır. Para arzı artışları yalnızca reel ücretlerde bir değişiklik yaratacak; istihdam oranlarında bir değişiklik yaratmayacaktır (Korkmaz, 2018: 85).

Yeni Klasikler Phillips eğrisinin kısa dönemde düşey olduğunu, kısa dönemde bile toplam talepte meydana gelecek artışların ekonomide bir etkisinin olmayacağını iddia etmişlerdir. Bireylerin gerek kısa gerekse de uzun dönemde beklentilerinde yanılmayacağını; beklenmeyen şok bir politika hamlesi dışında Phillips eğrisinin doğal işsizlik oranında olacağını ortaya koymaya çalışmışlardır (Altay vd., 2011: 7).

1.2. Enflasyonun Ölçülmesi

Enflasyon ortalama bir tüketicinin incelenen dönem boyunca tükettiği tüm mal ve hizmetlerin fiyat değişimlerinin adıdır. Enflasyonist süreçte mal ve hizmet fiyatları artarken, maaş ve ücretlerde artmaktadır. Ücret ve maaş artışları yılda bir veya birkaç kez güncellenebilirken mal ve hizmetlerin fiyatlarındaki değişimler çok daha hızlı bir şekilde güncellendiği için tüketicilerin satın alma güçleri erimekte ve ellerine geçen ücretle daha az mal ve hizmet tüketebilmektedirler.

Enflasyonun hesaplanması ve ölçülmesi ciddi zorluklar içeren bir iştir. Tek bir ürünün zaman içinde fiyatındaki değişimleri ölçmek kolaydır. Ancak bütün malların dönemler itibarıyla fiyat değişimlerini ölçmek imkânsızdır. Genel olarak bir önceki yılın aynı dönemine göre ilgili dönem fiyat endeksindeki yüzde değişim şeklinde ifade edilen enflasyon; seçili mal ve hizmetlerin ortalamasının bir yıl boyunca geçirdiği değişimi baz alarak hesaplanmaktadır. Enflasyonun ölçülebilmesi için, enflasyon sepetinde yer alan ürünlerin bir dönem boyunca gözlemlenmesi gerekmektedir. Bu sepetteki ürünlerin ağırlıkları ise, hane halkı bütçe anketiyle hanelerin yıl boyunca yaptığı harcamaları esas alarak tespit edilmektedir. Enflasyon oranı denilince, Tüketici Fiyatları Endeksi (TÜFE) ve Üretici Fiyatları Endeksi (ÜFE) değişim oranları kullanılmaktadır (TCMB 2019: 29).

1.2.1. Tüketici fiyat endeksi (TÜFE)

Belirli bir zaman diliminde, belirli tüketici mal ve hizmetlerinin perakende fiyatlarındaki değişiklikleri ölçer. Çamaşır makinesi, elektrikli süperge, televizyon gibi dayanıklı tüketim malları ile ekmek, süt, kırmızı et gibi dayanıksız tüketim mallarından ve de sağlık, eğitim gibi hizmetlerden oluşan bir sepet üzerinden hesaplanan fiyat endeksidir. TÜFE sepetinde yer alan maddelerin aynı olması, miktar ve kalitelerinin aynı kalması sağlanarak; endekste sadece fiyat hareketlerinin değişken olarak yansımaları esas alınır. Tüketici Fiyat Endeksi ile tüketicilerin satın alma güçlerinde, belirli bir zaman diliminde meydana gelen değişmelerin izlenmesi amaçlanmaktadır (Demir, 2006: 11).

Bu endeks Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından önceki yılın aynı ayına göre veya aynı yılın bir önceki ayına kıyasla hesaplanır. TÜİK tüketici fiyat endeksi için sepete hangi malları alacağını ve sepetteki mal gruplarının ağırlıklarını, düzenlediği tüketici anketlerinden çıkan sonuca göre belirler. Bu bağlamda 2018 yılı için toplam

407 mal ve hizmeti sepete dâhil etmiştir. Tüfe hesaplanırken tüketicinin ödediği KDV, ÖTV gibi vergiler peşin satış fiyatlarının içinde olduğu için hesaplamaya dâhil edilir. TÜFE mal ve hizmeti sepeti her yılın Aralık ayında güncellenmektedir (TÜİK, 2008).

Tablo 1.1.'de ana harcama gruplarının yıllara göre ağırlıklarındaki değişim verilmiştir. Genel olarak, 2010 – 2018 yılları için mal ve hizmet gruplarının yüzde olarak ağırlıkları şu şekildedir:

Tablo 1.1. Türkiye’de TÜFE Mal ve Hizmet Ağırlıkları

Ana harcama grubu	Yıllar								
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Gıda ve alkolsüz içecekler	27,6	26,78	26,22	24,09	24,45	24,25	23,68	21,77	23,03
Alkollü içecekler ve tütün	5,31	5,9	5,21	5,07	5,29	4,82	4,98	5,87	5,14
Giyim ve ayakkabı	7,3	7,22	6,87	6,83	7,17	7,38	7,43	7,33	7,21
Konut	16,83	16,46	16,44	16,68	16,41	15,79	15,93	14,85	14,85
Ev eşyası	6,78	6,93	7,45	7,28	7,52	7,78	8,02	7,72	7,66
Sağlık	2,55	2,4	2,29	2,22	2,44	2,57	2,66	2,63	2,64
Ulaştırma	13,9	15,15	16,73	17,99	15,54	15,38	14,31	16,31	17,47
Haberleşme	4,94	4,64	4,6	4,64	4,7	4,38	4,42	4,12	3,91
Eğlence ve kültür	2,83	2,7	2,98	2,95	3,36	3,54	3,81	3,62	3,39
Eğitim	2,48	2,32	2,18	1,91	2,26	2,53	2,56	2,69	2,67
Lokanta ve oteller	5,51	5,89	5,63	6,18	6,58	6,98	7,47	8,05	7,27
Çeşitli mal ve hizmetler	3,97	3,61	3,4	4,16	4,28	4,6	4,73	5,04	4,76

Kaynak: TÜİK, 2018

1.2.2. Üretici fiyat endeksi (ÜFE)

Üretimin yapılabilmesi için gerekli olan makine ve teçhizat ile enerji, ara malları ve yatırım mallarını içine alan seçili bir sepet üzerinden hesaplanan fiyat endeksine

Üretici fiyat endeksi denilmektedir. Üretici fiyat endeksi, belirli bir dönemde ilgili ekonomide üretimi yapılan ürünlerin fiyatlarındaki değişimin izlendiği bir endekstir. Üretici fiyat endeksi, yurt içinde üretimi yapılan rnlerin KDV, ÖTV gibi vergiler hariç, peşin satış fiyatıdır. Üretici fiyat endeksinin içerisinde; tarım, balıkçılık, ormancılık, avcılık sektöründe uğraşan üreticilerin yetiştirdiği ve piyasaya sunduğu ilk el satış fiyatları takip edilir. Tarım sektörünün yanında sanayi sektöründe üretilen ürünlerin üretim fiyatları da hesaplanmaktadır. Üretici mal sepeti (FE), her yılın aralık ayında güncellenmektedir. TÜİK, 2018 yılı için toplam 682 mal ve hizmeti bu sepete dâhil etmiştir (TÜİK, 2008).

Üretici fiyat endeksi değerleri ekonomi otoritelerince yakından takip edilen bir endekstir. Çünkü retici fiyatlarındaki bir artış er ya da geç tüketicilerde fiyatlarına etki edecektir. Tüketicilerde fiyatları artışı da hane halklarını yakından ilgilendiren istenmeyen bir durumdur.

Tablo 1.2. Türkiye’de retici Fiyat Endeksi (FE) Ana Sektör Ağırlıkları

	Ana Sektörler	Yıllar		
		2011	2012	2013
T	Tarım	17,49	17,21	16,34
A	Tarım, avcılık, ormancılık	17,,5	16,87	16,01
B	Balıkçılık	0,34	0,34	0,33
S	Sanayi	82,51	82,79	83,66
C	Madencilik ve taşocakçılığı	3,1	3,09	3,06
D	İmalat sanayi	70,68	70,83	72,14
E	Elektrik, gaz ve su	8,73	8,87	8,46
	Toplam	100	100	100

Kaynak: TÜİK, 2018

1.3. Nedenlerine Göre Enflasyon Türleri

Bir ekonomide fiyatlar genel seviyesindeki sürekli artışlar farklı bir takım nedenlerden kaynaklanmış olabilir. Enflasyonun çıkışına etki eden faktörlere

bakıldığında enflasyonun talebin çektiği ve maliyetin ittiği enflasyon olmak üzere iki başlıkta altında incelendiği görülür.

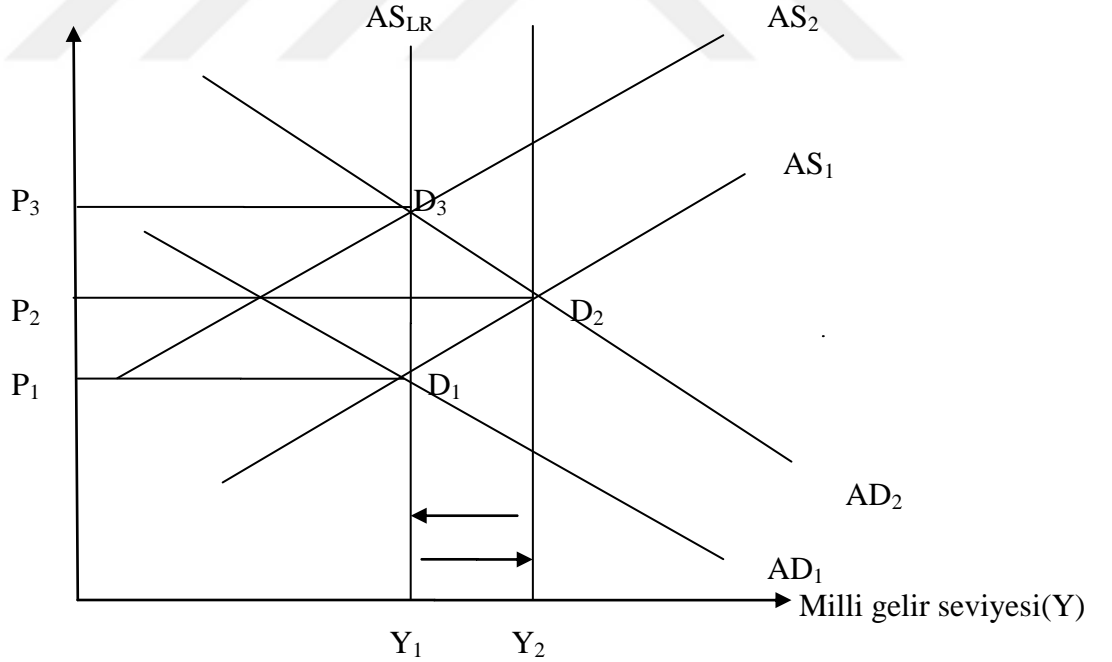
1.3.1. Talep enflasyonu

Talep enflasyonu, bir ekonomide toplam talebin toplam arzı aşması durumunda ortaya çıkan bir enflasyon türüdür (Dinler, 2000: 405).

Bir ekonomide atıl kapasite durumunda üretim faktörlerinin tümünün kullanılması sonucunda tam istihdam seviyesine kadar üretim artacaktır. Ancak tam istihdam seviyesi yakalandıktan sonra talep hala artıyorsa; artık mevcut üretim faktörleriyle üretimi artırmak mümkün olmadığı için fiyatlarda artış meydana gelecektir (Susam, 2009: 64).

Kısacası, talep enflasyonu, cari fiyatlar genel düzeyinde üretilen mal ve hizmetlerin toplam talebi karşılayamaması durumunda fiyatların yükselmesidir. Bu tür enflasyon toplam talepteki sürekli artışlardan kaynaklanır (Soloman, 2004: 64).

Fiyatlar genel seviyesi

Şekil 1.3. Talep Enflasyonu

Kaynak: Aykırı, 2008: 47

Şekilde P fiyatlar genel düzeyini, Y milli gelir seviyesini, AS toplam arzı ve AD toplam talebi ve D denge noktasını simgelemektedir. Şekil 1.3.'e göre ekonomi AS₁ ve AD₁ eğrilerinin kesiştiği D₁ noktasında dengededir. Yukarıda anlatılan nedenlerden

dolayı ekonomi bir talep artışıyla karşı karşıya kalırsa toplam talep eğrisi sağa doğru kayacak ve AD_2 konumuna gelecektir. Bu durumda fiyatlar genel düzeyi P_1 'den P_2 konuma gelecek ve yeni denge noktası D_2 olacak; milli gelir seviyesi de Y_1 'den Y_2 'ye yükselecektir. Ancak bu nokta ekonomide geçici denge noktasıdır ve yeni D_2 denge noktası kalıcı bir denge durumu değildir. Ekonomi başlangıçta tam istihdamda dengede olduğu için gerçekleşecek olan gelir artışı reel olmayıp nominal bir artış olacaktır. Ekonomideki talep artışı üreticiler için yatırım kapasitesini arttırmayı teşvik edecektir. Ancak artan fiyatlar sadece mal ve hizmet fiyatlarını değil aynı zamanda üretim için kullanılan faktörlerinin fiyatlarını da yükselteceğinden üretim maliyetleri yükselecek. Üretim maliyetlerinin yükselmesi de toplam arz eğrisini AS_1 'den AS_2 'ye kaydırarak toplam arzın azalmasına sebep olacaktır. Ekonominin yeni denge noktası olan D_3 denge noktasında ekonomi yeniden dengeye gelmiştir. Böylece D_3 denge noktasında ekonomi, yeniden tam istihdam seviyesi olan Y_1 noktasına geri gelmiş fakat fiyatlar genel seviyesi daha yüksek bir fiyat seviyesi olan P_3 seviyesine çıkmış olacaktır (Aykırı, 2008: 47).

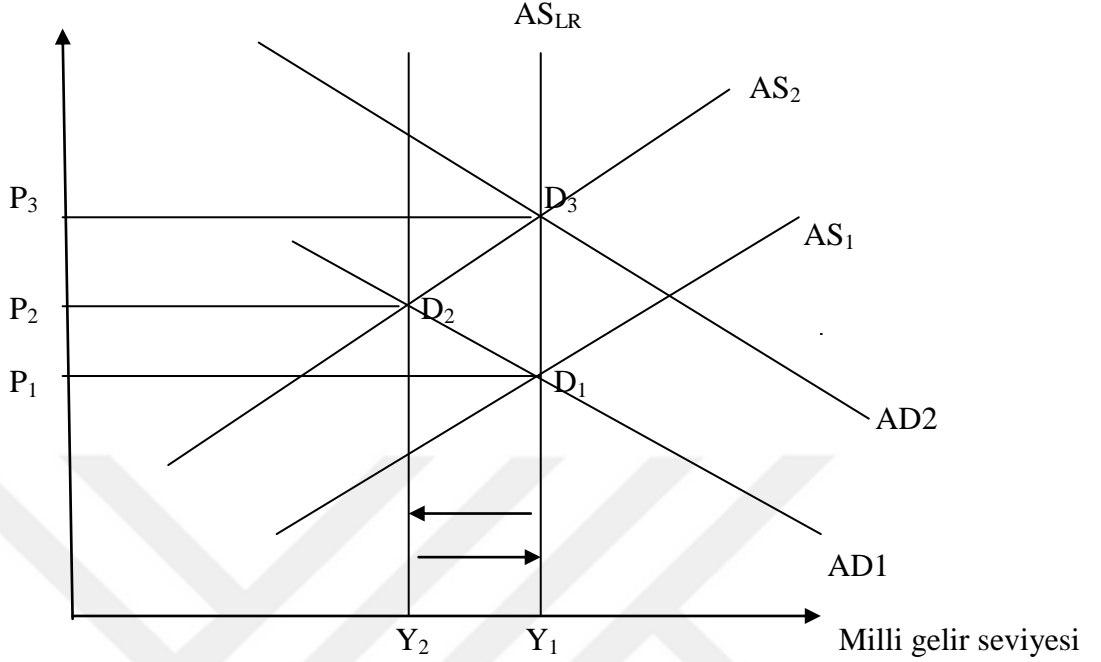
1.3.2. Maliyet (Arz) enflasyonu

Kur artışı, hammadde ürünlerinin arzındaki sıkıntılar, işçi ücretlerindeki artışlar gibi firmaların maliyetlerinin yükselmesi sonucunda üreticiler, ürettikleri mal ve hizmetlerin fiyatlarına bu maliyetleri yansıtırlar.

Firmalar maliyet artışı olgusu ile karşılaştıklarında kısmen fiyatları artırarak maliyet artışlarını tüketicilere yansıtabilir. Kısmen de üretimi kısarak maliyet artışlarına cevap verirler. Firmaların fiyatları ne kadar arttıracakları ve üretimi ne kadar kısacakları talep esnekliğine bağlı olarak değişecektir. Talep esnekliği yüksekse tüketiciler fiyatlara duyarlı demektir. Firmalar bu durumda daha çok üretimi kısarak maliyet artışlarına cevap verirler. Aksine, eğer talep esnekliği düşük ise yani talep eğrisi dikse, firma fiyatları artırır. Böylece firma maliyetlerdeki artış yükünü tüketicilere yüklemiş olacaktır (Soloman, 2004: 66).

Maliyet enflasyonu kimi kaynaklarda arz enflasyonu olarak da adlandırılmaktadır. Kur ve vergi oranları artışı, enerji ve girdi maliyetlerindeki bir yükseliş firmaların maliyetlerini artıracaktır. Bu durumda firmalar maliyetlerine etki eden bu artışları ürettikleri ürünlerin fiyatlarını yansıtma yoluna giderler.

Fiyatlar genel seviyesi

Şekil 1.4. Maliyet Enflasyonu

Kaynak: Aykırı, 2008: 48

Şekilde P fiyatlar genel düzeyini, Y milli gelir seviyesini, AS toplam arzı ve AD toplam talebi ve D denge noktasını simgelemektedir. Şekil 1.4.'ye göre; ekonominin toplam arz (AS_1) ve toplam talep (AD_1) eğrilerinin kesiştiği D_1 noktasında tam istihdamda dengede olduğunu düşünölsün. Yukarıda sayılan nedenlerden herhangi birisi veya bir kaçö yüzünden, üretim maliyetlerinde meydana gelen bir artış üreticilerin toplam üretimlerinin azalmasına ve toplam arz eğrisinin AS_1 konumundan AS_2 konumuna geçmesine, milli gelir düzeyinin ise Y_1 'den Y_2 'ye gerilemesine neden olacaktır. Bu durumda denge noktası D_1 'den D_2 'ye kayarken fiyatlar genel düzeyi de P_1 'den P_2 'ye yükselmiş olacak ve eksik istihdam ile enflasyon bir arada yaşanmaya başlayacaktır. Bu duruma “stagflasyon” denilmektedir. Stagflasyon durumunda ya toplam talep artırılarak talep eğrisini sağa kaydırmalı ya da toplam arz sağa kayacak şekilde arz artırılmalıdır. Bir ekonomide merkez bankası para arzını artırarak, toplam talep eğrisini sağa kaydırıp AD_2 konumuna gelmesini sağlayabilir. Yeni denge noktası D_3 olacaktır. D_3 noktasında fiyatlar P_3 seviyesine kadar yükselecek ve hâsıla ise başladığı noktaya Y_1 seviyesine çıkacaktır. Diğer bir yaklaşım da ekonomide herhangi bir politika izlemeden, eksik istihdam nedeniyle düşen ücretlerin arz eğrisi AS_2 seviyesinden sağa kayarak AS_1 konumuna getirmesidir. Bu durumda ekonomi yeniden

P_1 fiyat ve Y_1 gelir seviyesine gelir. Denge durumu ise eksik istihdam seviyesindeki D_2 noktasından D_1 konumuna gelecektir (Dinler, 2006: 457).

1.4. Şiddetine Göre Enflasyon Türleri

Bir ekonomide yıllık fiyat değişimlerinin şiddetine göre enflasyon; sürünen (ılımlı), dörtlale (aşırı) ve hiper olmak üzere üçe ayrılır.

1.4.1. Sürünen enflasyon

Belirsiz enflasyon da denen bu enflasyon türü, fiyat artış oranlarının düşük ve yavaş bir tempo sergilediği bir enflasyon çeşididir. Sürünen enflasyon %3 ile %8 arasında tek haneli enflasyon oranıdır. Gelişmiş ekonomiler için %4, gelişmekte olan ekonomiler için %6'nın altındaki yıllık enflasyon oranları sürünen enflasyon olarak görülmektedir (Dinler, 2000: 404).

Sürünen enflasyon, ekonomik büyümeye imkân sağlaması gibi pozitif etkilerinden dolayı tercih edilmelidir. Ancak sıfır enflasyon ekonomik büyümeye zarar verebileceğinden dolayı ekonomi otoritelerince pek cazip görülmemiştir (Subaşı, 2005: 25).

1.4.2. Dörtlale enflasyon

Aşırı enflasyon veya Latin enflasyonu da denen dörtlale enflasyon, ekonomilerde görülen yıllık iki veya üç haneli fiyat artışlarıdır. Enflasyon oranları yıllık %10 ile %1000 düzeylerinde seyreden ekonomiler dörtlale enflasyonlu olarak kabul edilmektedir (Parasız, 1993: 492).

Dörtlale enflasyon ülke ekonomileri üzerinde ekonomik refah seviyesini bozan bir etkiye sahiptir. Hem hane halkları hem de firmalar hızla değer yitiren paralarının değer kaybetmemesi için çaba sarf ederler. Parayı ellerinde nakit tutmak yerine gayrimenkul, dayanıklı tüketim malları ve spekülative alanlarda değerlendirmeye yönelirler. Türkiye ve Latin Amerika ülkeleri uzun yıllar boyunca bu yüksek enflasyonla yaşamışlardır (Dinler, 2000: 528).

1.4.3. Hiperenflasyon

Yıllık %1000'in altına düşmeyen fiyatlar genel düzeyine hiper enflasyon denilmektedir. Cagan'a göre yıllık %50, Samuelson'a göre yıllık %200 fiyatlar genel seviyesindeki artışlar hiper enflasyon olarak görülmüştür. Hiper enflasyon yaşayan

ekonomilerde fiyatlar günde birkaç kez değiştiği için, sıklıkla fiyat kontrolü yapmak çok zordur (Kurnaz, 2009: 11).

Hiper enflasyon, ekonomik ve sosyal hayatı sarsıcı etkileri içinde barındırmaktadır. Halk elinde para tutmak yerine alışveriş marketlerine, mağazalara hücum ederek sürekli artan fiyatlara önlem almak istemektedir (Yıldırım ve Karaman, 2003: 587).

Hiper enflasyon olgusu sadece totaliter rejimlerde değil; demokratik rejimlerde de görülebilen bir durumdur. Sadece savaş zamanlarında değil; barışın hüküm sürdüğü zamanlarda da karşılaşılan bir olgudur (Paya, 1998: 405).

Hiper enflasyonu başlatan faktörlerin başında ilgili ekonominin karşılıksız kâğıt para basması görülebilir. Çünkü madeni paranın hâkim olduğu bir ekonomide bol sınırlı para basmak oldukça meşakkatli bir iştir. Fakat kâğıt para sisteminin hâkim olduğu bir ekonomide para basmak oldukça kolaydır. Hiper enflasyonun, ekonomiler üzerinde olumsuz etkileri çoktur. Hiper enflasyonda paranın tasarruf aracı ile hesap birimi olma fonksiyonunun yanında malların değişimine aracılık etme rolü dahi ortadan kalkmaktadır. Fiyat sisteminin etkinliğinin kaybolması ile paranın fonksiyonlarını yitirmesi sonucunda giderek ekonomik hayatta takas ekonomisinin geçerli olması durumudur (Subaşı, 2005: 27).

Hiper enflasyon yaşayan ülkelerde; ulusal paradan kaçış, mallara karşı aşırı bir talep, tasarruf sahiplerinin yatırımlarını durduğu sıklıkla görülen bir durumdur. Hiper enflasyonist bir ortamda hane halkları ellerindeki tasarruflarının değer kaybetmemesi için altın, döviz ve gayrimenkul gibi alanlara yatırdığı görülmektedir. Bu durum, gelir ve servetin adaletsiz dağıtıldığı bir ekonomik yapıyı da beraberinde getirmektedir.

1.5. Enflasyonun Maliyeti

Enflasyondan genellikle en çok sabit ücretliler etkilenir. Sabit bir ücretle yıl boyu çalışmak durumunda olan emek sahiplerinin, fiyatlar genel düzeyindeki artışlardan dolayı reel gelirleri düşer. O yüzden enflasyon sabit gelirlilerden alınan en adil olmayan vergidir denilmektedir. Ancak sermaye sahipleri değişen koşullarda hızlı bir şekilde fiyatlara zam yaparak karşılık verme olanaklarından dolayı enflasyondan çok etkilenmezler. Tasarruf sahipleri ise, tasarruflarını yatırım yapmak yerine döviz, altın ve gayrimenkul gibi alanlara kaydırarak bu durumdan lehine sonuçlar çıkarma kabiliyetine

haizdir. Bu durum, gelirin adaletsiz dağılımına sebebiyet vermektedir. Zengin ve fakir arasındaki gelir uçurumunun daha da açılmasına neden olabilmektedir (Ünsal, 2017: 96).

İkinci olarak, enflasyon gelecek öngörülerini belirsizleştiren, fiyat belirsizliklerinden dolayı geleceği net görebilme imkânlarını yok eden bir süreçtir. Enflasyonu öngörememe hem borçlu hem de alacaklılar için bir maliyettir. Enflasyonun beklenenden yüksek çıkması borçlunun lehine, alacaklının aleyhine bir durumdur. Tersine enflasyonun beklenenden düşük çıkması borçlunun aleyhine, alacaklının lehine bir durum yaratmaktadır. Tahmin edilemeyen enflasyon ticari kararların isabetsiz olmasına sebebiyet verebileceğinden ötürü bir etkinsizlik yaratmaktadır (Kaya, 2012: 9).

Enflasyonun öngörülememesi süreklilik arzeden bir hal almışsa, yatırım yapmanın riski yükseliyor demektir. Yatırımcı uzun vadede yatırım yapacağı ülkenin geleceğini tahmin etmekte zorlanıyorsa yatırım yapmaktan kaçınacaktır. Bu durum ülke ekonomisinin potansiyelinin altında büyümesine sebep olacaktır (Case ve Fair, 1999: 50- 553; Colander, 2001: 505).

1.5.1. Beklenmeyen enflasyonun maliyeti

Bireylerin enflasyon beklentisiyle hareket etmesi bizatihi enflasyonun en önemli nedenlerinden birisidir. Yatırımcılar geleceğe güvenin kaybolmasıyla beraber yatırım yapmaktan kaçınıyor. Fiyatların devamlı yükseleceğini düşünen satıcılar, gelecekte daha yüksek fiyattan ürünlerini satabileceğini varsaydığı için arz miktarını azaltır. Alıcılar ise, gelecekte daha yüksek bir fiyattan almamak için bir an önce ürünleri almaya meyyleder. Bu iki zıt durum arz ve talep akışını bozarak, enflasyonun daha da yükselmesine katkı sağlar (Kılıçbay, 1984: 51).

Cari enflasyon haddi ile beklenen enflasyon haddinin birbirinden farklı olduğu beklenmeyen enflasyonun yarattığı en önemli sorun gelirin ve servetin adil olmayan bir şekilde dağılmasıdır. Cari enflasyon haddinin beklenen enflasyon haddinden yüksek olması işçilerden firmalara bir gelir transferi demektir. Ters durumda cari enflasyon haddinin beklenen enflasyondan düşük düzeyde kalması durumunda ise firmalardan işçilere bir gelir transferidir. Bu belirsizliği ortadan kaldırmak için reel ücret seviyesini enflasyona endeksleme yoluna gidilebilir. Özellikle enflasyonun yüksek olduğu

ekonomilerde endeksleme metodu uygulanmaktadır. Arjantin, Brezilya, İsrail gibi ekonomiler ücretleri enflasyona endekslemişlerdir. Bu uygulama ilgili ülke ekonomilerin, ücret-fiyat sarmalına girmelerine ve enflasyonun yüksek seviyelerde dalgalanmasına yol açmıştır (Ünsal, 2017: 97).

1.5.2. Beklenen enflasyonun maliyeti

Beklenen enflasyonun cari enflasyona eşit olduğu durumda beklenmeyen enflasyonun sonucunda ortaya çıkan gelir ve servetin yeniden dağılımı bozucu etkilerinden bahsedilmez. Bununla birlikte beklenen enflasyon da istenmez. Beklenen enflasyonun da fiyat sisteminde parazit, menü maliyeti, ayakkabı eskitme maliyeti ve vergi bozulmaları gibi istenmeyen durumları vardır.

1.5.2.1. Fiyat sisteminde parazit

Enflasyon olgusu, piyasa sisteminin üretici ve tüketicilerle fiyat mekanizması aracılığıyla kurduğu arz ve talep prensibine dayalı kuralı etkisiz kılar. Çünkü tüm malların fiyatlarının arttığı enflasyonist ortamda, bir malı üreten firma malının fiyatında meydana gelen artışın ilgili mala olan talep artışından mı, yoksa tüm malların fiyatlarının artmasından mı kaynaklandığını bilemez. Dolayısıyla bir üretici ürettiği mala olan talep arttığı için malının fiyatının arttığını düşünüp mal üretimini artırsa; fakat enflasyonist ortamdan dolayı fiyatlar artmışsa firmada bir arz fazlası oluşacaktır. Tersisi durumda üretici enflasyonist ortamdan dolayı tüm malların fiyatları arttığını düşünüp üretimini artırmazsa; ama ürettiği mala talep arttığı için malının fiyatı artıyorsa bu sefer de daha fazla üretmeği için daha çok kazanma fırsatını kaçırmış olacaktır (Ünsal, 2017: 98).

1.5.2.2. Menü maliyeti

Menü maliyetine, etiket maliyeti adı da verilmektedir. Enflasyonist ortamda fiyatlar devamlı yükseldiği için satıcılar etiketleri sık sık yenilemesi gerekir. Oluşan yeni fiyatları müşterilerine iletme için yeni listeler yaparlar. Yazar kasalarda, benzin pompalarında, taksimetrelerde sık sık yeni ayarlamalara başvurulur. Bütün bu değişiklikler zaman, para ve emek israfına neden olmaktadır (Seyidoğlu, 2006: 682).

1.5.2.3. Ayakkabı maliyeti

Enflasyonun yüksek seyretmesi, daha yüksek faiz oranlarına yol açmaktadır. Halk bu durumda daha düşük miktarda bir nakdi elinde tutacak, geri kalanını

enflasyonun eritmesine imkân vermemek adına faiz geliri kazandıran varlıklara yatırım yapacaktır. Elde para tutmanın alternatif maliyeti artıkça kişiler daha az nakit, daha çok faizli yatırımı tercih edeceklerinden sık sık bankaya gitmek durumunda olacaklarından dolayı kişilerin katlandığı bu maliyete, ayakkabı eskitme maliyeti denilmektedir (Mankiv, 2010: 109).

1.5.2.4. Vergi bozulmaları

Enflasyon, mükelleflerin vergi yükünü artıran bir olgudur. Enflasyon nedeniyle nominal geliri artmasına rağmen; reel anlamda geliri azalmaktadır. Bunun yanında vergi mükellefinin, üst gelir grubundan vergilendirilmesiyle vergi yükü de artmaktadır. Enflasyon nedeniyle nominal geliri artan vergi mükellefinin, artan oranlı vergi sisteminden dolayı ödeme gücü sabit kaldığı halde vergi yükünün haksız bir şekilde artırılarak, enflasyon vergisiyle daha fazla yüke mahkum edilmesidir (Altınışık, 2004: 113).

Kamu bütçe açıklarının artması, hükümetlerin borçlanma gereğini artırmaktadır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde hükümetler oy kaybetme endişesiyle vergi kanunlarında vergiyi artırıcı yapısal reformlar yapma konusunda gönülsüzdürler. Bu durumda hükümetler dış borçlanma veya iç borçlanma veyahut parasallaştırma yöntemlerine başvurarak bütçe açıklarını finanse etmektedirler. Bu yöntemlerin her biri başka makroekonomik sorunları da beraberinde getirmektedir. Dış borçların artması dış borç krizine, iç borçların artması faiz oranlarının artmasına, para basarak bütçe açıklarını finanse etmek de enflasyonun artmasına neden olabilmektedir. Para basma yoluyla bütçe açıklarının finansmanı durumunda enflasyonun artması, kamunun gelirlerini dolaylı da olsa artırabilir (Yıldırım, 1993: 3).

Hükümetler vergiye benzer şekilde gelir yarattıklarından dolayı literatürde bu duruma “enflasyon vergisi” adı verilmiştir. Basılan para piyasadaki para arzını artıracak, para arzının artmasıyla toplam talep artacak ve bunun sonucunda fiyatlar artacaktır. Fiyatların yükselmesi kişilerin ellerinde tuttıkları nakit paralarının değerini yani satın alma gücünü eriten bir olgudur. Mal ve hizmetlerin fiyatlarının yükselmesi, paranın reel değerini düşürdüğü için nakit paranın büyüklüğü oranında kişileri zarara uğratacaktır. Bu durum nakit paranın vergilendirmesiyle aynı sonucu doğurmaktadır (Ergin, 1991: 192).

1.6. Enflasyonun Olumsuz Etkileri

Enflasyon, hem ekonomik hem de toplumsal anlamda birçok sorunu beraberinde getirmektedir. İlk olarak gelir dağılımını bozarak zengin-fakir arasındaki uçurumun daha da derinleşmesine sebep olmaktadır. Diğer taraftan tasarrufları azaltarak ülkenin kalkınması için gerekli yatırımların yerine kısa vadeli ve spekülâtif kazanç peşinde koşmaya neden olmaktadır. Paranın istikrarsızlığı yani bu değer kayıpları, faktör verimliliklerini azalttığı için ekonomik büyümeyi negatif etkilemektedir. Yüksek enflasyonlu bir ekonomide parayı elde tutmanın maliyeti arttığından sermaye sahipleri ellerindeki parayı finansal piyasalarda kullanma yoluna başvuracaklardır. Enflasyonun bir diğer olumsuz tarafı da ödemeler dengesinin bozulmasına sebebiyet vermesidir (Tuğlu, 2001: 144-145).

1.6.1. Enflasyonun gelir dağılımı üzerindeki etkisi

Enflasyonun en önemli olumsuz etkilerinin başında gelir dağılımını bozarak gelirin adaletsiz dağıtılmasına sebep olması gelir. Enflasyon özellikle maaşlı- ücretli sabit gelirliler için reel gelirleri yani satın alma güçlerini eritir. Firma sahibi, tüccar ve esnaf kesimi ise arz ettikleri mal ve hizmetlerin fiyatlarına yansıtma gibi bir esneklikleri olduğu için bu durumdan çok etkilenmezler. İşçi, memur gibi sabit gelirliler enflasyonla gittikçe geliri eriyip fakirleşirken; şirket sahipleri ise yani kar faktör geliri elde edenler ise gittikçe zenginleşecektir. Dolayısıyla enflasyon gelir dağılımını bozarak fakirler aleyhine, zenginler lehine bir durum yaratmaktadır. Gelir dağılımının bozulması orta sınıfın yok olmasını, adaletsizlik ve ahlaki yozlaşmayı, rüşvet ve suçu teşvik etmek gibi birçok olumsuzluğu beraberinde getirir (Turhan, 2007: 13).

1.6.2. Enflasyonun tasarruf hacmi ve yatırımlar üzerindeki etkisi

Fiyatlar genel düzeyinin sürekli artması, kişilerin tasarruf yapma isteklerini olumsuz etkiler. Çünkü enflasyondan dolayı paranın reel değeri düştüğü için yapılan tasarruflar da değer yitirecektir. O yüzden kişiler ellerindeki parayla tasarruf yapmak yerine altın, döviz, gayrimenkul gibi sahalara yatırarak paralarının değer yitirmesinin önüne geçmeyi amaçlamaktadırlar. Paranın değerinin düşmesi harcamaları artıracaktır. Fiyatların yükseleceği korkusu; harcamaların artmasına o da enflasyonun daha da yükselmesine neden olacaktır. Enflasyonist dönemlerde girişimciler, yapacakları yatırımların karlarını ve maliyetlerini tahmin etmekte zorlanırlar. Enflasyon,

girişimcilerin yatırım cesaretlerini kırar. Böyle durumlarda sermaye sahipleri kısa vadeli düşünüp döviz, altın ve gayrimenkul gibi alanlara yönelirler. Bu durum ekonominin kalkınması için gerekli üretim ve yatırımların azalmasına, buna bağlı olarak işsizliğin yükselmesine ve ekonomik büyümenin düşmesine neden olacaktır (Altınışık, 2004: 20).

1.6.3. Enflasyonun ödemeler dengesi üzerindeki etkisi

Ülke içinde fiyatların yükselmesi, döviz kurları sabit kaldığı varsayımıyla dış ülkelerin malları ucuzlayacağı için ihracat azalır ve ithalat artar. Bu durum ödemeler dengesinin bozulmasına ve açık vermesine neden olur. Ülke milli geliriyle yabancı ülkelerin işsizliğini azaltırken; kendi ülkesinin işsizliğini artıran bu üzücü duruma çare arayan hükümetler ya ithalatı kısıp ihracatı artırıcı önlemler alır yahut devalüasyona başvurur. İzlenecek bu politikalar sonucunda ithal mallar pahalı hale geleceğinden cari enflasyon oranları daha da artacaktır (Altınışık, 2004: 20).

1.6.4. Enflasyonun kaynak tahsis üzerindeki etkisi

Enflasyon, etkin kaynak dağılımına engel olduğu gibi yatırımları da negatif etkilemektedir. Piyasadaki fiyat artışlarının fiyatlar genel düzeyinin artmasından mı yoksa reel sektör kaynaklı mı olduğunu ayırt etmek oldukça zordur. Fiyatlar genel düzeyi istikrarlı olduğu bir ekonomide bir mal veya hizmet fiyatının artması o mal veya hizmetin kıtlığına işarettir. Enflasyon hadleri yükseldikçe piyasa fiyatlarının sinyal özelliği kaybolur. Enflasyonun yüksek seyrettiği ekonomilerde, finansal piyasaların getirileri diğer sektörlerin getirisine göre daha yüksek olduğundan mal ve hizmet üreten sektörlerden mali sektörler doğru kaynak kayması yaşanır. Ülkenin ihtiyaçları doğrultusunda dağılmayan kaynaklar, ihtiyaç duyulmayan alanlara kayar ve kaynak israfına neden olur (Erçel, 1999: 19).

1.7. Enflasyonla Mücadele Yöntemleri

Enflasyonla, piyasada cari olan fiyatların yapısına zarar verdiği, gelir ve servetin adil dağılımı olumsuz etkilediği ve uzun vadeli yatırımlardan uzak durulmasına sebebiyet verdiği için mücadele edilmelidir. Bütün bu ve benzeri olumsuzlardan dolayı hükümetler enflasyonla birtakım politika araçlarını kullanarak mücadele ederler.

Hükümetler, enflasyonla mücadelede para ve maliye politika araçlarını kullanırlar. Maliye politikasında vergi, borçlanma, kamu harcamaları vb. yollarla

enflasyona etki etmeye çalışırlar. Merkez bankası para politikası aracı olan para arzı, döviz kuru ve faiz oranı gibi araçlarla enflasyonu etkilemeye çalışır.

1.7.1. Enflasyonla mücadelede para politikası

Para politikası, devletin yetkili organlarıyla birlikte belirlenmiş iktisadi hedeflere ulaşabilmek için merkez bankasınca yürütülür. Merkez bankası bu hedeflere ulaşabilmek için açık piyasa işlemleri, zorunlu karşılıklar ve reeskont kredi oranı araçlarını kullanır.

Merkez bankası genişletici para politikası uygulamaya başladığında, kısa vadede ekonomik büyüme ve tam istihdamı sağlayabilir. Ancak uzun vadede genişletici para politikası enflasyona sebep olur. Uzun yıllar boyunca yaşanan acı tecrübelerden sonra günümüz modern devletlerinde merkez bankasının hedef belirlemede hükümetle ortaklaşa hareket etmesi ama belirlenen hedefe ulaşmada araç bağımsızlığına vurgu yapılmaktadır. Merkez bankası fiyat istikrarını etkileyen döviz kuru, faiz oranları gibi değişkenleri etkileyerek enflasyonist beklentileri kırmaya çalışır.

1.7.2. Enflasyonla mücadelede gelirler politikası

Fiyatların, ücretlerin ve kiralarn bir süreliğine dondurulması yöntemiyle enflasyonun yükselmesine engel olma politikasıdır. Gelirler politikası tek başına değil; para ve maliye politikasıyla beraber destek politika aracı olarak kullanılması uygundur. Gelirler politikasının amacı enflasyonu denetim altına almaktır. Ülke ekonomik aktörlerinin tam istihdam düzeyini hedefleyen politikaları izlemesi durumunda gelirlerin artması enflasyona neden olabilecektir. Gelirler politikası, tam istihdam şartlarında ücret ve karlardaki yükselişlerin enflasyona neden olacağı varsayımına dayanmaktadır. Bu durumun önüne geçebilmek için ücret yükselişleri ile fiyat ve kira artışları gelirler politikasıyla sınırlandırılmaktadır. Gelirler politikasının esas amacı fiyat istikrarı ve büyüme hedeflerinin bir arada değerlendirilerek politika üretmeyi hedeflemesidir (Parasız, 1998: 418).

1.7.3. Enflasyonla mücadelede maliye politikası

Enflasyon olgusu sadece sabit ücretlileri, dar gelirlileri, yatırım yapmak isteyen girişimcileri değil; aynı zamanda kamu sektörünü de olumsuz etkilemektedir. Enflasyonun kamu sektörü üzerindeki etkisi, Olivera-Tanzi (Enflasyonun vergi gelirlerini aşındırmasıdır) etkisi olarak adlandırılmaktadır. Yüksek enflasyon yaşayan

bir ekonomi, verginin tahakkuk ettiği zaman ile tahsil edildiği zaman zarfında paranın alım gücünün azalması sorunudur. Bu şartlarda kamu maliyesi reel anlamda bir gelir kaybı yaşayacaktır. Bu yüzden kamu otoritesi tarafından, toplam talebi denetim altına alan bir politika aracı olarak daraltıcı maliye politikaları izlenmesi gerekmektedir (Zengin, 2016: 54).

Merkez bankası birtakım para politikası araçlarıyla enflasyonla mücadele ederken; kamu otoritesi de; kamu harcamaları, vergiler ve borçlanma politikaları ile mücadele edebilmektedir.

Tablo 1.3. Enflasyonla Mücadele Maliye Politikası

Kamu Harcama Politikası	Vergiler Politikası	Borçlanma Politikası
Cari Harcamalar	Dolaylı Vergiler	İç Borçlanma
Yatırım Harcamaları	Dolaysız Vergiler	Dış Borçlanma
Transfer harcamaları		

1.7.3.1. Enflasyonla mücadelede kamu harcamaları politikası

Devletin tam kamusal hizmetleri üretmesinin, yarı kamusal hizmetlerin üretilmesine müdahil olmasının, kamu iktisadi teşebbüslerinin açıklarını finanse etmesinin ve gelirin yeniden dağıtılmasına aracılık etmesinin kuşkusuz bir maliyeti vardır. Devlet kamu hizmetleri üretirken üretim faktörleri satın alır ve bir kısım ürünleri de özel sektörden satın alır. Sübvansiyonlar verebilir. Bütün bu ve benzeri uygulamalar kamu harcaması niteliğindedir. Enflasyonla kamu harcaması uygulamasının toplam talebi kısarak veya kamu harcamalarını hafifletilmesi yoluyla mücadelede edilmelidir (Susam, 2009: 64).

Kamu harcamaları kendi içinde üç başlık altında toplanabilir. Bunlar cari harcamalar, yatırım harcamaları ve transfer harcamalarıdır. Enflasyonla mücadele için harcamaların kısılması öncelikli mali politikalardan birisidir. Ancak kamu harcamaların kısılmasının bir kısım ciddi yan etkileri vardır. Maliye politikası araçları içinde kamu harcamaları kısıntısı personel harcamaları açısından kamu hizmetlerinin niteliğinin bozulması, yatırım harcamaları açısından uzun vadede hem ekonomik büyümeye hem de özel yatırımların verimlilik kaybına neden olması, transfer harcamaları açısından ise sosyal içerikli gelir aktarımlarını engellemesi açısından uygulamaya alınırken dikkatle

ele alınması gereken bir araçtır. Bunun için de önce harcama türlerinin sınıflandırılması ve buna göre enflasyonla mücadeledeki etkinliklerinin ortaya konulması gerekmektedir (Susam, 2009: 65).

1.7.3.1.1. Cari harcamalar

Devletin cari harcamaları denilince akla personel ödemeleri, kiralar, kırtasiye, su, ısınma vb. harcamalar gelmektedir. Cari harcamaları azaltmak kamunun tüketim kanalından ekonomideki ağırlığını düşürür. Hükümetler enflasyonla mücadele ederken cari harcamaları kısımlırlar. Cari harcamalar kaleminde en büyük paya personel harcamaları sahiptir. Personel maaşlarının kısılması, kamuoyunda tepkiyle karşılanacağı için çok uygulanan bir yöntem değildir. Enflasyonla mücadele için personel maaşlarına enflasyon oranının altında bir zam yapıldığında reel ücretler düşeceği için tercih edilmemektedir. Kamunun cari harcamalarının kısılması tamamlanan ama faaliyete geçmeyen yatırımlarda bir verimsizlik yaratabilir. Binası tamamlanan okul ve hastane, yeterli personeli olmadığı için iyi hizmet veremeyecek ve bundan dolayı yatırımların verimliliği düşecektir (Ataç, 2000:121).

1.7.3.1.2. Yatırım harcamaları

Bina, büyük çaplı tamirat, makine ve teçhizat alımları gibi harcamalar birer yatırım harcamasıdır. Bu harcamalar için yapılan ödemeler birer yatırım gideridir (Batirel, 2007: 77).

Kamu yatırımlarının ekonomi üzerindeki etkisi dolaylı olarak uzun vadede altyapı yatırımlarından meydana gelmektedir. Bu tür yatırımlar kısa vadede talepte bir yükselişe sebep olacağı için enflasyonu hızlandıran harcamalar olarak görülmektedir. Kamu yatırım harcamalarında yapılan kesintiler kısa vadede talebi olumsuz etkileyip küçülteceğinden enflasyonu düşürücü bir etki meydana getirebilir. Kamu yatırımlarının kısılması uzun vadede ekonomik büyümeyi azaltıcı bir etkisi olacaktır. Bununla beraber enflasyonla mücadelede kısa vadede talebi düşürücü en etkin politika aracı; kamu harcamalarını azaltma politikasıdır (Balat, 2010: 46).

1.7.3.1.3. Transfer harcamaları

Herhangi bir faktör karşılığı olmayan, karşılıksız gelir transfer edilen harcama grubudur. Devlet yaptığı transfer harcaması karşılığında bir bedel talep etmez. Transfer

harcamalarını iktisadi amaçlı mali yardımlar, sosyal transferler ve faiz ödemeleri alt başlıklarında incelenebilir.

1.7.3.1.3.1. İktisadi gayeli mali yardımlar

İktisadi gayeli mali yardımlarda amaç; üretim hacimleri daralmış olan monopollere ve sıra dışı girişimlere kaynak aktararak ekonomilerdeki tıkanıklıkların aşılmasına çalışılmasıdır. Toplam arzda tıkanıklık yaşamayan üreticilere iktisadi gayeli mali yardım etmek enflasyonla mücadelede fayda sağlamayacaktır. Çünkü toplam arzda bir tıkanıklık yaşamayan üreticilerin mali yardımlarla gelirleri artacağı için efektif talep yükselebilir. Anti enflasyonist politika izleyen bir hükümetin böyle bir politika uygulaması amacına ters düşen bir yaklaşımdır. Ekonomideki sektörlerde meydana gelecek tıkanıklıkları mali yardımlarla aşarken müteşebbislerin hangi yasalara göre üretim yapacakları da üzerinde durulması gereken bir diğer konudur. İktisadi amaçlı mali yardım politikasında öncelik; azalan gider veya artan verim yasasına, sonra sabit verim yasasına, sonra da azalan verim yasasına göre üretimde bulunan girişimcilere verilmelidir. Bu şekilde transfer harcamaları toplam arzda azami derecede bir artış sağlayabilir. Bu durumda, yeni üretilen malların fiyatlarının artmasının önüne geçilmiş olur. İşçiler ise satın aldıkları malların fiyatlarında artışlar olmadığı ve reel gelirleri gerilemediği için ücretleri üzerinde talepte bulunmazlar (Türk, 1999:113).

1.7.3.1.3.2. Sosyal transferler

Sosyal transfer deyince; emekli, dul ve yetim aylıkları; öğrenci bursları vb. transferler kast edilmektedir. Sosyal transferler ile amaç yüksek gelirliler ile dezavantajlı düşük gelirler arasındaki gelir dağılımı uçurumunu azaltmaktır. Türkiye’de uygulanan yeşil kart uygulaması buna örnektir. Enflasyonist dönemlerde sosyal transferler reel olarak eriyeceği için en azından enflasyon oranında artırılması uygun olacaktır (Ataç, 2000: 122).

1.7.3.1.3.3. Faiz ödemeleri

Faiz ödemeleri, hükümetlerin anti enflasyonist politika uyguladığı dönemlerde politika üretemediği gider kalemlerinden birisidir. Bunun ana sebebi kamunun borç kredibilitesini yitirme kaygısıdır. İkinci bir sebep de faiz ödemelerinin bir kısım taahhüt ve sözleşmelere bağlı olmasından dolayı faiz ödemeleri enflasyonla mücadelede bir araç olarak kullanılamamaktadır (Balat, 2010: 51).

1.7.3.2. Enflasyonla mücadelede vergiler politikası

Kamu bütçe gelirlerin büyük bir bölümünün tek başına vergiler yoluyla karşılanması, vergilerin maliye politika araçları içerisinde önemli bir yer işgal etmesine sebep olmuştur. Kamu sektörü gelirlerinin büyük bölümünü oluşturan vergiyi toplama yetkisini anayasadan almaktadır. Vergilendirmenin temel amacı devletin giderlerinin finansmanıdır. Kamu otoritesi, bu amacın yanında enflasyonla mücadele yöntemi olarak da vergi politikalarını zaman zaman değiştirebilir.

Devlet, enflasyonist süreçlerde daraltıcı maliye politikası gereği vergileri artırarak veya yeni vergiler yaratarak likiditeyi piyasadan çekerek toplam talebi kısımaya dönük politikalar izleme yoluna gitmelidir. Ancak vergi oranlarını gereğinden çok yükseltmek toplam talep yanında toplam arzı da etkileme potansiyeli taşımaktadır. Bu sebeplerden dolayı enflasyonla mücadele için hangi vergilerin ne oranda artırılacağı etraflıca analiz edildikten sonra karar verilmesi gerekmektedir.

Enflasyonla mücadele için daha çok tüketim üzerinden alınan KDV ve ÖTV gibi dolaylı vergiler artırılarak toplam talep kısılmaya çalışılmaktadır. Mal ve hizmetler üzerindeki dolaylı vergiler artırılarak tüketim ve tasarruf arasında tercihi tasarruflar lehine çevirerek talebi kısımaya gücü, gelir vergisine göre daha kuvvetli olacaktır. Ancak dar gelirli kesimler gelirlerinin tamamını harcadıklarından vergi baskısı onlar üzerinde daha ağır hissedilecektir. Bu durum sosyal adalete ters bir durumdur. Dolaysız vergiler ise tüketimi dolaylı olarak etkilemektedir. Gelir vergilerinin bir kısmı tasarruflardan ödendiği için toplam talebi düşürücü etkisi doğrudan vergilere göre az olacaktır. (Susam, 2009: 66).

1.7.3.2.1. Dolaylı vergiler

Yüksek enflasyonla mücadelede ilk iş talebi kısımaktır. Talebi kısmanın en etkili ve hızlı yollarından birisi vergi oranlarını yükseltmektir. Bu bağlamda dolaylı ve dolaysız vergilerinin etkilerini ayrı ayrı incelemek yerinde olacaktır. Dolaylı vergiler, mal ve hizmetlerin tüketilmesiyle doğar ve harcama esnasında alınan bir vergilendirme türüdür. Dolaylı vergilerin artırılması gelir durumu değişmediği varsayımı altında, vergiden kaynaklı fiyatları artıracığından dolayı kişiler, ya mal ve hizmet alım miktarını azaltacak ya da o mal ve hizmeti satın almaktan vazgeçecektir. Dolaylı vergi oranlarını artırmanın talebi kısımıcı etkisi kuvvetli ve hızlı biçimde kendini

hissettirecektir. Fakat bu verginin fiyatları da belli oranlarda yukarı çekeceğini de hatırdan çıkarmamak gerekir (Işık, vd., 2004: 287).

Dolaylı vergileri artırmanın, vergide adaletin sağlanması ilkesine aykırı sonuçları olabilmektedir. Bu vergi uygulamasında farklı gelir gruplarından olan kişiler aynı miktarda vergi öderler. Gelir seviyesi çok düşük olanlar dolaylı vergi artışlarından çok fazla etkilenirken; gelir seviyesi çok yüksek grupta olanlar çok daha az etkilenirler. Bundan dolayı dolaylı vergilerin etkisi gelir vergisinin aksine azalan oranlı bir karakter sergilemektedir (Pehlivan, 2001: 151).

Enflasyonist süreçlerde maliye politikasının ana hedefi, toplam talebi baskılamaktır. Bu anlamda dolaylı vergileri artırmak, gelir vergilerini artırmaktan çok daha etkin bir araç özelliği gösterir. Çünkü gelir vergi ödemelerinin bir kısmı tasarruflardan ödendiği için artırılan oran kadar etki gücü olamayacaktır. Buna karşın, dolaylı vergileri artırmak talebi baskılamak için hem daha hızlı hem de daha güçlü bir etki icra edecektir. Bunun yanında artırılan dolaylı vergilerin yükü kişilerce daha az hissedilmektedir. Bu vergilerin yükseltilmesine sivil toplumun, sendikaların tepkisi gelir vergilerinde olduğu kadar keskin bir direnç göstermediğinden uygulama şansını da artırmaktadır (Ataç, 2000:124).

Zorunlu mallar üzerine konulan dolaylı vergiler, geniş kesimlerce tüketilen bu mallara olan talebi kısımda başarılı olsa da; sosyo-ekonomik adaletsizliğe sebep olmak gibi bir etkiyi bünyesinde barındırmaktadır. Dar gelirli kişiler elde ettikleri gelirin neredeyse tamamını zorunlu tüketim mallarına tahsis ederken; yüksek gelir düzeyine sahip kişiler gelirlerinin çok küçük bir bölümünü zorunlu mallara ayırmaktadırlar. Türkiye Cumhuriyeti devletinde uygulanan Katma Değer Vergisi (KDV), Özel Tüketim Vergisi (ÖTV) gibi vergiler dolaylı vergilerdir.

KDV ve ÖTV vergileri mal ve hizmetler her el değiştirdiğinde doğmaz. Mal ve hizmetlerin ilk satıcıya teslimi esnasında gerçekleşir. Dolayısıyla fiyatlar genel düzeyinde bir defalık bir etki oluşturacaktır (Ulusoy, 1999: 124).

1.7.3.2.2. Dolaysız vergiler

Kişilerin beyan ettikleri geliri üzerinden vergilendirilen bir vergi çeşididir. Bu vergiler kurumlar vergisi, gelir vergisi ve servet vergileridir. Bu vergilerin muhatapları artırılan vergilerin baskısını doğrudan doğruya kendileri hissederler. Dolaysız vergiler,

vergide adalet ilkesi açısından savunulan vergi grubudur. Dolaysız vergiler günümüz ülkelerinde daha çok artan oranlı tarife şeklinde uygulandığı düşünüldüğünde düşük gelirlerden daha az, yüksek gelir gruplarından daha yüksek oranda alınan vergidir.

Gelir vergilerinde bir artış durumunda çalışan kişiler iki şekilde tepki geliştirmektedirler. Bunlar gelir etkisi ve ikame etkisidir. Gelir etkisiyle vergi mükellefleri, geçmiş gelir düzeylerini koruyabilmek ve gelirlerinin azalmaması için daha çok çalışmaya motive olabilirler. İkame etkisi ise, vergi mükelleflerinin gelire karşı talep esneklerinin yüksek olmasından ötürü çalışmaktan ziyade boş zamanı tercih etmeleridir. Bu durumda daha fazla çalışmayı değil; dinlenmeyi tercih edebilirler. Bu nedenlerden ötürü kamu otoritelerinin gelir etkisini artıracak; ikame etkisini azaltacak şekilde bir politika geliştirmeleri gereklidir (Türk, 1999:118).

Kurumlar vergisi muhatabı olan kurumlar, belli bir hedefi gerçekleştirmek için bir araya gelmiş insan topluluklarıdır. Kurumlar vergisi tüzel veya cemiyetlerin getirileri üzerinden alınan bir vergidir. Kurumlar vergisinin enflasyonla mücadelede toplam talebi kısıtıcı etkisi çok azdır. Özellikle enflasyonist dönemlerde kurumlar vergisinin tüketiciye yansımaları daha güçlü olabilmektedir (Ulusoy, 1999: 120).

Servet vergisi ise, esnekliği az olan bir vergidir. Bu nedenden dolayı enflasyonu düşürücü etkisi çok azdır. Türkiye’de servet vergisi hazine için gelir elde etmek ve gelirin bölüşümünü dengelemek için alınmaktadır. Enflasyonla mücadelede servet vergisi kullanılan bir vergi aracı değildir.

1.7.3.3. Enflasyonla mücadelede borçlanma politikası

Klasik iktisadi ekolün hâkim olduğu yıllarda, denk bütçe esası olduğu için ülkeler uzun zaman borçlanmayı olağanüstü haller dışında kamu maliyesi açısından önemli görmediler. Fakat Keynesyen düşüncenin yayıldığı ikinci dünya savaşı yıllarında denk bütçenin vazgeçilmez bir kural olmadığı konjoktüre göre kamu bütçesinin fazla veya açık vermesinin doğal olduğu fikri yayıldı. Özellikle ikinci dünya savaşının giderleri finanse etmek için bu yöntem oldukça kabul görmüştür. İkinci dünya savaşı sonrasında da kamu borç yükündeki artış eğilimi devam etmiştir. Gerek gelişme yolundaki ekonomiler gerekse de gelişmiş ülkeler, ekonomik büyüme ve kalkınmalarını finanse edebilmek için bu yola başvurmuşlardır (Türk, 1999:123).

Kamu otoritesi, borçlanmayı kişilerden, mali kurumlardan, iç piyasadan veya dış piyasalardan yapabilir. Enflasyonla mücadele eden hükümet, kişilerden borçlanmayı tercih etmelidir. Bunda amaç, kişilerin özel tüketim harcamalarını azaltmaktır. Kişilerin ellerindeki fazla likiditeyi borç alarak masseden hükümet, kişilerin tüketim harcamalarını azaltır. Bu durumda enflasyonla mücadelede istenen sonuçlar alınabilecektir (Türk, 1999: 125).

Para piyasasında bankaların, sigorta şirketlerinin vs. mali kurumların ellerinde kısa vadeli plasmanı vardır. Kamunun para piyasalarından hazine bonosu gibi kısa vadeli borçlarla borçlanması çok kolay bir hamledir. Kısa vadeli borç senetleri tahvillere göre daha likit olduklarından ülke ekonomisinin likiditesini daraltmak bir yana artırır. Bu ise, enflasyonla mücadeleye zarar verecektir. Ayrıca borç senetlerinin vadelerinin kısa olması kamu maliyesine ödeme gücünü yaşatabileceklerdir (Ataç, 2000:126).

2. İŞSİZLİK KAVRAMI

TÜİK'e göre işsiz; referans dönemi içinde istihdam halinde olmayan (kâr karşılığı, yevmiyeli, ücretli ya da ücretsiz olarak hiç bir işte çalışmamış ve böyle bir iş ile bağlantısı da olmayan) kişilerden iş aramak için son 4 hafta içinde iş arama kanallarından en az birini kullanmış ve 2 hafta içinde işbaşı yapabilecek durumda olan 15 ve daha yukarı yaştaki fertler işsiz nüfusa dahildirler. Ayrıca, üç ay içinde başlayabileceği bir iş bulmuş ya da kendi işini kurmuş ancak işe başlamak ya da işbaşı yapmak için çeşitli eksikliklerini tamamlamak amacıyla bekleyenler de işsiz nüfus kapsamına dahildirler (TÜİK, 2019).

İşsizlik gerek gelişmekte olan ekonomilerin gerekse de gelişmiş ekonomilerin en öncelikli sorunu olmaya devam etmektedir. İşsizlik, ülke kaynaklarının israf olmasına ve üretim faktörlerinin etkin kullanılmamasına neden olan ciddi bir sorundur. Bunun yanında, işsiz kalan bireylerin psikolojilerini, ailelerini ve sosyal yaşamı sarsan etkileri ile de devletlerin en öncelikli konuları arasındadır. Bu yüzden hükümetlerin, işsizliğin nedenlerini, türlerini ve geçmişte çözüm için uygulanan programları bilmesi gerekmektedir.

İşsizliğin kavramsal bağlamda ele alındığı bu bölümde dört önemli kavramdan bahsetmek yerinde olacaktır. Bunlardan birincisi; açık işsizlik kavramıdır. Açık işsizlik; Cari ücret düzeyinde çalışma istek ve yeteneğine sahip olup da iş bulamayan kişilerin

oluşturduğu işsizlik türüne, açık işsizlik adı verilmektedir. Diğer bir ifadeyle bir kişinin geçimini sağlamak ve bir ücret elde etmek istediği halde iş bulamamasıdır (Bozdağlıoğlu, 2008: 47).

Esas olan ve çözüm bulunması gereken işsizlik türü, bu işsizlik türüdür. İşsizlik oranı hesaplanırken iş arayanlar diğer bir ifadeyle açık işsizler kastedilmektedir. İkinci kavram, gizli işsizlik kavramıdır. Gizli işsizlik; Bazı ekonomilerde, özellikle de gelişmekte olan ekonomilerde hesaplanan işsizlik haddi tam olarak gerçeği yansıtmayabilir. Özellikle tarım sektöründe, küçük aile işletmelerinde, kamu iktisadi teşebbüslerinde gerektiğinden fazla işçi çalıştırılabilmektedir. Bu tür ekonomik yapılarda teknolojik gelişmenin sabit olduğu varsayımıyla bir kısım işçilerin işten çıkarılmasıyla üretimin düşmediği görülebilmektedir. Marjinal verimliliği sıfır hatta negatif olan, çalıştığı halde üretimde herhangi bir ilave katkısı olmaması durumuna gizli işsizlik denmektedir.

Gizli işsizlik özel sektörden daha çok kamu sektöründe karşımıza çıkmaktadır. Bunun sebebi özellikle gelişmekte olan ülkelerde hükümetlerin, siyasi popülizm için işçi istihdam etmelerinden kaynaklanmaktadır. Özel sektör karı maksimize etmek için çalıştığından, firmanın ücret maliyetlerini gereksiz yere artırmak istemez. Çünkü, firma sahipleri rasyonel hareket edeceklerdir. İşverenler, minimum maliyet istediği için gizli işsiz durumunda olan işçileri işten çıkartma yönünde karar vereceklerdir (Akcan, 2016: 17).

Bu tür işsizliği bilebilmek, hesaplayabilmek ve üzerinde istatistikî ölçümler yapmak çok zordur. Gerçekte işçiler çalışıyor gözükmektedir. Gizli işsizliğin sebeplerine bakıldığında yüksek nüfus artışı, kırsal nüfusun fazla olması, sermaye birikiminin yetersizliği sayılabilir.

Üçüncü kavram iradi işsizliktir. İradi işsizlik; piyasada geçerli olan ücret düzeyinden daha yüksek bir ücret istendiği veya mevcut iş imkânlarından daha iyisi arandığı için iş bulunamaması halidir. Bu grup işsizliği gerçek anlamda işsizlik gibi düşünmek doğru olmaz. Çünkü iradi işsizler piyasada cari olan ücreti veya iş imkânlarını kabul etseydi iş bulabileceklerdi. Bu tür işsizliğin nedenleri olarak; kişilerin hayatlarını sürdürebilmek için bir güvencelerinin olması, iş veya ücreti beğenmemesi, veya zamanla tembelleşerek çalışma isteklerini kaybetmeleri sayılabilir. İradi işsizler, ailelerinde bir veya birkaç kişinin çalışmasının verdiği rahatlıkla mevcut işleri

beğenmez ve çalışmaktan kaçınırlar. Bir işe girseler bile küçük bahanelerle işlerini bırakırlar (Dinler, 2006: 451).

Dördüncü kavram gayri iradi işsizlik kavramıdır. Gayri iradi işsizlik ise; işsizlik denince ilk akla gelen gayri iradi işsizliktir. Cari ücret düzeyinde çalışma isteği ve yeteneğine sahip olduğu halde iş bulamayan kimseye gayri iradi işsiz denir. Gayri iradi işsizlik kavramı konjonktür şartlarından, teknolojik gelişme ve dönüşüm durumlarından, mevsimsel etkilerden dolayı istek dışı olarak işsiz kalmayı ifade eder.

2.1. İstihdam Tanımları

Sanayi devrimiyle birlikte savaş sonrası dönemlerde ulaşılan tam istihdam düzeyi özellikle 1970'li yıllarda bozulma göstermiştir. O yıllardan sonra tüm dünya ekonomilerde işsizlikte sürekli artışlar gözlenmiştir. İşsizliğin artmasında küreselleşme dalgası ve teknolojik gelişme de etkin rol oynamıştır (Ekin, 2001: 7).

İstihdam kavramı; üretim faktörlerinin gelir elde etmek için çalıştırılması demektir. Üretim faktörleri denince; emek, sermaye, toprak ve girişimciyi de içine alan bir kavram karşımıza çıkmaktadır. Ancak istihdam denince genelde emek faktörü ilk akla gelir. (Kunt, 1997: 16).

Diğer üretim faktörlerinin eksik çalışması veya hiç çalışmaması durumunda ekonomik bir sorun yaşanırken emek faktörünün işsiz kalması durumunda ekonomik sorunun yanında, toplumsal ve psikolojik birçok sorun yaşanmaktadır.

İstihdam kavramı dar ve geniş anlamda istihdam olmak üzere iki şekilde tanımlanmaktadır.

Dar anlamda istihdam kavramı açısından önemli olan, emek faktörüdür. Dar anlamda istihdam, bir ülkede belirli bir dönemde ekonomik faaliyetlere iştirak edecek durumda olanların işgücüne katılma derecesi olarak tanımlanır (Kunt, 1997: 17).

Bir ülkenin emek gücü; çalışanlar, belli bir yaştan yukarı olup da iş arayanlar ve işsizlerin toplamıdır. İşgücüne dâhil olmayanlar ise; belli bir yaşın altındakiler, öğrenciler, tutuklular, çalışmayacak durumda olan hastalar, engelliler, emekliler vs.dir.

Bir ekonomide tüm üretim faktörlerinin yani emek, sermaye, toprak ve girişimcinin bir yıllık bir dönem içerisindeki üretimde kullanılma oranı olarak ifade edilmektedir. Özetle geniş anlamda istihdam kavramı, dar anlamda olduğu gibi sadece

emek faktörünü değil tüm faktörlerin üretimde kullanılmasını ifade etmektedir. Bu çalışmada, dar anlamda istihdam ele alınmakta ve emeğin istihdamı incelenmektedir.

2.1.1. Tam istihdam kavramı

İktisat literatüründe tam istihdam, eksik istihdam ve aşırı istihdam kavramları önemli yer tutar. Hükümetler ekonomiyi tam istihdam seviyesinde tutmaya özen gösterirler. Çünkü işsizlik ve istikrarsızlık sorunu istemezler.

Geniş anlamda tam istihdam düzeyi; bir ekonomide mevcut tüm üretim faktörlerinin tam olarak kullanılması demektir. Bir ekonomide üretim faktörlerinin tamamı üretime katılıyorsa, söz konusu ekonominin tam istihdama ulaştığı söylenebilir. (Şıklar, 2004: 306).

Dar anlamda tam istihdam dendiğinde sadece emek faktörünü göz önüne alınmış olmaktadır. Mevcut ekonomik şartlarda cari ücret seviyesinde çalışmak isteyen emek sahiplerinin tamamının iş bulabildiği istihdam düzeyine dar anlamda tam istihdam düzeyi adı verilmiştir. Tam istihdamı toplam işgücünün hepsinin istihdam edilmesi gibi bir durum olarak düşünmek hatalı olur. Hiçbir ülkede, hiçbir zaman çalışma isteğinde olan nüfusun yüzde yüzünün aynı anda bir işe yerleşmesi mümkün olan bir durum değildir. Bu gün iktisatçılar arasında kabul gören görüşe göre; tam istihdama ulaşmış bir ekonomi de % 4,5 ya da % 5,5 gibi düşük oranlarda doğal işsizlik görülmesi normal karşılanmalıdır (Aren, 2005: 5).

2.1.2. Eksik istihdam kavramı

Geniş anlamda bir ekonomide üretim faktörlerinin tamamının üretimde kullanılmaması, bir kısmının atıl veya boşa kalması durumu eksik istihdam olarak adlandırılmıştır. Dar anlamda eksik istihdam ise iş aradığı halde bir iş bulamayanların bulunduğu bir ekonominin halidir. Bir ekonomide eksik istihdam söz konusu ise o ülkede talep yetersiz olduğu için bir kısım mal ve hizmetler satılamamıştır. Bu durumda firmalar talep daralması neticesinde daha az mal ve hizmet üretecektir. Ekonomi üretim kapasitesinin altında mal ve hizmet ürettiği için milli gelir düşecek; üretim azaldığı için bir kısım insanlar işsiz kalacaktır. Bir ekonomide, işsizlerin yani üretim faaliyeti dışında kalanların olması durumunda eksik istihdam vardır denilmektedir (Dinler, 2003: 464).

Eksik istihdamdaki bir ekonomide kaynaklar israf edilmekte, bir refah kaybı yaşanmaktadır. Ayrıca tam istihdamın çok zor olduğu düşünüldüğünde ekonomilerde genelde karşılaşılan durumun eksik istihdam olduğunu kabul etmek gerekir.

2.1.3. Kayıt dışı istihdam kavramı

Kayıt dışı istihdam kendi hesabına veya başkası hesabına çalışanların, elde ettikleri ücret ve gelirleri devletin resmi organları olan vergi dairesi, sosyal güvenlik kurumu gibi ilgili kurum ve kuruluşlara hiç bildirmemesi veya eksik bildirmesi demektir (Karamalıoğlu, 2014: 14).

Kayıt dışı istihdam gerek resmi gerek resmi olmayan sektörlerde, kayıt dışı olarak kendi adına veya kayıt dışı sektörlerde çalışan kişilerin devletin kayıtlarına, istatistiklerine ve hesaplamalarına girmeyen istihdam şeklidir (Yereli ve Karadeniz, 2004: 45).

2.2. İstihdam Teorileri

Bir ekonomide üretilen mal ve hizmet miktarı ile refah düzeyi arasında pozitif bir ilişki vardır. Bir ülke istihdam oranları ne kadar yüksekse, veri teknoloji düzeyinde üretilen mal ve hizmet miktarı da o derece yüksek olacaktır. Üretilen mal ve hizmet miktarındaki artış hane halkının refah düzeyini de artıracaktır. Bir ekonomide piyasada geçerli ücret seviyesinde ve mevcut çalışma şartlarında çalışma isteği içinde olanlarla, çalışanlar arasındaki makas ne kadar azalırsa o oranda işsizlik azalacak ve üretilen mal ve hizmet miktarında artışla beraber GSYİH artacaktır. İktisadi ekollerin istihdam ve işsizlik konusundaki farklı yaklaşımları aşağıdaki gibi özetlemek mümkündür (Pekin, 2011: 141).

2.2.1. Klasik okul

Klasik okuldan önce, dünyada geçerli olan iktisadi düşünce merkantilizmdi. Merkantilistler, dış ticarete dış fazla verecek şekilde bir politika izlenmesini önermişlerdir. Ödemeler dengesi fazla vermeliydi. Bunun içinde ithalatı azaltıcı, ihracatı teşvik edici politikalar uygulanmalıydı. Temel gerekçe bulyonizm felsefesi idi. Eğer bir ülke aşırı ithalat yaparsa ülkede metal para dediğimiz altın ve gümüş yurt dışına çıkacak ve bu durumda ülke fakirleşecektir. Tersine ülke ithalatı kısıp, ihracatı teşvik ederek dış ticaret fazlası verirse altın ve gümüşün ülkeye girişi artacak ve ülke zenginleşecektir. Merkantilizm akımı zamanla Avrupa'dan diğer ülkelere doğru yayılan yol izlemiştir.

Dış ticarete yüksek gümrük duvarlarıyla korumacılık artmış ve ülkeler ihracatı teşvik ederek ödemeler dengesi fazlası vermeyi özendirmişlerdir (Eğilmez ve Kumcu, 2011: 30).

18.y.y'da sanayi devrimiyle birlikte merkantilizm düşüncesi terk edilmeye başlanmıştır. İngiltere'de buhar makinesinin icadıyla birlikte kitlesel üretime geçildi. Buharın gücüyle dev fabrikalar kurulmaya başlandı. Fabrikalarda makine sayısı artırılarak istenildiği kadar üretim yapılabilirdi. Fabrikaların üretim için iş gücü ihtiyacı ortaya çıktı. Zamanla fabrikaların etrafında kırsal kesimden çok sayıda işçinin göç ederek kurduğu fabrika şehirler oluştu. İngiltere'de üretim makineler sayesinde istenildiği kadar artırılabilir ama üretilen malların satışı bir sorundu. Merkantilist düşünce, en büyük engeldi. Bu yeni durum merkantilist yaklaşımı sorgulamayı beraberinde getirdi. Sanayi devriminin olduğu yıllarda İngiltere'de Adam Smith "Ulusların Zenginliği" adlı kitabını yazdı ve kitaptaki liberal düşünceler büyük ilgi gördü (Seyidoğlu, 2009: 22).

Adam Smith'in yaklaşımı klasik okul olarak adlandırıldı. Klasikler merkantilistlerin aksine devlet müdahalesine karşıydılar. Klasik okula göre ekonomi tam istihdam seviyesinde dengededir. Piyasalarda kısa dönemli dalgalanmalar olabilir ama devlet asla piyasaya müdahalede bulunmamalıdır. Çünkü ekonomide "görünmeyen el" gerek fiyat istikrarını gerekse tam istihdamı kendi kendine sağlayacaktır derler. Fiyatlar genel düzeyi ve ücretler, ekonomide yaşanan küçük boyutlu dalgalanmalar karşısında hem yukarıya hem de aşağı doru esnek olduğu için devlet müdahalesine gerek kalmadan yeniden dengeye gelecektir. Klasik iktisat okulunun temel varsayımları şunlardır (Bocutoğlu, 2011: 3):

- Ekonomik analizlerini, kısa dönemli değil uzun dönemi esas alarak yapmışlardır.
- Ekonomi tam istihdam seviyesinde dengededir. Ekonomide bazen dışsal şok dalgalarında denge bozulduğunda ekonomi kendiliğinden eski seviyesine dönecektir.
- Para arzındaki değişimler üretimi ve istihdamı etkilemez.
- Gerek tüketiciler gerekse de üreticiler rasyoneldir.
- İşçiler ne kadar çalışacaklarına, firmalar ise ne kadar işçi çalıştıracıklarına piyasada olan esnek ücrete göre hareket ederler.
- Tüketiciler ve firmalar piyasa konusunda tam bilgiye sahiptirler.

- Ekonomide tüketiciler ve firmalar “Para Yanılması” veya “Para Aldanması” ile yüz yüze değildirlir.

Klasik İktisatçılar, ekonominin tam istihdam seviyesinde dengeye geldiğini kabul etmişlerdir. Mahreçler Kanunu, Faiz Teorisi ve Ücret Teorisi yardımı ile istihdam konusundaki görüşlerini açıklamaya çalışmışlardır.

2.2.1.1. Mahreçler kanunu (Say yasası)

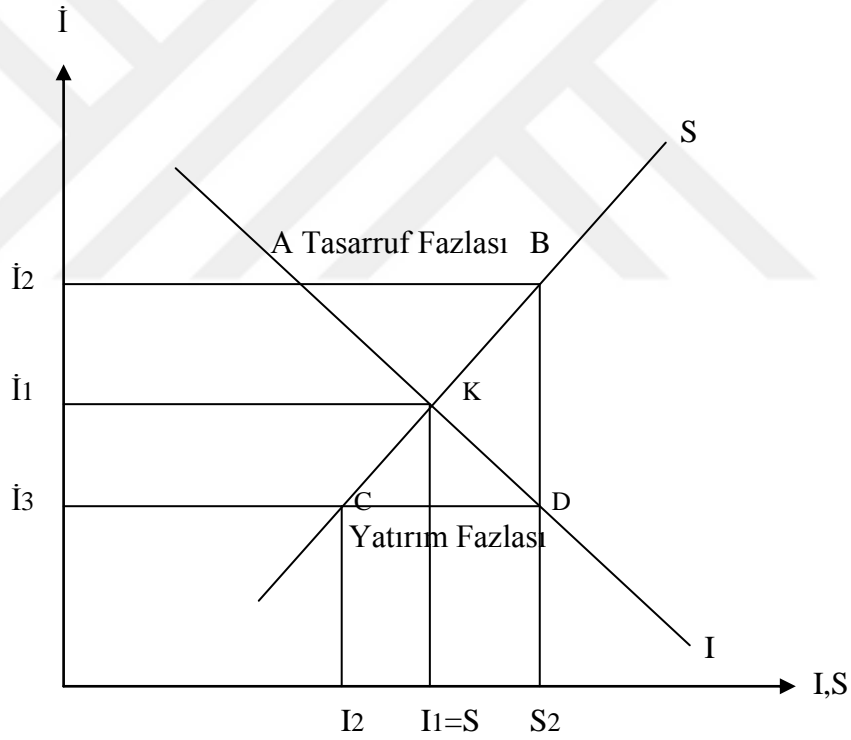
Fransız iktisatçı Jean Baptiste Say “her arz kendini talebini yaratır” diyerek toplam arzda meydana gelecek bir artışın, kendisi kadar bir talep artışına neden olacağını ifade etmiştir. Mahreçler kanuna göre bir ekonomide talep yetersizliğinden yani aşırı üretimden dolayı gayri iradi işsizliğin ortaya çıkması söz konusu değildir. Örneğin takas ekonomisi şartlarında bir derici, başka üreticilerin ürettiği peynir, ekmek, gömlek gibi ihtiyacı olan ürünleri alabilmek için deri işlemeciliğini yapar. Bu durum ekonominin diğer aktörleri için de geçerlidir. Takas ekonomisi şartlarında üretim koşulları tüketicinin zevk ve tercihleri ile uyumlu olduğu için üretilen tüm mallar talep edilecek yani satılacaktır (Parasız, 2011: 53).

Her üretilen malın satıldığı böyle piyasalarda müteşebbisler, üretimleri artırabildikleri kadar artıracaklardır; çünkü üretici kar maksimizasyonu ile hareket eder. Bu durumda ekonomi tam istihdam düzeyinin altına düşmeyecektir. Eğer bazı mallara olan talep düşerse, talep edilenden daha fazla mal üretilmiş demektir. Talep kanundan dolayı fazla olan malların fiyatı düşer. Üreticiler fiyat düşüşlerinden etkilenerek üretimlerini azaltırlar. Üretim azalınca fiyatlar tekrar artışa geçerek eski seviyelerine geri dönerek dengesizlik giderilir. (Dirimtekin, 1975: 210).

Takas ekonomilerinde geçerli olan bu durum, bugünün ekonomilerinde geçerli değildir. Günümüz ekonomilerinde para kullanıldığı için bazı problemler olmakta ve eksik istihdam ortaya çıkmaktadır. İnsanlar ellerine geçen gelirin tamamı harcamayıp bir kısmını tasarruf etmektedir. Bu durumda üretilen mallara eksik talep ortaya çıkmaktadır. Talep yetersizliği üretimin azalmasını beraberinde getirdiğinden işsizlik ortaya çıkmaktadır. Klasikler, Say kanununun izah edemediği bu problemlere faiz teorisiyle cevap vermişlerdir. Hane halklarının elde ettikleri gelirin sızan kısmı firmalarca borç olarak alınıp kredi mekanizmasıyla üretimde kullanılmasıyla ekonomide mal arz ve talebi dengelenecektir demişlerdir (Yıldırım ve Özer, 2013: 40).

2.2.1.2. Faiz teorisi

Faiz, tasarruf yapmanın karşılığıdır. İnsanlar elde ettikleri gelirden bir kısmını harcamayıp tasarruf ederler. Faiz oranlarının yüksek olduğu bir ekonomide kişiler gelecekte daha fazla mal ve hizmet satın alabilmek için paralarını faize yatırırlar. Bu durumda tasarruf faiz oranının fonksiyonudur. Klasiklerin faiz oranı ile tasarruf ve yatırım arasındaki fonksiyonel ilişkiye yönelik görüşleri şekil 2.1. ile açıklanmıştır. Tasarruf eğrisi, sol aşağıdan sağ yukarı doğru giden bir eğridir. Faiz oranlarının artması tasarruf oranlarını da artırır. Yani ilişkinin yönü pozitifdir. Yatırımlar ise sol yukarıdan sağ aşağı doğru giden bir eğridir. Faiz oranlarının düşmesi yatırımları artırdığı için faiz ile yatırımlar arasında negatif bir ilişki vardır. (Karakayalı, 2005: 246).

Şekil 1.5. Klasik Modelde Tasarruf Yatırım Dengesi

Kaynak: Sertkaya, 2013: 19

İ faiz oranını, I yatırımı ve S tasarrufu ifade etmektedir. Piyasa denge faiz oranı taleple arz eğrilerinin kesiştiği K noktasında oluşur. Tasarruf eğrisi artan, yatırım eğrisi azalan eğilimlidir. İ1 faiz oranı tasarruf- yatırım denge faiz oranıdır. Faiz oranları İ2 seviyesine çıkarsa, tasarruflar yatırımlardan fazla olduğu için ekonomi deflasyonist etkiyle AB kadar tasarruf fazlası verecektir. Tasarrufların yatırımlardan fazla olması geliri azaltacak ve istihdam hacmini daraltacaktır. Esasında AB tasarruf fazlalığı arz çok

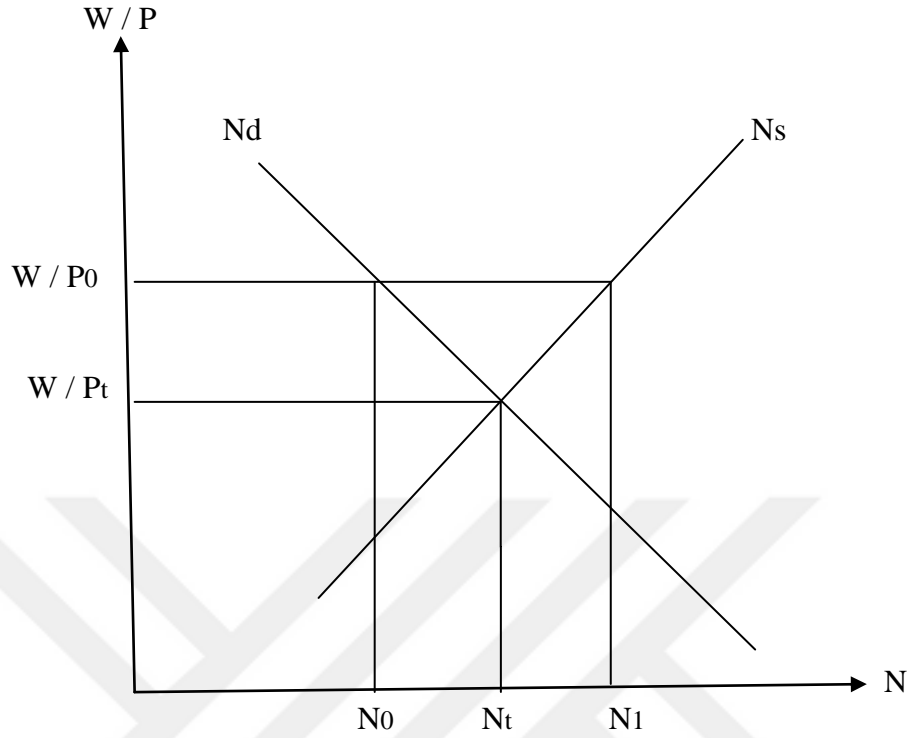
talep az olduğu için faiz oranlarını geriletici etki yapar. Faiz oranlarının düşmesi yatırımları artırarak tekrar I_1 faiz seviyesine geri dönecektir. Ekonominin I_3 faiz oranında olduğunu varsayalım. I_3 faiz oranında yatırımlar tasarruflardan fazla olduğu için enflasyonist bir etki oluşur. Ekonomide CD kadar yatırımlar tasarruflardan fazla olacaktır. Düşük faiz oranından yatırım yapmak isteyenlerin aşırı talebiyle karşılaşınca faizler tekrar I_1 denge seviyesine yükselir (Karakayalı, 2005: 246).

Klasik okulun faiz teorisi, Say kanunun açıklamakta yetersiz kaldığı gelirin harcanmayan kısmını izah etmektedir. Say kanunun yetersiz kaldığı durum, mallarını satan kişilerin ellerine geçen gelirin bir kısmını harcamayıp tasarruf etmesi halinde ekonomide bir talep yetersizliği sorununun meydana gelmesiydi. Klasiklerin faiz teorisi, hane halklarının tasarruf ettikleri paralarını hiçbir sızıntıya meydan vermeden tekrar piyasaya yatırım harcamaları şeklinde sarf edileceğini ifade etmektedir (Aren, 2005: 17).

2.2.1.3. Ücret teorisi

Klasik iktisatçılara göre, emek arz ve talebin kesiştiği nokta hem ücreti hem de tam istihdam seviyesini belirler. Emek arz ve talebini belirleyen faktörler birbirinin aynısı değildir. Emek arz eden marjinal faydaya bakarak karar verir. Emek talep eden ise işçinin marjinal fiziki verimliliğine bakarak karar verir (Pekin, 2011:149).

Klasik okulda ücret teorisi Şekil 1.6. yardımıyla açıklanabilir.

Şekil 1.6. Klasik Tam İstihdam Dengesi

Kaynak: Sertkaya, 2013: 20

W: Parasal Ücret Seviyesi, P: Fiyatlar Genel Düzeyi, Nd emek talebi ve Ns de emek arzı kavramlarını ifade etmektedir. (W/P_0) reel ücret seviyesinde N_0 emek istihdam edilmektedir. (W/P) reel ücret seviyesinde iş arayanlar N_1 'dir. Ekonomide $N_1 - N_0$ miktarı kadar işsiz vardır. Bu durumda reel ücretler N_t seviyesine düşecektir. Artık denge N_t istihdam seviyesinde dengeye gelecektir. Bugün Türkiye'de ve birçok ülkede asgari ücret politikası uygulanmaktadır. Asgari ücret sendikalar aracılığıyla ücretlerin düşmesine engel olmaktadır. Bu durumda para arzı artırılarak kesrin paydası büyütülerek reel ücretler azaltılmaktadır. Para arzı sonucunda fiyatlar genel seviyesi yükseldiği için istihdam oranları da artar (Dirimtekin,1975: 121).

Klasikler, gayri iradi işsizliği kabul etmemektedirler. Bir ekonomide eğer işsizlik varsa cari ücreti beğenmediklerinden işsiz olduklarını ifade etmişlerdir. Klasik ücret teorisinde ifade edildiği şekliyle eğer bir ekonomide gayri iradi işsizlik varsa bu mevcut ekonomiden değil; piyasanın serbestçe işlemesine mani olan işçi örgütlerinden, devlet müdahalelerinden, sosyal sigorta mevzuatından kaynaklanır. Bütün bu unsurlar suni bir şekilde ücretleri yüksek tutarak işsizliğin düşmesine mani olmaktadır (Aren, 2005: 20).

2.2.2. Neo-Klasik okul

Neo-Klasik ekolün, C. Menger, L. Walras ve W. Stanley'in yayınlarıyla 1870'li yıllarda başladığı konusunda iktisatçılar ittifak etmişlerdir. Bu iktisatçılar mikro iktisadın temellerini atmışlardır. Marjinalizm kavramını iktisada kazandırmışlardır. Neoklasik iktisat ekolünün üç temel varsayımı vardır; bunlar üretici, tüketici ve piyasadır. Üretici, üretim imkânlarıyla karı maksimuma çıkarır. Tüketici, bütçe kısıdı içinde faydasını maksimuma ulaştırır. Tüketim kanalından gelen mal talebi, üretim kanalından gelen mal arzı piyasada fiyat mekanizmasıyla dengeyi bulur. Neoklasikler matematikten, türev hesaplama yoluna gitmişlerdir. Tüketicinin faydayı, üreticinin karı maksimize etme amacı aynı özelliği taşır. Her iki durumda da en iyisi yani maksimizasyon söz konusudur. Bu yaklaşım fizik biliminin iki değişkenle tabiatın değişmez diye düşünülen özelliklerini anlatan kanunlara benzer şekilde iktisat alanına basitlik ve temel kanunlar oluşturma ufkunu getirmiştir (Bulutay, 1980: 87-105).

Klasik iktisatçılar, hiçbir şekilde devlet müdahalesi olmadan piyasanın kendi kendine dengeyi sağlayacağını, bu dengenin de sosyal refahı optimum düzeyde sağlayacağını iddia etmişlerdir. Neoklasikler ise, piyasa sisteminin bazı durumlarda başarılı olamayacağını refah optimizasyonundan uzaklaşabileceğini ileri sürmüşlerdir. Neoklasikler, Klasiklerin aksine devletin ekonomiye müdahalesinin olması gerektiğini, ancak bunun sınırlı olması gereğini savunmuşlardır (Sertkaya, 2013: 22).

1929 büyük buhran yılına kadar Neoklasik iktisadi düşünce, dünya iktisat literatüründe hâkim görüş idi. Neoklasik iktisatçılar işsizliği iradi işsizlik olarak görmüşlerdir. Neoklasikler, Klasikler gibi iktisatta tam istihdam analizi yapmışlardır. Ayrıca işsizliği gönüllü bir işsizlik olarak görmüşlerdir. Tam rekabet şartlarında işgücü arzı ve işgücü talebi piyasada karşılaşacak ve denge ücret seviyesi kendiliğinden oluşacaktır. Böyle bir piyasada işgücü arzı işgücü talebine eşit olacağından geçici (friksiyonel) işsizlik hariç bir işsizlik olgusundan bahsedilemeyeceğini ifade etmişlerdir. İşsizliğin ortaya çıkmasının tek nedeni serbest piyasada geçerli cari ücretin düşmesine mani olmaktır. Neoklasiklere göre, ekonomide geçici olarak görülebilecek işsizliği ortadan kaldıracak ve tam istihdam düzeyinde denge için piyasada mekanizmalar vardır. Tam istihdam durumunda cari ücret seviyesinde çalışmak isteyen herkes iş bulabilmektedir. Devlet şayet piyasa denge seviyesinin üstünde bir ücret belirler ise bir

kısım insanlar iş aradıkları halde iş bulamazlar. Neoklasik iktisat öz olarak, tam istihdam teorisidir. (Ataman, 1998: 59-72).

2.2.3. Keynesyen okul

Klasik iktisatçılar, işsizlik sorunu iradi (gönüllü) işsizlik olarak görmüşlerdir. Onlara göre piyasada cari ücreti seviyesinde çalışma isteğinde olan herkes iş bulabilir. İşsizlik kavramından bahsederken tam istihdam seviyesini otomatik olarak sağlayan bir mekanizmadan söz etmişlerdir. Klasiklerde ifadesini bulan say kanununda “her arz kendi talebini yaratır” kuralı gereği piyasada bir arz ve talep fazlası oluşmayacağından işgücü piyasasında denge kendiliğinden sağlanır demişlerdir. Klasikler serbest piyasa rekabet koşullarının tam istihdamı kendiliğinden sağladığını düşünmüşlerdir. İşsizliği, devletin piyasaya müdahalesiyle ve sendikaların varlığıyla izah etmişlerdir (Kazgan, 2002: 221).

1929 ekonomik krizi, klasik okulun görüşlerinin sorgulanmasına neden olmuştur. Yaşanan krize kamu otoritelerinin müdahale etmemesi ekonomilerde küçülmeye ve işsizliğin had safhaya ulaşmasına sebep olmuştur. Keynes’in ekonomilerde genel olarak eksik istihdam düzeylerinin geçerli olduğu; tam istihdam düzeyinin istisna bir durum olduğunu ifade ettiği “Genel Teori” eseri bu tıkanıklığı aşmada hükümetlere bir alternatif sunmuştur.

Keynesyen analizde bölüşümü açıklayan iki temel varsayım vardır: Birincisi, ücretlerin parasal olarak belirlenmesi ve kısa dönemde parasal ücretlerin sabitliği; ikincisi ise, yatırımın tasarruftan bağımsız olarak yapılmasıdır. Toplam ürün miktarının tüketim ve yatırım malları arasındaki dağılımın, üretimden elde edilen gelirin tüketim ve yatırım harcamaları arasındaki dağılımdan farklı olmasına yol açar. Bu durumda tasarruf- yatırım dengesizliği oluşur. Bu dengenin nasıl sağlandığını, gelirin ücret ve kar dağılımını açıklayacaktır (Akyüz, 1980: 224).

Keynes ayrıca efektif talep kavramından bahsetmiştir. Efektif talep, bir ekonomide mal ve hizmetleri satın almak için harcanan para miktarıdır. Dolayısıyla efektif talep fiili satın alma gücü ile desteklenmiş talep demek yerinde olacaktır. Keynes’in istihdama bakışı, şu formülle anlatılabilir:

İstihdam Seviyesi = Efektif Talep = Milli Gelir = Milli Hâsıla = Tüketim Mallarına Yapılan Harcamalar + Yatırım Mallarına Yapılan Harcamalar (Üstünel, 1990: 190).

Keynes'e göre insanlar sadece işlem ve ihtiyat güdüsüyle para talep etmezler. Spekülasyon amacıyla da para talep ederler. Spekülasyon amacıyla para talebi klasiklerin miktar kuramıyla söylediği para arzı ve fiyat seviyesi arasındaki ilişkiyi anlattıkları görüşü çürütmüştür. Klasiklerin arz temelli yaklaşımının aksine Keynes talebe odaklanmıştır. Say kanunu zımnen de olsa kabul etmemiştir. Kapitalist bir ekonomide efektif talep yetersizliği ve gayri iradi işsizlik varsa bu durum satın alma gücünü azaltarak, efektif talebin arz fazlasını mas edecek ve işsizliği önleyecek seviyeye gelmesine engel olacaktır. (Yıldırım vd., 2011: 153-184).

2.2.4. Monetarist teori

1970'li yıllarda, 1973 ve ardından 1979 petrol krizleri ile birlikte başta az gelişmiş ülkeler olmak üzere pek çok ülke dış ödeme güçlükleri ile karşı karşıya kalmıştır. Petrol İhraç Eden Ülkeler Birliği'nin (OPEC) petrol fiyatlarına yaptığı anormal zamlar sebebi ile petrol ithal eden ülkeler ödeme sorunları yaşamışlardır. Petrol ithalatçısı ülkeler ödemelerini dış borçlanma yoluyla karşılamayı seçmişlerdir. Bu seferde bu ülkeler dış borçlarını ödemekte zorlandılar ve dış borç krizi çıkmıştır. Dünyanın birçok ekonomisinde durgunluk içinde enflasyon denen stagflasyon olgusu yaşanmaya başlanmıştır. Keynesyen iktisadın sarsıldığı bu dönemde Monetarist iktisat geçerlilik kazanmıştır (Bakan, 2009: 116-125).

Friedman'ın öncülük ettiği monetaristler, enflasyonun parasal bir olgu olduğunu, para miktarındaki değişikliklerle fiyat değişiklikleri arasında çok güçlü bir bağ olduğunu ifade etmektedirler. Friedman, klasik ekolün miktar kuramını yeniden yorumlayarak miktar teorisi şeklinde sunarak; ekonomide tam istihdamın geçerli olduğunu savunmuştur. Ekonomide meydana gelen problemlerin devletin kötü, yanlış ve zamansız müdahalelerinden kaynaklandığını ileri sürmüştür. Monetaristler maliye politikasını istikrarı bozan, etkileri gecikmeli hissedilen düşük tesirli bir araç olarak değerlendirirken; para politikasını önermişlerdir. Monetaristlere göre, tam istihdamın korunması için milli gelirin arttığı oranda para arzı da artırılmalıdır (Ardıç, 2011: 28).

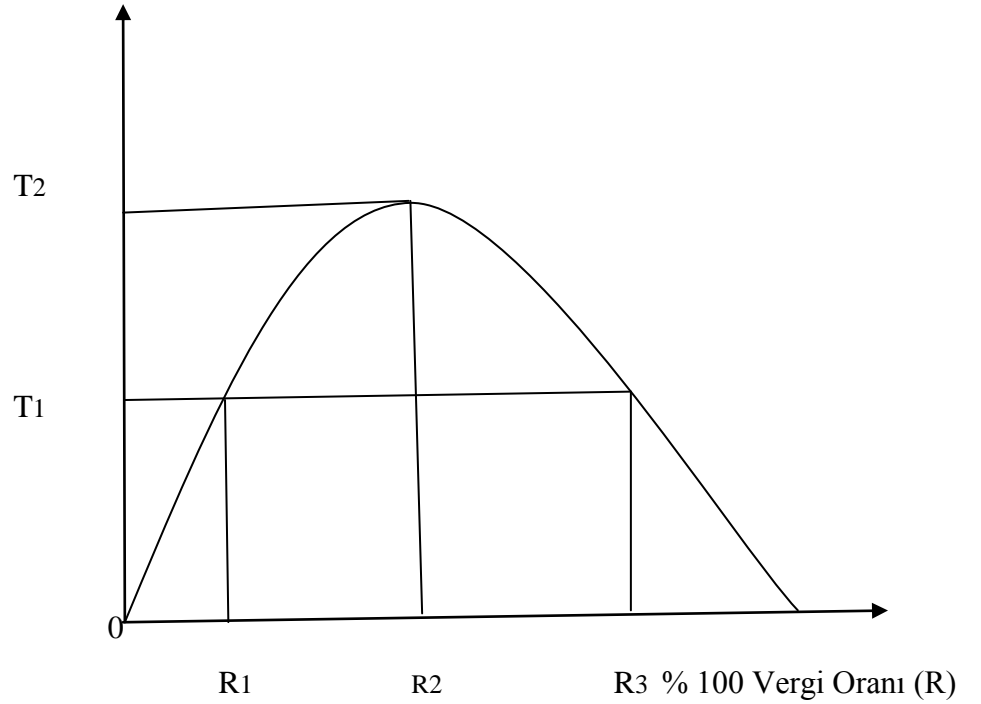
2.2.5. Arz yanlı iktisat teorisi

Artur Laffer, Paul Roberts, Murray Weidenbaum ve David Stockman'ın öncülük ettikleri bir iktisadi akımdır. ABD'de Reagan, İngiltere'de Thatcher, Türkiye'de Özal tarafından uygulanmaya çalışılan bir ekoldür. Stagflasyondan çıkmak için üretimi

artırmayı amaçlayan bu iktisatçılar gelir vergisi oranlarının indirilmesinin hem müteşebbisleri teşvik edeceğini ve yeni yatırımlar için girişimde bulunacağını, hem de vergi indirimleriyle sağlanan fonların yatırımları harekete geçireceğini ifade etmişlerdir. Üretimin artmasıyla istihdam oranlarının artacağını, bunun yanında fiyatların düşeceğini iddia etmişlerdir. Arz yanlı iktisatçılara göre, vergi oranlarının düşmesi yeni yatırımları tahrik edecek, yatırımlarla birlikte üretimde artışlar ortaya çıkacağı için vergi gelirleri de artacaktır (Öztürk, 2006: 25).

Arz yönlü iktisatçılar, üretimi arttırmak için vergilerde indirim yapılmasını, üretimi kısıtlayan çevre koruma standartlarının gevşetilmesini, deregülasyona gidilmesini önermekte, bu yolla üretimin artacağını, artan üretimle de mal ve hizmetlerin ucuzlayacağını ifade etmişlerdir. Arz yanlı iktisatçılara göre, enflasyonla mücadelede talebi denetim altına almak yerine arzı arttırarak oluşacak fiyat ucuzluğu politikası esas alınmalıdır. Bu yaklaşımının vergi ile ilgili boyutunu iktisatçı Arthur Laffer kendi adıyla anılan bir şekil yardımıyla ortaya koymuştur (Eğilmez, 2016).

Vergi Geliri (T)

Şekil 1.7. Laffer Eğrisi.

Kaynak: Eğilmez, 2016

Laffer Eğrisinin ifade ettiği durum şudur: Vergi oranı sıfır olduğunda vergi toplanmayacak, vergi oranı yüzde yüz olduğunda ise mükellefler bütün kazancını vergi olarak vereceğinden insanlar üretim yapmayacak dolayısıyla vergi doğmayacak demektir. Vergi oranının R1'den R2'ye çıkarıldığını varsayalım. Bu durumda vergi gelirleri T1'den T2'ye yükselmektedir. Vergi oranının R2'den R3'e artırıldığını varsayalım. Bu durumda kişiler elde ettikleri gelirin çoğunu vergi olarak ödeyeceklerinden çalışma saatlerini azaltacaklar ve vergi tahsilâtı T2'den T1'e gerileyecektir. Bu yaklaşıma göre, aşırı yüksek olan vergi oranlarında yapılacak indirimler, insanları daha fazla çalışmaya teşvik ederken, vergi kaçırma düşüncelerinin azalmasına zemin hazırlayacak ve vergi tahsilâtları artacaktır (Eğilmez, 2016).

Vergi indirimlerinin ekonomideki etki zinciri şu şekilde işlemektedir (Karaaslan, 1999: 64):

- Gelir vergisi indirimleri çalışanların tasarruf isteklerini artırır. Tasarrufların artması faiz oranlarını geriletir ve yatırımların artmasını teşvik eder.
- Kurumlar vergisi oranlarında yapılacak indirim, firmaların karlılığını artıracaktır. Bu durumda firmaların tasarruf imkânı artacaktır.
- Hane halkı ve firmaların tasarruflarının artmış olması borçlanma ihtiyacını ve dolayısıyla borçlanma taleplerini azaltır. Borçlanma talebindeki düşüşler faiz oranlarını düşürür. Faiz oranlarının gerilemesi yatırım malları talebini artırır.
- Yatırım/GSMH oranının yükselmesi verimliliği artırır.
- Gelir vergisinde bir düşüş, işgücünün çalışma arzusunu kamçılıyarak emek arzını artırır.
- Üretimin artması, üretim yetersizliğinin doğan enflasyonist baskıları hafifleterek, enflasyon oranlarını aşağı çeker.
- Üretimin artması, ihracatı artırarak ödemeler dengesinin açıklarının azalmasına ve ulusal paranın değer kazanmasına katkı sağlar.
- Gelir vergisi oranlarının düşük kalması, toplu sözleşmelerde ücret artışlarını sınırlar. Vergi oranlarının düşük olmasıyla işçinin eline daha çok harcanabilir geçecektir. Bu durumda fiyat artışları frenlemiş olacaktır.
- Enflasyon oranlarının artış hızının azalması, geliri, tüketimi, üretimi ve istihdamı artırır.

Arz yönlü iktisat politika aracı olarak vergileri görür. Bu görüşe Colin Clark öncülük etmiştir. Clark 1940'lı yıllarda yaptığı bir araştırmada vergi yükünün %25'i aştığı takdirde enflasyonun ortaya çıkacağını ifade etmiştir. Clark, yüksek vergi oranlarının insanların çalışma isteklerini ve tasarruflarını olumsuz etkilediğini söylemiştir. Yüksek vergi oranları üretimi azaltacak bunun neticesinde toplam arz ve toplam talep arz yönünde bozulacaktır. Bunun sonucunda talep fazlalığı fiyatları yükselterek enflasyona sebep olacaktır. Ancak sanayileşmiş ülkelerin %25'in üzerindeki vergi oranlarına rağmen gelişmelerini devam ettirmeleri Clark'ın iktisadi düşüncelerinin etkinliği sarsmıştır (Temiz, 2008: 5).

2.2.6. Yeni klasik teori

Keynes'in makro iktisadi görüşlerinin eksikliğinin ortaya çıkması yeni bir makro iktisadi yaklaşımın ortaya çıkmasını sağladı. 1970'li yıllarda Rasyonel Beklentiler Teorisiyle ortaya çıkan bu iktisat yaklaşımına Yeni Klasik Makro Teori dendi (Erim, 2011: 222).

Robert Lucas'ın kurduğu Yeni Klasik teoriye göre hükümetin önceden açıkladığı politikalar hem kısa hem de uzun dönemde işsizlik seviyesine etkilemez. Neo-Keynesyen analizin işsizlik ve enflasyon oranları arasında zıt yönlü bir ilişki olduğu görüşü, hükümetin önceden açıklanan politikaları nedeniyle etkisizdir. Hükümetin önceden açıklamadığı politikalar işsizlik oranlarını uzun dönemde etkilememesine karşın kısa dönemde etkilemektedir. Neo-Keynesyen analizin işsizlik ve enflasyon oranları arasında zıt yönlü bir ilişki olduğu görüşüne göre açıklanmayan politikalar uzun dönemde geçersizken, kısa dönemde etkilidir. Friedman'ın işsizlik ve enflasyon arasında kısa dönemde bir değiş-tokuş olduğu görüşü sadece sürpriz, açıklanmayan politikalar için geçerlidir. Rasyonel Beklentiler, Keynesyen teori'ye karşı Neo klasik iktisat içinde kabul gören bir teoridir. (Erim, 2011: 222).

1961 yılında J.F. Muth makalelerinde, Keynesyen Makro teoriye alternatif görüşler sunmuştur. Muth, kişilerin beklentilerinin Monetaristlerin dediği gibi uyumcu değil, rasyonel olduğunu ileri sürmüştür. Rasyonel beklentiler hipotezine göre bireyler hata yapabilirler ama sürekli olarak hata yapmazlar ve sürekli olarak aldatılamazlar (Bocutoğlu, 2005: 179).

Rasyonel beklentilerin hâkim olduğu piyasalarda, para arzındaki artışlar sadece enflasyonu artırır. Para arzındaki artışların, reel değişkenler olan işsizlik ve büyümeye herhangi bir olumlu etkisi olmaz. Para arzı artışıyla gelecekte fiyatlar genel seviyesinin yükseleceğini öngören kişiler, kendi ürettikleri mal ve hizmet fiyatlarını artırır. Rasyonel beklentiler teorisi savunucuları hükümetlerin uyguladıkları politikalarla istihdam seviyesi konusunda etkili olamayacaklarını ifade etmişlerdir. Tam istihdam seviyesinden uzaklaşma ekonomi aktörlerinin hatalarından dolayı ortaya çıkmaktadır. Bu hataların sebebi ise ekonomik aktörlerin gerekli enformasyona ulaşamaması veya eksik enformasyondan kaynaklanmaktadır (Tekeoğlu, 1993: 245).

2.2.7. Yeni keynesyen teori

Yaşanan 1929 büyük bunalımında oldukça popüler olan Keynesyen görüş, 1973 yılında Petrol ihraç eden ülkelerin petrol ihracını kısıma politikalarının sonucunda hammadde sorunun tetiklediği petrol krizi sonrası ağır şekilde eleştirilmiştir. Yeni Keynesyen görüş bu tecrüben hareketle, işsizliği açıklamak için üç yaklaşım geliştirmiştir. Bunlar etkin ücret teorisi, içeridekiler-dışarıdakiler ve örtük sözleşme teorisidir (Büyükakın, 2007: 31).

Yeni Keynesyen ekolün etkin ücret teorisine göre; yüksek ücretler, firma çalışanlarını değerli hissettirdiği için daha çok çalışırlar. Yüksek ücret işçilerin firmaya olan bağlılıklarını artırır. Aksine düşük ücret işten kaytarma, dargınlık ve motivasyon kaybı gibi sonuçlar doğurabilir. O yüzden işveren pozisyonunda olan işletmeciler işgücü piyasasında kalıcı işsizlik durumunda bile işçi ücretlerini düşürmezler. Çünkü işçi ücretlerini düşürmenin çalışanların verimliliğini, emek faktörünün etkinliğini azaltacağını düşünürler. (Yüceol, 2002: 78).

İçeridekiler-dışarıdakiler yaklaşımına göre; firma yetkilileri daha düşük ücretle dışarıdan işçi alıp mevcut çalışan işçilerini işten çıkarmayı düşünmezler. Çünkü yeni işe başlayacak işçilerin mevcut çalışan işçilere göre işin gerektirdiği nitelik, bilgi ve işe uyum becerileri yeterli olmayacağından dolayı üretim sürecinde kayıplar yaşanabileceğini düşünürler. Yeni Keynesyen örtük ücret teorisi, işverenlerin işçilerin dürüstlük, yetenek ve işe bağlılık ve diğer gelirleri gibi konularda işçilerin sahip olduğu bilgiler kadar bilgiye sahip olamadıkları gibi işçilerin de firma hakkında detaylı bilgiye sahip olamayacakları görüşündedir. Her iki kesimin karşılıklı bilgi eksikleri işveren ve

işçilerin en uygun kararı almalarına engel olabilmektedir. Bu koşullarda emek piyasası tam olarak temizlenemeyecektir (Akcan, 2016: 34).

2.3. İşsizliğin Ölçülmesi

İşsizlik oranını; çalışma çağına gelen aktif nüfus içerisinde (15-65 yaş arası) yer alan ancak asker, hasta, engelli, öğrenci, hasta olmayanlardan iş arayan işsiz sayısının toplam işgücüne bölünüp yüz ile çarpılmasıyla hesaplanır.

$$\text{İşsizlik Oranı} = \frac{\text{İşsizlerin Sayısı}}{\text{Toplam İşgücü}} \times 100 \text{ dür.} \quad (1.3)$$

İktisat politikası uygulayıcılarının en dikkat ettikleri konuların başında işsizlik oranı gelmektedir. ILO (İnternational Labor Organization), ülkeler arasında ve zaman içinde işsizlik oranlarıyla ilgili karşılaştırmalar yapabilmek ve bireyleri söz konusu emek piyasası durumları içinde sınıflandırabilmek için 1954'den beri kılavuzlar hazırlamakta ve tanımları revize etmektedir. Günümüzde hem gelişmiş ve hem de gelişmekte olan ekonomiler tarafından bu tanım belirli bir seviyede birbirine entegre edilmiştir. Ancak gelişmekte olan ülkelerde açık işsizliğin yanında gizli işsizliliğinde yaşanması işsizlik oranlarının tam olarak gerçeği yansıtmayacağı şeklinde yorumlanabilmektedir (Yüceol, 2005: 119).

İşsizlik oranı yanında istihdam oranı da çok önemli bir kavramdır. Zira gelişmiş ekonomilerde istihdam oranlarının oldukça yüksek olmasına karşın; gelişmekte olan ekonomilerde istihdama katılma oranlarının düşük olduğu görülmektedir. İstihdam oranı da şöyle hesaplanmaktadır (Ünsal, 2017: 117).

$$\text{İstihdam Oranı} = \frac{\text{Çalışanlar}}{\text{Sivil Nüfus}} \times 100 \text{ dür.} \quad (1.4)$$

2.4. İşsizlik Türleri

İktisatçılar işsizliği; friksiyonel (geçici), yapısal, doğal ve devrevi olmak üzere dört başlık halinde incelerler.

2.4.1. Friksiyonel işsizlik

Diğer adıyla “arızı işsizlik” denilmektedir. Her ekonomide karşımıza çıkan bir işsizlik türüdür. Ekonomik durum işsizliği emecek durumda ama kısa zamanda emeği arz eden kişilerle emeği talep eden firmalar bir şekilde bulaşamamaktadır. O nedenle piyasada kısa süreli ve geçici bir işsizlik durumu ortaya çıkar (Paya, 2013: 40).

Friksiyonel işsizlik daha iyi bir ücret veya daha iyi şartlarda bir işte çalışabilmek için işçilerin yer ve meslek değiştirmelerinden doğabilir. Piyasada emek arz ve talep arasındaki kısa süreli dengesizliklerden, işçilerin ve firmaların emek hakkındaki bilgisizliklerinden kaynaklanabilir. İşçiler için boş kadro vardır ama işçi daha iyi şartlarda iş bulabilir miyim diye düşünür. İşveren ise mevcut başvurulardan daha iyi daha yetenekli bir işçi bulabilir miyim diye düşünür ve işçi aramayı sürdürür (Çakmak, 2004: 53).

Bu grup işsizler istedikleri halde kolaylıkla yeni bir işe girebilirler. Bu kısa süreler için birtakım ülkeler işsizlik sigortası kurumunu inşa etmişlerdir. İşsizlik sigortası miktarının artırılması işsiz kişilerin iş arama sürelerini uzatırken, iş ve işçi bulma kurumunun iyi ve etkin çalışması iş bulma sürelerini kısaltmaktadır (Kunt, 1997: 37).

2.4.2. Yapısal işsizlik

Teknolojik gelişmelerin ve tüketici tercihlerinin değişmesiyle beraber ortaya çıkan işsizlik türüne yapısal işsizlik adı verilmektedir. Mevcut işgücünün yapısı ile emek talebinin yapısının uyumsuzluğundan kaynaklanan bir işsizlik türüdür. İlkel yol ve yöntemlerle tarım yapılan bir yörede makineleşmeye gidildiğinde emek talebi azalır. Aynı üretim miktarını daha yoğun sermaye malı ve daha az emekle üretmek mümkün olduğu durumda ortaya çıkan işsizlik türüdür. Yapısal işsizliğin bir diğer yönü de bütün bir emek piyasasında değil de belli yörelerde ve belli mesleklerde ortaya çıkmasıdır. Yapısal işsizliğin özünde tercihlerin ve teknolojinin değişmesiyle arzu edilen işçi yapısı ile işçinin hali hazırdaki bilgi ve beceri arasındaki uyumsuzluk yatmaktadır (Çakmak, 2004: 54).

Teknolojinin ve tüketici tercihlerinin değişmesi her zaman diliminde karşılaşılan bir olgudur. Bu nedenden dolayı friksiyonel işsizlik gibi yapısal işsizlik de ortadan kaldırılması mümkün olmayan bir işsizlik türüdür. Yapısal işsizlik, uzun zaman devam eden bir işsizliktir. Bunun nedeni sorunun yapısal olmasında yatmaktadır. Bu yapısal sorun bulunduğu coğrafyada işsiz kalan kişinin işgücü talebinin olduğu coğrafyaya göç etmesiyle veya işsiz insanın işgücü talebi doğrultusunda beceri ve yetenek kazandırılmasıyla çözülebilir. Her iki durumda uzun zaman gerektirdiği için süreç yavaş işlemektedir. Bu durumda eğitim seviyesi ile yapısal işsizlik arasında ters yönlü bir ilişki olduğu söylenebilir (Biçerli, 2009: 452).

2.4.3. Doğal işsizlik

Bir ekonomide var olan friksiyonel işsizlik ile yapısal işsizlik toplamına doğal işsizlik denir (Ünsal, 2017: 120).

$$\text{Doğal İşsizlik} = \text{Friksiyonel İşsizlik} + \text{Yapısal İşsizlik} \quad (1.5)$$

İster gelişmiş, isterse de gelişmekte olan ekonomi olsun belli bir oranda işsizlik hep var olmuştur. Gelişmiş ekonomilerde %3, gelişmekte olan ülkelerde %6 işsizlik oranı normal kabul edilmiştir ve bu orana doğal işsizlik oranı denilmiştir. Doğal işsizlik kavramını ilk kez Monetarist iktisadın öncüsü Milton Friedman kullanmıştır (Bocutoğlu, 2011: 71).

Bir ekonomideki doğal işsizlik oranı; friksiyonel ve yapısal işsizlerin sayısının, mevcut işgücüne bölünüp yüz ile çarpılmasıyla bulunur. Yapısal işsizlik oranına NAIRU da denilmektedir. NAIRU (Non- Accelerated Inflation Rate of Unemployment) enflasyonu hızlandırmayan işsizlik oranıdır (Parasız, 2011: 236).

$$\text{Doğal İşsizlik Oranı} = \frac{\text{Friksiyonel İşsizlerin Sayısı} + \text{Yapısal İşsizlerin Sayısı}}{\text{İşgücü}} \times 100 \quad (1.6)$$

Ekonomik dengenin var olduğu durumlarda bile var olan doğal işsizlik oranı; uygulanacak iktisadi tedbirlerle azaltılamayan, azaltmaya başlandığında enflasyona yol açan asgari işsizlik oranı veya tam istihdam işsizlik oranıdır (Aydın, 2012: 122).

2.4.4. Devrevi işsizlik

Devrevi işsizlik, ekonomik yapıdaki dalgalanmalara bağlı olarak ortaya çıkar. Devrevi işsizlik geçici bir işsizlik sorunu olmasına rağmen, etkileri noktasından yapısal işsizlik gibi oldukça yaygındır. Kısa süreli, geçici ve gayri iradi bir işsizlik türüdür. Bir ekonomide toplam talepte azalma sonucunda üretimin azalmasıyla ortaya çıkan işsizlik türüdür. Talepte meydana gelen bir azalma sonucunda firmalar çalışanlarının bir kısmını işten çıkarmıştır. Mevcut çalışanlar kendi istekleriyle işten ayrılmamış yani gayri iradi işsizlik hali vardır. Devrevi işsizlikte, işçiler işi veya ücreti beğenmediği için değil talep daralmasının sonucunda üretimi azaltan işverenler tarafından işten çıkartılan işçilerdir. Devrevi işsizlik üretim ve dayanıklı tüketim malları sanayilerinde, ulaşım, madencilik ve inşaat sektörlerinde rastlanan bir olgudur. Dolayısıyla talep kanalında yaşanacak bir daralmada en büyük etki düşük becerili işçiler tarafından hissedilecektir. Bu nitelikteki

işçilerin ekonominin durgunluk dönemlerinde işsiz kalmaları beklenen bir durumdur (Reynolds, Master ve Moser, 1991: 282).

$$\text{İşsizlik Oranı} = \frac{\text{Friksiyonel İşsizler} + \text{Yapısal İşsizler} + \text{Devrevi İşsizler}}{\text{İşgücü}} \times 100$$

(1.7)

İşsizlik oranı; friksiyonel işsizlik, yapısal işsizlik, devrevi işsizlik oranlarının toplamının işgücüne bölünüp yüz ile çarpılması sonucunda hesaplanır.

Keynes'e göre; ekonomilerde var olan işsizlik türü konjonktürel işsizliktir. Ekonomi tam istihdamda iken toplam talepte meydana gelen azalma sonucu işçiler işten çıkarılmışlardır. Eğer toplam talep artarsa firmalar talepteki canlanmayla paralel olarak üretimlerini artırır. Üretimleri artan firmalar işçi talebini artırır ve ücretler artmadığı için de fiyatlara etki etmez. Bu canlanma enflasyon yaratmaz. Çünkü enflasyon, ekonomi tam istihdam seviyesinde iken toplam talepte meydana gelen artışlar sonucunda ortaya çıkan bir durumdur (Ceylan, 2012: 133).

2.5. İşsizliğin Maliyeti

İşsizlik ekonomik olduğu kadar sosyal maliyeti de olan istenmeyen bir durumdur. Psikolojik açıdan işsiz insan sosyal itibarını, öz değerini ve arkadaşlarını kaybeder. İşsizlik sosyal açıdan insanları alkol bağımlılığına, boşanmaya, fahişeliğe ve suç itmek suretiyle sosyal hayatı ve aileyi felç eder.

İşsizliğin temel olarak iki maliyeti vardır. Birincisi, işsizliğin artmasıyla ekonominin potansiyelinin altında atıl kapasite ile çalışmasından dolayı üretimin azalması ve kaynak israfının oluşmasıdır. Diğeri ise ekonomik maliyetinden çok daha önemli olan psikolojik ve sosyalleşme açısından yarattığı maliyettir (Abel vd., 2008: 458).

İşsizliğin ekonomik maliyeti GSYİH açığı veya hâsıla açığı kavramı ile ölçülür.

$$\text{GSYİH Açığı} = \text{Reel GSYİH} - \text{Doğal GSYİH} \quad (1.8)$$

GSYİH açığı mutlak değer ile değil, yüzde olarak ifade edilebilir (Sertkaya, 2013: 14).

$$\text{GSYİH Açığı} = \frac{\text{Reel GSYİH} - \text{Doğal GSYİH}}{\text{Doğal GSYİH}} \times 100 \quad (1.9)$$

Gerçek hayatta GSYİH açığı, işsizlik oranındaki %1'lik bir artışın GSYİH'da % ne kadarlık bir azalmaya yol açacağına bağlıdır. Bu bağlamda iktisatçı Arthur Okun,

A.B.D ekonomisi için bir kısım ampirik çalışmalarda işsizlik oranında %1’lik bir artışın reel GSYİH’da %3 düşüşe yol açtığı kanaatine varmıştır (Barışık vd. 2010: 91)

Artur Okun, 1962 yılında Amerika Birleşik Devletlerinde hâsıla ve işsizlik arasında bir ilişki olduğunu ifade etmiştir. Okun kuralı analizi, okun kuralı denklemi ile ifade edilirse;

$$\frac{\text{Reel GSYİH} - \text{Doğal GSYİH}}{\text{Doğal GSYİH}} = -3 \quad (\text{İşsizlik Oranı} - \text{Doğal İşsizlik Oranı})$$

(1. 10)

Bu kural gereği işsizlikte %1’lik bir yükselmenin hâsılayı %3 gibi yüksek bir oranda etkilemesi dikkat çekici bir olaydır (Kızılateş, 2017: 93)

2.5.1. İşsizliğin ekonomik maliyeti

Bir ekonomide işsizliğin artması fiili GSYİH’nın potansiyel GSYİH’dan küçük olması anlamına gelmektedir. Kamu, işsizliğin artmasıyla hem üretim düştüğü için firmalardan elde edeceği vergi gelirlerinde bir azalma hem de işsizlerden direkt aldığı gelir vergisi kaybı yaşamaktadır. Ayrıca işsiz kalanlara ödediği işsizlik sigortası gibi maliyetlerle de harcamalarını artırmak zorundadır. Devlet işsizlik nedeniyle bir kayba uğradığı gibi firmalarda tam istihdam durumunda elde edecekleri karı kaybedeceklerdir. Diğer çalışan işçiler ise GSYİH’nın yüksek olması durumunda ek olarak kazanacakları kazançlarını kaybederler. İşçiler işsiz kaldıkça yeteneklerini ve becerilerini kaybedebilirler. İşsizlik olgusu, önlem alınmadığı takdirde ekonomik saha dışında da bir çok faktörü tetikleme potansiyeline sahiptir. İşsizlik halinin uzun sürmesi moral ve motivasyonu beraber niteliğini de kaybeden insanların sayıca çokluğu ekonomik sorunların yanında çok ciddi sosyal olaylara hatta ihtilallere sebebiyet verebilir (Akcan, 2016: 22).

2.5.2. İşsizliğin sosyal maliyeti

İşsizlik ekonomik bir sorun olduğu kadar sosyal bir sorundur. İşsiz insan, mutsuzdur ve umutsuzdur. Etrafındaki ailesini, çocuklarını da bu olumsuzluk havası etkilemektedir. İşsiz insandaki; korku, tedirginlik, kin gibi duygular işsiz kişinin önce yakın çevresinin daha sonra da tüm ülkenin bir problemi olacaktır. İşsizlikte en dramatik tablo önce ailelerde görülmektedir. İşsiz insan hem çalıştığı işyerindeki arkadaşlarından kopmakta hem de ailedeki saygınlığını ve otoritesini kaybetmektedir.

İşsizlik döneminde aile içi stres artmakta ve bu durum aile içi çatışmalara sebebiyet verebilmektedir. Yapılan araştırmalarda, aile krizi diyebileceğimiz boşanma ve intihar gibi ağır travmatik olayların en önemli sebebinin işsizlik olduğu ortaya koyulmaktadır (Karasoy, 1999: 64).

İşsizliğin kısa süreli değil de uzun süre yaşanması toplumsal hayatı sarsan olayları beraberinde getirme potansiyelini hep taşır. İnsanı ayakta tutan, yaşama tutunma azmi veren en önemli duyguların başında umut gelmektedir. Gelecekte iş bulma ümidini kaybeden ümitsiz insanların sayısı bir toplumda çoğalmaya başladığı zaman çaresiz insanlar yığını oluşur. Sonra bu çaresiz insanlar her türlü manipülasyona açık hale gelir.

2.5.3. İşsizliğin psikolojik maliyeti

İşsizlik, işsiz kalan insan için bir yoksulluktur. Bu durumda kötü şartlarda yaşama ve gelecekte ümit kesme gibi zorluklarla karşı karşıya kalan işsiz bir insan, psikolojik açıdan oldukça sancılı süreçler yaşayabilir.

İşsizlik, diğer insanlarla olan sosyal ilişkileri bozar; bireyin sahip olduğu rolünü, sosyal kimliğini ve itibarını yok eder. İşsiz kişi yoksullaştığı için daha önce satın alıp tükettiği birçok mal ve hizmeti tüketemediği için yaşadığı hayattan hoşnut değildir. Bu hoşnutsuzluğun zamanla aile içi geçimsizliğe, aile içi şiddete, boşanmaya; alkolizme, uyuşturucu bağımlılığına; gasp, yaralama, adam öldürme, intihar gibi saldırganlığa dönüşme riski güçlü bir şekilde vardır (Savcı, 2001).

İşli olan ve çalışan kişinin kendine güveni ve özsaygısı vardır. Bir şeyler üretmenin, bir değer yaratmanın kendisine verdiği özgüvenle toplum içinde kendisine bir rol edinir ve içinde yaşadığı topluma aidiyet duygusu taşır. Psikolojide çok önemli bir kavram olan kendini önemli görme, toplumsal anlamda bir yer edinme ve en önemlisi de kendini gerçekleştirme duygusu işsiz insanda körelir.

2.6. İşsizlikle Mücadele Yöntemleri

Üretim faktörlerinden birisi olan işsizlik, üretimde kaynak israfı demektir. Bugün işsizlik, gerek gelişmiş gerekse de gelişmekte olan tüm ülkelerin sorunudur. Bu yüzden hükümetler işsizlikle mücadeleyi gündemlerinin ilk maddesi olarak görürler. İşsizlikle mücadeleyi makro ve mikro politikalar olmak üzere iki ana grupta incelenebilir. Makroekonomi politikalarını maliye politikası, para politikası ve gelirler

politikası şeklinde; mikroekonomik politikalarını ise; aktif istihdam politikaları ve pasif istihdam politikaları olarak incelemek mümkündür (Zengin, 2016: 53).

2.6.1. İşsizlikle mücadelede makro politikalar

İşsizlik sorunuyla mücadele yol ve yöntemlerinin en önemli ayaklarından birisi maliye, para ve gelirler politikasını içine alan makro politikalarlardır. Hükümetler, işsizliği azaltmak için maliye ve gelir politikalarının yanında merkez bankasının para politikası araçlarından da yararlanmak isterler.

2.6.1.1. Maliye politikası

Hükümetlerin, işgücü piyasasının sağlıklı işleyişini sağlamak adına kontrol ve denetim mekanizmalarıyla piyasada gözetleyici rolü önemlidir. İşgücü arzı ve işgücü talebinin sağlam temeller üzerine inşa edilmesi gerekir. Günümüzde sanayi, hizmetler ve tarım sektöründe yaşanan teknolojik hız; işgücünün çok iyi eğitilmesini gerekli kılar. Endüstri 4.0'ın gelecekte teknolojik devrimle bugünkü açık işlerin yaklaşık yarısının gelişmiş ülkelerde 2030'lı yıllarda olmayacağı, gelişmekte olan ülkelerin de bu dalgadan etkileneceği bilim adamlarınca ifade edilmektedir. Bütün bu varsayımlarla kamunun öncülüğünde yeni politikalar üretilmesi gerçeği ile karşı karşıya bulunmaktadır.

2.6.1.2. Para politikası

Para politikasının istihdam piyasası üzerinde etkileri vardır. Bunun yanında para politikasının birtakım amaçları vardır (Bekiroğlu, 2010: 63–64).

- Tam istihdam,
- Fiyat istikrarı,
- Mali sistemin istikrarı,
- Döviz kuru istikrarı,
- Faiz oranı istikrarı,
- İktisadi büyüme.

Günümüzde fiyat istikrarının sağlanması para politikasının ana hedefi konumundadır. Nedeni ise, eğer fiyat istikrarı sağlanabilirse diğer hedeflere ulaşılabileceği tahmin edilmektedir. Fakat istihdam meselesi diğer hedeflerden farklıdır. Bununla beraber enflasyonu önlemek için enflasyonu hızlandırmayan işsizlik haddi para politikasının temelidir (Bekiroğlu, 2010: 63–64).

2.6.1.3. Gelirler politikası

Gelirler politikasına göre tam istihdam şartlarında ücretleri ve karları artırmak enflasyonu artıracaktır. Bu durumu önlemek için, ücret ve fiyat artışlarının gelirler politikası yoluyla piyasanın istikrar ve büyüme koşullarına uygun hale getirilmesidir. Ayrıca üreticilerin fiyat ve yatırım planlarına sınır çizilmesidir. Gelirler politikası uygulamasına göre, ücret ve fiyatların birlikte kontrol edilmesi, başka gelirlerin de kontrol edilmesine olanak sağlayacaktır. İlk etapta, amaçlanan fiyat istikrarı iken gelirin adil dağılımı göz ardı edilmiştir. Ancak zaman geçtikçe fiyatların istikrarıyla gelirin adil dağılımına bu politika hizmet etmeye başlayacaktır. Gelir dağılımı, fakirlik ve servet dağılımı gibi konular da gelirler politikasının içine girmiştir. Bu politikanın başarısı için, sosyal tarafların karşılıklı özveride bulunması, ekonomik ve sosyal istikrarın sağlanmasında büyük önem arz etmektedir (Bekiroğlu, 2010: 67–70).

2.6.2. İşsizlikle mücadelede mikro politikalar

İşsizlik sorunuyla karşı karşıya olan ülkeler çeşitli politikalar uygulayarak ciddi ekonomik ve sosyal yan etkileri olan bu sorunu çözmeyi amaçlamaktadırlar. Türkiye uzun yıllardır işsizlik sorunuyla mücadele eden bir ülkedir. Psikolojik, sosyolojik, siyasal ve ekonomik birçok soruna kaynaklık edebilecek işsizlik sorunun çözülmesi ve çalışma isteği olan fertlere iş imkânlarının sunulması önem taşımaktadır.

2.6.2.1. Aktif istihdam politikası

Aktif istihdam politikasını OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development) şöyle tanımlıyor: emek piyasasını ve çalışanların iş ile ilgili kabiliyetlerinin geliştirmesini sağlamak ve daha verimli emek piyasasına yönelik önlemlerdir. Aktif istihdam politikası, işsiz olup da iş arayanlarla işverenleri buluşturan; istihdam danışmanlığı görevi yanında işgücü talebine göre eğitim ve kurs hizmetleri veren bir politik anlayıştır (Karabulut, 2007: 45).

OECD'ye göre işsizlikle mücadelede öngörülen politikalar, beş başlıkta toplanmıştır.

- Mesleki eğitim hizmetleri,
- Engelliler yönelik politikalar,
- Genç işsizlikle mücadele politikaları,
- Özel sektöre ücret ve istihdam desteği; kendi işini kurana yardım,

- Kamunun danışmanlık hizmeti (Bekiroğlu, 2010: 71).

Kısaca aktif istihdam politikasının ana hedefi, işsizlere gelir yanında işsizleri çalışma hayatına sıkıntısız bir şekilde geri kazandırmaktır. İlk hedef uzun süreli işsizlerdir. Sonra genç işsizler, kadınlar ve engelliler gibi iş bulma imkân ve kabiliyetleri zayıf olanlara iş bulmak amaçtır.

2.6.2.2. Pasif istihdam politikası

Pasif istihdam politikası ise, işsizliğin olumsuz taraflarını telafi etmeyi amaçlar. Bunun için işsizlere belirli ekonomik güvenceler sağlamaya yönelik politikaları içerir. Pasif istihdam politikası kapsamındaki uygulamalar şunlardır (Bulut, 2010: 32):

- Kısa çalışma ödeneği,
- Kıdem tazminatı,
- Ücret garanti fonu,
- İşsizlik yardımları,
- İşsizlik sigortasıdır.

İşsizlik sigortasının iki ana amacı vardır. İlki, işsizliğin kişiler üzerindeki negatif etkilerini en aza indirerek, sosyal dengeyi bozmasına müsaade etmemektir. İkinci ise, piyasada işsizliğin artması sonucunda satın alma gücünün azalmasını engellemektir. Tüm bunların sonucunda, üretiminin daha da azalmasının ve işsizliğin artmasının önüne geçilmesidir (Bulut, 2010: 32).

İşsizlik yardımlarının hedefi, yasa gereği işsizlik ödemelerinden yararlanamayan işsizler ve fakir ailelerdir. Kıdem tazminatı ise işçilere gelir sağlamanın yanında, işçilerin işe motivasyonlarını artıran, gereksiz işten çıkarmaların önüne geçen, iş güvenliği sağlayan, işçiyi olumsuz etkileyecek durumların ortaya çıkmasını engelleyen bir sistemdir. Kısa çalışma ödeneği, çalışma yaşamını ve çalışma barışının koruyarak çalışanların dışsal nedenlerle işten çıkarılmamasını sağlamak amacıyla uygulanmaktadır. Bu politika, pasif istihdam politikaları kapsamında genellikle belirli bir zaman üretimi düşüren veya üretime ara veren firmaların, işçilerini işten çıkarmalarını önlemeyi hedeflemektedir. Ücret garanti fonu, işverenin ödeme güçlüğü yaşaması halinde çalışanların iş ilişkisinden dolayı son üç aylık ücret alacağını garanti altına almak amacıyla, iş kanununun 33. maddesine istinaden uygulanan bir politikadır (Bulut, 2010: 37).

2.7. İşsizlik Histerisi

Bir ekonomide yaşanan şokların işsizlik üzerindeki etkileri özellikle 1970'li yıllardan sonra sorgulanmaya başlanmıştır. Bu yıllarda yaşanan şoklar işgücü piyasasında işsizlik oranları üzerinde ciddi etkiler oluşturmuştur. Yüksek seyreden işsizlik hadlerinin krizin bitmesine rağmen düşmemesi yeni yaklaşımları gerekli kılmıştır.

Bunlardan birincisi, Nobel ekonomi ödüllü Milton Friedman ve Edmund Phelps'in geliştirdiği doğal işsizlik oranı görüşüne göre; işsizlik oranının hiçbir zaman sıfıra inmeyeceği ve beklenen enflasyonla gerçekleşen enflasyonun eşitlendiği makroekonomik dengede işsizlik oranının en alt limit olarak doğal işsizlik oranında olacağını ifade etmişlerdir. İşsizlik, kısa dönemde bazı şokların etkisiyle değişiklikler gösterse de uzun dönemde ekonominin eski haline yani doğal işsizlik oranına geleceğini savunmuşlardır. Bunun birtakım sebepleri vardır; sendikalar, ücretlerin düşmesini ve işsizlik oranının sıfıra inmesini engelliyorlar. Diğer bir neden de asgari ücret uygulamasıyla, ücretlerin aşağı yönü esnekliğinin engellenmesi de işsizliğin sıfırlanmamasına sebep olmaktadır. Doğal işsizlik oranını bir yüzde ile ifade etmek çok zor olsa da; bir ekonomide uzun dönemde oluşan işsizlik oranlarının ortalamasını alarak ulaşılan değeri doğal işsizlik oranı olarak kabul etmek giderek yaygınlaşmaktadır (Eğilmez, 2013).

Dünya iktisat tarihinin yazdığı küresel 1929 bunalımı, 1973 petrol krizi, 1982 ERM krizi ile yerel ekonomik kriz olan; 1994 Meksika ve Türkiye, 1998 Rusya ve 2001 Türkiye krizleri sonucunda işsizlik artmıştır. Yükselen işsizlik oranları kriz sonrası dönemde azalma göstermemiştir. Bu işsizlikte kalıcılık durumu, işsizlik histerisi kavramını gündeme getirmiştir. İşsizlik histerisi kavramı, enflasyonla işsizlik arasındaki karşılıklı etkiyi açıklayan Phillips Eğrisine uygun bir seyir göstermemesi bir yana, ekonomik durgunluktan sonra daha yüksek düzeylerde oluşan işsizlik oranları doğal işsizlik oranı ile çelişki arz etmektedir (Barışık ve Çevik, 2008: 6).

İkinci görüş ise, yine 1970'li yıllardaki şoklarla ortaya çıkan yüksek işsizlik olgusunu işsizlik histeri teorisiyle açıklayan görüştür. İşsizlik, 1960-1980 arası tarihlerde Avrupa'da çok yüksek düzeylere ulaşmıştı. İşsizlikle beraber enflasyon hadleri de yüksek seyretmiştir. Yüksek seyreden enflasyon oranları yaşanmasına

rağmen işsizlikte bir kalıcılık ortaya çıkmıştır. Buna histeri etkisi denmiştir. Bu görüşe göre doğal işsizlik haddi, cari işsizlik haddini izlemektedir (Barışık ve Çevik, 2008: 6).

Olivier Blanchard ve Lawrence Summers (1986, 1987), uzun zaman devam eden işsizlik oranlarının doğal işsizlik haddini yukarıya ittiğini ifade etmişlerdir. Bu olgunun temel sebebi olarak; sendikaların varlığını görmüşlerdir. Sendikalar işçilerin reel ücretlerinin aşağı inmesine direnç göstererek işsizliğin sifıra yaklaşmasına engel olurlar. Bunların sonucunda, uzun zaman devam eden işsizlik durumu doğal işsizliği yukarılara taşımaktadır. Olivier Blanchard ve Lawrence Summers bu duruma “işsizlik histerisi” adını vermişlerdir. Histeris kelimesi, Yunanca kısa kalma ve gecikme gibi anlamlara gelmektedir. Histeri kelimesi esas olarak fizikte kullanılmaktadır. Bir hamur topağı elinize alır, yumruğumuzla bastırıp bırakırsanız eski durumuna geldiğini görürsünüz. Topağa bastırma zamanımız ne kadar uzun sürerse eski durumuna geri dönmesi o kadar zaman alır. Olivier Blanchard ve Lawrence Summers’in bu kavramı seçmelerinin nedeni, uzun zaman devam eden yüksek işsizliğin doğal işsizlik haddinin eski durumuna dönmesine mani olmasıdır (Eğilmez, 2013).

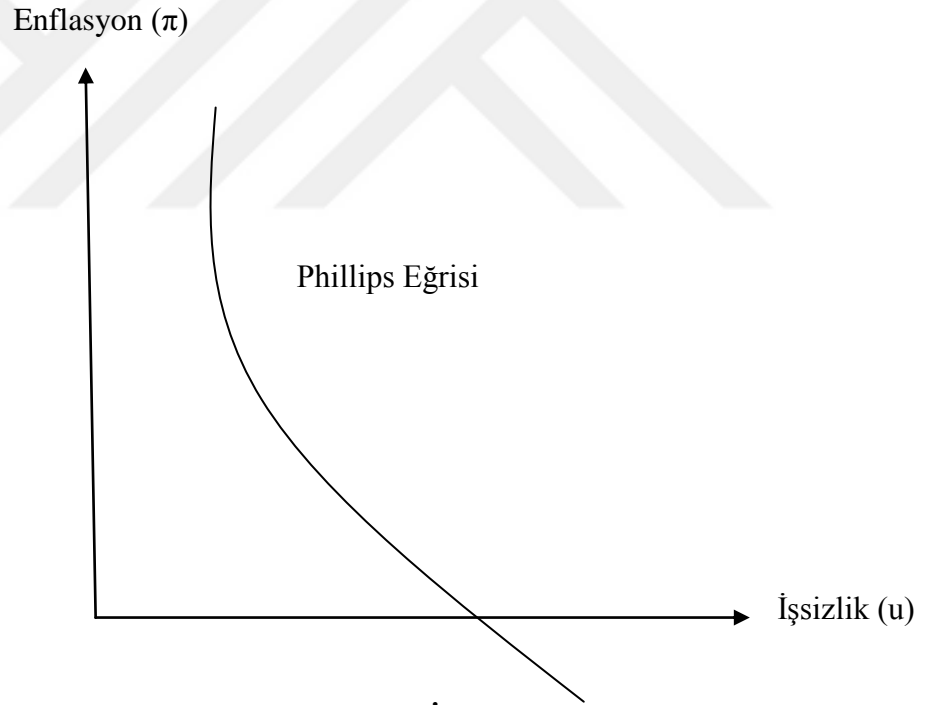
İşsizlikte meydana gelen bu kalıcılığı izah etmek için üç sebep ileri sürülmüştür. Birincisi, beşeri sermaye görüşüne göre; uzun zaman işsiz kalan işçilerin, işsiz kaldığı zaman zarfında çalışarak geliştirebileceği vasıflarını işsiz kalmasından dolayı azalmasıdır. Bu durum iş bulma ümidinin kaybolmasına ve işsizlik zamanının uzamasına sebep olacaktır. İkincisi, içerdekiler- dışarıdakiler görüşüdür. İşletmeler tarafından belirlenen ücretlere dışarıdakilerce etki edilememesidir. Mevcut çalışanların işlerini devam ettirebilmek için, ekonomide bir şok durumunda işlerin devamını temin edecek bir ücret düzeyi belirleyeceği ve bu sebeple ücretlerin gerilememesi ve işsizlik haddinin düşmemesidir. İşsizliğin kalıcılığının bir diğer sebebi de; istihdamın gerilemesine bağlı olarak fiziki sermaye stokunun azalması, azalan fiziki sermaye stokunun da emek talebini azaltarak işsizlerin işsizlik sürelerinin uzamasına sebep olmasıdır (Saraç, 2014: 335-336).

Kısacası Histeri etkisi, geçici şokların işsizlikte kalıcı etkiler bıraktığı durumu ifade eder. Ekonomide yaşanan bir şokun etkisiyle ortaya çıkan olumsuz tablonun etkisinin ortadan kalkmasına rağmen, işgücü piyasasındaki katılıklar nedeniyle işsizlik oranlarının eski düzeyine dönmemesine, oluşan yeni dengenin yüksek işsizlik oranlarında oluşmasına histeri etkisi denir (Güloğlu ve İspir 2011:205).

2.8. Enflasyon ve İşsizlik İlişkisi: Phillips Eğrisi

Yeni Zelanda'lı iktisatçı Alban W. Phillips 1948-1957 yılları arasında İngiltere ekonomisine ait verileri kullanarak ücretler ile işsizlik arasında bir ilişkinin varlığını araştırmıştır. Ele aldığı dönemlerde enflasyonla işsizlik arasında ters yönlü ve istikrarlı bir ilişki bulunduğu sonucuna varmıştır. Phillips'in bu analizinden (1958) iki yıl sonra 1960 yılında Phillips eğrisi diye adlandırılan eğriyi ilk defa Samuelson ve Solow çizmişlerdir. Samuelson ve Solow nominal ücretler ve işsizlik arasındaki ters yönlü ilişkiyi orijinal Phillips eğrisine dönüştürmüşlerdir. Burada ifade edilen nominal ücret ile enflasyon arasındaki fark önemli değildir. Çünkü ücretlerin yükseldiği dönemlerde fiyatlar da artmaktadır (Mankiw, 2010: 434).

Phillips Eğrisi ekonomide işsizlik oranı ile ücret düzeylerini analiz eden bir yaklaşımdır.

Şekil 1.8. Phillips Eğrisi (İlk Hali)
Kaynak: Ünsal, 2017: 130

Dikey eksen enflasyon, yatay eksen işsizlik yer almaktadır. Phillips eğrisi analizinin ortaya koyduğu yaklaşıma göre; enflasyon düştüğünde işsizlik oranı yükselir. İşsizliğin azalıp, istihdamın arttığı bir ekonomide mal ve hizmetlere olan talep artacaktır. Talebin fazla, arzın değişmediği varsayımında bir talep enflasyonu ortaya çıkacaktır. Bu

şekle göre eğer hükümet işsizlik oranını düşürmek istiyorsa enflasyonun maliyetine katlanmak zorundadır.

Geleneksel Phillips Eğrisi, 1960'ların ortalarına kadar kabul görmüştür. Phillips eğrisinin istikrarlı olmadığı aksine zaman içerisinde yer değiştirdiği sonucuna ulaşınca bu kaymaları iktisatçılar açıklamaya çalışmışlardır. Özellikle 1970'lerde petrol krizlerinden sonra enflasyon ve işsizlik oranları birlikte yükselme eğilimi göstermiştir. Bu beklenmeyen bir durumdur. Enflasyonun ve işsizliğin birlikte artış göstermesi phillips eğrisinin sorgulanmasına sebep olmuştur. Yaşanan stagflasyon yani işsizlikle enflasyonun birlikte artışı, Phillips Eğri'sinin yeniden ele alınmasını zorunlu kılmıştır. Phelps (1967) ve Friedman (1968), Phillips Eğri'sindeki kaymaları enflasyonist beklentileri analizlerine dâhil ederek izah etmişlerdir. Enflasyonist beklentilerle revizyona uğrayan Phillips Eğrisine "Beklentilerle Genişletilmiş Phillips Eğrisi" adı verilmiştir (Kaya, 2012: 51).

Monetarist iktisatçı Friedman, Phillips Eğrisini eleştirmiştir. Kısa dönemde enflasyon ile işsizlik arasındaki ters yönlü ilişkinin varlığını kabul ederken; ekonominin uzun dönemde "doğal işsizlik oranı" olarak adlandırılan işsizlik oranına döneceğini iddia etmiştir. Friedman'a göre, işini kaybeden, çeşitli nedenlerle iş değiştirenlerin yeniden istihdam edilmeleri zaman alacaktır. İşte bu zamanda oluşacak işsizlik olgusuna Friedman "doğal işsizlik oranı" adını vermiştir. Hatta ekonominin denge üretim seviyesinde olduğu bir düzeyde bile belli bir oranda işsizliğin olacağını varsaymıştır (Paya, 1998: 323).

Phillips, eğrisinin ilk şeklinin kısa dönem için uyguladığını; uzun dönemde enflasyon ve işsizlik arasında ters yönlü ilişki oluşunu kabul etmemiştir. Gerçekleşen enflasyon haddi, beklenen enflasyon haddinden büyükse Phillips eğrisi yukarı kayar. Kısa vadede beklenen enflasyon ile gerçekleşen enflasyon aynı seviyede değildir demıştır. Bu durum orijinal Phillips eğrisi şeklinde ifade edilmiştir. Phillips'e göre uzun vadede beklenen enflasyon ile gerçekleşen enflasyon aynı düzeyde gerçekleşmektedir. Bunda dolayı Phillips eğrisi dikey eksene paralel şekil almaktadır. Phillips eğrisinin ilk hali kısa dönemi anlatırken; uzun dönemde enflasyon ile işsizlik arasında bir değiş-tokuş ilişkisi yoktur şeklinde ifade edilmektedir (Zengin, 2016: 49).

Yeni klasik iktisatçılardan, John Muth'un rasyonel beklentiler varsayımını analizlerinde kullanan Robert E. Lucas bireylerin sistematik hata yapmayacaklarını,

hatalarından ders çıkardıkları için aynı yanlışa düşmeyeceklerini ifade etmiştir. Klasiklerden farkı, tüm yapılan işlemlerin tam bilgi hipoteziyle yapıldığını kabul etmemesidir. Eksik bilgi hipotezi Lucas ve Yeni klasiklerin temel düşüncelerinden birisidir. Yeni klasik iktisatçılar, rasyonel beklentiler hipoteziyle Phillips eğrisini yorumlamışlardır. Ekonomik aktörler mevcut bilgi setlerinden hareketle sistematik uygulanan politikaları tahmin edebilmektedir. Bu durum enflasyon ile işsizlik arasında bir değiş-tokuş ilişkisini geçerli kılmamaktadır. Ekonomide politika uygulayıcıların reel bir etki oluşturmaları ancak beklenmeyen, şok bir politika uygulaması durumunda geçerlidir. Bu etki kısa vadede geçerlidir. Çünkü uzun vadede bireyler, yeni durumu algılayıp yeni duruma adapte olurlar. Yeni duruma adapte olunması ise politikaları etkisizleştirir (Küçükkale, 2000: 26).

2.9. İktisadi Hoşnutsuzluk Endeksi

Enflasyon oranı ile işsizlik oranının toplamına iktisatçılar iktisadi hoşnutsuzluk adını vermişlerdir. İktisadi hoşnutsuzluk endeksi düştükçe hoşnutsuzluk azalmakta, tersine endeks yükseldikçe hoşnutsuzluk artmaktadır. Bu endeks, makroekonomik açıdan bir ülke vatandaşlarının yaşam memnuniyetlerini değerlendirmede kullanılan önemli hususların başında gelmektedir. Arthur Okun tarafından ilk olarak gündeme getirilen iktisadi hoşnutsuzluk endeksinde enflasyon ve işsizlik %50'ye %50 oranında endekste yer almaktadır (Özcan ve Açıkalın, 2015:160).

İktisadi hoşnutsuzluk ile sosyal hoşnutsuzluk arasında bir neden-sonuç bağı vardır. İktisadi hoşnutsuzluk endeksinin yüksek olduğu yerlerde; göçlerin yaşanması, hırsızlık ve gasp gibi suçların artması, ailelerde boşanma ve intihar olaylarının yükselmesindeki eğilim en dikkat çeken olumsuzluklardır (Lechman, 2009: 2).

Bir ekonomide eğer işsizlik ve enflasyon yükselişe geçmişse o derecede büyüme azalıyor demektir. Büyüme düştüğünde iktisadi hoşnutsuzluk artar. İşsizlik oranlarının yüksek olduğu ülkelerde iş arayanlar çok, talep edilen işgücü az olduğu için ücretler düşük olacaktır. Bunun yanında enflasyon ile reel gelirleri düşen kişiler tüketimlerini azaltırlar. Ayrıca enflasyon gelirin adil dağılımını önleyen ve kamunun vergi gelirlerini de azaltan bir olgudur. İşsizlik ekonomik sorunlarının yanında sosyo-psikolojik açıdan kişilerin özgüven ve özsaygı gibi değerlerini örselerken, toplumsal suçlardaki artışı etkileyen en önemli sebeplerin başında gelir (Özcan, 2016: 300).

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE ENFLASYON VE İŞSİZLİK SORUNU

Bu bölümde Türkiye ekonomisinin önemli iki sorunu olan enflasyon ve işsizlik işlenecektir. İlk olarak Türkiye ekonomisinde enflasyonun gelişimi istatistikî tablolarla ortaya konulacaktır. Türkiye ekonomisinin bu sorunu çözmek için uyguladığı programlar ve bunların sonuçları analiz edilecektir.

İkinci olarak Türkiye’de işsizlik sorunu dönemler itibariyle ele alınacak ve Türkiye ekonomisinin istihdam yapısı, işgücü piyasası istatistikî tablolar yardımıyla değerlendirilecektir. Türkiye hükümetlerinin işsizlik problemini çözebilmek için aldığı kararlar ve sonuçları incelenecektir.

1. TÜRKİYE’DE ENFLASYONUN TARİHSEL SEYRİ

Cumhuriyetin ilk yıllarında fiyat istikrarı titizlikle korunmuştur. Birinci beş yıllık kalkınma planında “maliye ve para politikasının enflasyonist eğilimlerin gelişmesini önleyeceği” açıkça ifade edilmiştir. Ancak İkinci Dünya savaşının zorlayıcı şartları hükümeti fiyat istikrarından uzaklaştırmıştır (Yaşa, 1980: 108).

Türkiye’de enflasyon olgusu bu çalışmada, (1923-1945), (1946-1960), (1961-1979), (1980-1993), (1994-2001), (2002-2017) yılları arasında geçen dönem olmak üzere altı dönemde incelenmiştir.

1.1. 1923-1945 Yılları Arasındaki Dönem

Bu dönemin birinci yarısı temelde özel sektörün gelişmesinin esas alındığı bir dönem iken; ikinci yarısı ise devletçi girişiminin ağırlığını hissettirdiği bir dönem olmuştur. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin 1923 ile 1929 yıllarında sıkı para politikasına ek olarak denk bütçe politikasına dayalı politikayı başarılı şekilde tatbik etmesi sonucunda enflasyon görülmemiştir. Ancak 1929 ekonomik buhranının Türkiye ekonomisi üzerinde de etkili olması sonucunda ülke bir deflasyonist bir sürece girmiştir. Türkiye ekonomisi bu dönemde durgunluk yaşamıştır. Kısa bir zaman sonra patlak veren İkinci Dünya savaşı ise Türkiye ekonomisi üzerinde enflasyonist bir etki yaratmıştır.

Tablo 2. 1. Türkiye’de 1925-1945 Döneminde Fiyat Endeksleri ve Değişim Oranları (1938=100)

YIL	TÜFE DEĞİŞİM ORANLARI %	TEFE DEĞİŞİM ORANLARI %
1925-29	...	3,1
1929-34	...	-12,6
1934-38	...	4,6
1939	2,1	1,3
1940	8,5	25
1941	19,6	38,5
1942	66,7	93,7
1943	45,8	73,8
1944	2,5	-22,2
1945	0,9	-3,2

Kaynak: TÜİK, 2013

1923-1938 döneminde enflasyon sorunun olmadığı; milli paranın değerinde düşüşlerin yaşanmadığı ve “denk bütçe” ilkesinin geçerli olduğu dönemdir. Tablo 2.1.’den de anlaşılacağı üzere ikinci dünya savaşına kadar fiyatlar genel düzeyinde artıştan ziyade gerileme hâkim olmuştur. 1925-1929 yılları arasında, toptan eşya fiyatları % 3,1 gibi düşük bir düzeyde kalmıştır. 1929-1934 yılları arasında enflasyonun % -12,6’ya düşmesi büyük buhranın etkisidir. 1934-38 yılları arasında iç ve dış talebin canlanması ile enflasyon hafifçe artarak % 4,6’ya yükselmiştir. İkinci dünya savaşın başlamasıyla tedirgin olan Türkiye devleti, her an savaşa girecek gibi hazır olmak gayesiyle seferberlik ilan etmiştir. Askeri harcamaların artması, üretimin daralması ve yetersiz vergi gelirleri nedeniyle merkez bankası tarafından emisyon hacminin artırılması enflasyon oranlarını hızla yukarı çekmiştir (Akyıldız ve Eroğlu, 2004).

1.2. 1946-1960 Yılları Arasındaki Dönem

1945’de ikinci dünya savaşının bitmesiyle birlikte savaşan ülkelerde iktisadi çöküntüler meydana gelmiştir. İkinci dünya savaşına katılmayan Türkiye gibi ülkelerde de bir ekonomik sarsıntı hissedilmiştir. ABD bu savaş sonuncunda hem ekonomik hem de siyasi bir güç olarak çıkmıştır. ABD ilk adım olarak, Bretton Woods toplantısında ülke paralarının değerinin Amerikan dolarına sabitlenmesi kuralını kabul ettirmiştir. Türkiye ekonomisinde, 1938-1946 ikinci dünya savaşı sürecinde TEFE yıllık %19 yükselmiştir. Bu yüksek enflasyonun oluşmasında ikinci dünya savaşının olumsuz etkisi

yadsınamaz. Türkiye ise kendini savaş sonrası ekonomik ve siyasi durumlara ayak uydurmaya çalışmıştır. Türkiye tarihinde ilk defa 7 Eylül 1946 yılında yapılan devalüasyon buna en iyi örnektir. TL/\$ kuru, 1 dolar 131 kuruştan 280 kuruşa yükseltilmiştir (Doğruel ve Doğruel, 2005: 139-144).

Bu dönemde dönemin hükümeti para ve maliye politikalarını titizlikle uygulamış ve 1946-1953 döneminde enflasyon %2,2 düzeyine inmiştir. Ancak 1954-1958 döneminde yaşanan olumsuz iklim şartlarından dolayı tarım ürünleri arzının yetersizliği nedeniyle enflasyon oranlarında bir yükselme baş göstermiştir. 1959 yılına gelindiğinde fiyatlar genel seviyesi %20 oranında artmıştır. (Karluk, 2002: 426).

Tablo 2. 2. Türkiye’de 1946-1960 Döneminde Fiyat Endeksleri ve Değişim Oranları (1938=100).

YIL	TÜFE DEĞİŞİM ORANLARI %	TEFE DEĞİŞİM ORANLARI %
1946	-3,8	-3,8
1947	1,5	1,3
1948	1,4	7,7
1949	7,5	7,9
1950	-4,3	-10,2
1951	-1,1	6,7
1952	5,1	0,8
1953	4,8	2,3
1954	9	11
1955	11,9	7,2
1956	11,5	16,8
1957	12,5	18,7
1958	15,7	15,1
1959	22,6	19,5
1960	7,4	5,3

Kaynak: TÜİK, 2013

1946-1953 döneminde fiyat istikrarı göze çarparken; 1954-1959 yılları arası yine bir enflasyon dalgası olmuş ve altı yılda TÜFE ortalama % 13, TEFE %14 seviyelerine çıkmıştır.

1.3. 1961-1979 Yılları Arasındaki Dönem

Türkiye ekonomisi, 1960'lı yıllar boyunca enflasyon açısından oldukça iyi performans göstermiş olmasına karşın 1970'li yıllar enflasyona eşlik eden işsizlik sarmalında stagflasyonla tanışıldığı yıllar olmuştur. Bu dönemin ilk yıllarında olumlu ekonomik göstergeler yerini, ikinci dönemde enflasyon ve dış açıkların artmasıyla ekonomik darboğazların yaşandığı yıllara bırakmıştır. 1960 yılında asker bir ihtilal neticesinde darbe yapmıştır. Bu dönemde planlı bir ekonomik model kararlaştırılmıştır. Bu kapsamda 1963 yılında ilk beş yıllık kalkınma planı uygulamaya konmuştur. Yine bu dönemde Devlet Planlama Teşkilatı kurulmuştur. Birinci Kalınma Planı yapılmış ve ilk iş olarak sanayiye el atılmıştır. İthal ikameci, kamu sektörüne öncelik verilen bir sanayileşme stratejisi izlenmiştir (Zengin, 2016: 18).

1950'lerdeki enflasyondan ders çıkaran hükümet 60'lı yıllar boyunca fiyat istikrarına azami derecede önem vermiştir. Aşağıdaki tabloda bu açıkça görülmektedir.

Tablo 2. 3. Türkiye'de 1961-1979 Döneminde Fiyat Endeksler ve Değişim Oranları

YIL	TÜFE DEĞİŞİM ORANLARI %	TEFE DEĞİŞİM ORANLARI %
1961	1,3	2,9
1962	3,8	5,7
1963	6,5	4,2
1964	0,8	1,2
1965	6,7	8,1
1966	5,5	4,8
1967	6,3	7,6
1968	4,1	3,2
1969	5,7	7,2
1970	11,8	6,7
1971	21,8	15,9
1972	15,3	18
1973	15,8	20,5
1974	15,4	29,9
1975	19	10,1
1976	16,4	15,6
1977	22,5	24,1
1978	53,3	52,6
1979	62	63,9

Kaynak: TÜİK, 2013

1964 yılında TEFE oranında %0,8, TÜFE oranında ise %1,2 düzeyiyle bu dönemin en düşük değerlerine gerilemiştir. 1965 yılında en yüksek TÜFE %6,7 ve en yüksek TEFE % 8,1 değerlerine ulaşılmıştır. Döviz sıkıntısına çare olması için 1970 yılında Türk lirası %66 ölçüsünde devalüe edilmiştir. Ancak devalüasyon döviz sıkıntısına çare olmamıştır. Siyasi ve sosyal problemler had safhaya çıkmış ve 21 Mart 1971 muhtırası vuku bulmuştur. 1970'li yıllara kadar tek hanede seyreden enflasyon oranları 1970'ler boyunca çift haneye yerleşmiştir. 1973 petrol şoku ve 1974 Kıbrıs Barış Harekâtından 70'li yılların sonralarına doğru TÜFE ve TEFE oranlarını tetikleyerek %50'lerin üzerine itmiştir (Turhan, 2007: 60).

1.4. 1980-1993 Yılları Arasındaki Dönem

Türkiye ekonomisi, 1971 muhtırası, 1973-1974 ve 1978-1979 dünya petrol şoklarının etkisiyle yüksek seyreden kronik bir enflasyon sarmalına girmiştir. Bu dönemde sabit kur rejiminin uygulanması ve dış ticaret açığındaki artışlar sebebiyle enflasyon kontrolden çıkmıştır. Cari işlemler açığı ise, dış borçlarla finanse edilmeye çalışılmıştır. IMF ile anlaşmazlığın çıkmasıyla dış krediler sekteye uğramış ve Türkiye ekonomisi bir dış borç krizine girmiştir. Bunun sonucunda enflasyon 1979 yılında %64 gibi oldukça yüksek bir düzeye tırmanmıştır (TÜSİAD, 2002: 21).

Türkiye, 1979 yılına gelindiğinde hem siyasi çalkantılar hem de ekonomik sarsıntılardan geçiyordu. Türkiye, 24 Ocak 1980 kararları ile bir istikrar programı uygulamaya karar vermiştir. Esasında bu istikrar programı, IMF'nin gözetiminde Latin Amerika ülkelerinde uygulanan Ortodoks istikrar Programları ile benzerlikler sergilemektedir. Fakat 24 Ocak İstikrar Programını diğer uygulanan istikrar programlardan ayıran bir kısım özellikleri vardır. En temel farklılık daha önce uygulanan programlar kısa dönemli tedbirleri öncelerken; 24 Ocak kararlarının kısa dönemli hedeflerle birlikte uzun dönemli hedefler ve bazı yapısal değişiklikler içeriyordu (Şahin, 2006: 192).

24 Ocak kararlarıyla enflasyonu düşürebilmek için para arzının kısılması hedeflenmekteydi. Özellikle kamu maliyesinin açık finansman alışkanlığını ve kamu bütçe açığının önlenmesi veya azaltılması için birtakım önlemlere girişilmiştir. Dış ticaretteki engelleri ortadan kaldırarak dış ticarete serbestleşmeye ve üretim faktörlerinin verimliliğini artırmaya önem verilmiştir (Aykırı, 2008: 72).

Tablo 2. 4. 24 Ocak 1980 Kararlarının Temel Çerçevesi

PARA PİYASASI	MAL PİYASASI
Faiz oranlarının serbest piyasaca belirlenmesi,	Arz ve talep dengesini sağlamak,
Döviz kurunun serbest piyasada belirlenmesi,	Özel sektör girişimciliğini teşvik etmek,
Sermaye hareketlerinin önündeki engellerin kaldırılıp serbest olması,	Serbest piyasaya işlerlik kazandırmak,
İthalat ve ihracatın serbestleştirilmesi,	Ekonomiyi dış rekabete açmak,
Sermaye piyasasının büyüülmesi hedeflenmiştir.	Kamu bütçe açıklarını azaltmak,
	Ödemeler dengesi açıklarını kapatmak hedeflenmiştir.

Kaynak: Kol ve Karaçor, 2012: 383

Türkiye, 24 Ocak kararlarıyla birlikte özel sektörün teşvik edildiği, ithal ikameci politikadan serbest dış ticaret politikasına geçişin yapıldığı bir döneme girmiştir (Parasız, 2001: 353).

Tablo 2. 5. Türkiye’de 1980-1993 Döneminde Fiyat Endeksleri ve Değişim Oranları (1987=100)

YIL	TÜFE DEĞİŞİM ORANLARI %	TEFE DEĞİŞİM ORANLARI %
1980	101,4	107,2
1981	34,1	36,8
1982	28,4	27
1983	31,4	30,5
1984	48,4	50,3
1985	45,1	43,2
1986	34,6	29,6
1987	38,9	32,1
1988	73,7	68,3
1989	63,3	63,9
1990	60,3	52,3
1991	65,9	55,4
1992	70,1	62,1
1993	66,1	58,4

Kaynak: TÜİK, 2013

Tablo 2.5 incelendiğinde 1980 askeri darbe yılında üç haneli çok yüksek bir enflasyon oranı yaşandığı görülmektedir. Türkiye ekonomisi kısmen de olsa 1981-1987yılları arasında TÜFE ortalamasını %37,3 ve TEFE ortalama enflasyonu %35,6

düzeylerine düşürebilmiştir. Ancak 1988 yılından başlayarak enflasyonda ciddi bir bozulma süreci tekrar yaşanmaya başlanmıştır.

1.5. 1994-2001 Yılları Arasındaki Dönem

Dış ticaret açığının hızla artmasından kaynaklanan cari açığın yükselmesi yeni bir kısım önlemlerin alınmasını zaruri kılmıştır. 5 Nisan 1994 tarihinde yeni bazı kararlar alınmıştır. 5 Nisan kararlarında; sürdürülebilir ekonomik büyüme ve kalkınmayı sağlamak için uzun dönemli hedefler oluşturulmuştur (Parasız, 2001: 376).

5 Nisan kararlarıyla; döviz karşısında aşırı değerlenen Türk lirası serbest piyasada dalgalanmaya bırakılmıştır. Bunun neticesinde Türk lirası değer kaybederek 1 Dolar 15 bin TL seviyesinden, 1 Dolar 32 bin TL'ye yükselmiştir. 2000'li yıllara gelindiğinde yüksek dış açık ve yüksek enflasyon sorunları 2000 yılının kasım ayında bir kısım ekonomik kararlar alınmasını zorunlu kılmıştır. 2001 yılında cari açığının yükselmesi ve ülkeden dışarı yüksek oranda sermaye çıkışı neticesinde Şubat 2001 tarihinde Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı uygulamaya konulmuştur. Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı, kamu borçlarının yükselmesini önlemeyi ve borç krizini çözmeyi amaçlamıştır (Zengin, 2016: 21).

Tablo 2. 6. Türkiye'de 1994-2001 Döneminde Fiyat Endeksleri ve Değişim Oranları (1987=100).

YIL	TÜFE DEĞİŞİM ORANLARI %	TEFE DEĞİŞİM ORANLARI %
1994	106,3	120,7
1995	88,1	86
1996	80,4	76
1997	85,7	81,8
1998	84,7	71,8
1999	64,9	53,1
2000	54,9	51,4
2001	54,4	61,6

Kaynak: TÜİK, 2013

Türkiye ekonomisi 1994 devalüasyonun da etkisiyle fiyatlar genel seviyesi 1980 darbe yılındaki gibi üç haneli oranlara tırmanmıştır. İlerleyen yıllarda enflasyon iki haneli oranlara gerilese de oldukça yüksek sayılabilecek bir enflasyonla Türkiye 2000 Kasım ve 2001 Şubat krizlerine yakalanmıştır. Özellikle 2001 Şubat krizinin sonucunda

ülke ekonomisi ciddi kararlar alması sonucunda bir kısım başarılı sonuçlar elde edilmiştir.

1.6. 2002 ve Sonrası Dönem

2000 Kasım ve 2001 Şubat krizlerinin akabinde Güçlü Ekonomiye Geçiş Programının uygulanmasıyla 2005 yılında 35 yılın en düşük enflasyon oranlarına ulaşılmıştır. Bu yıllarda merkez bankası %5 TÜFE hedefi belirlemesine karşın hiçbir zaman bu hedef tutturulamamıştır. Dörtüncü enflasyonla uzun yıllar geçiren Türkiye ekonomisi özellikle 2001 Şubat krizinden sonra ciddi sayılabilecek başarılar elde etse de nihai amacına ulaşamamıştır.

Tablo 2. 7. Türkiye’de 2002-2017 Döneminde Fiyat Endeksleri ve Değişim Oranları

YIL	TÜFE DEĞİŞİM ORANLARI %	TEFE (ÜFE) DEĞİŞİM ORANLARI %
2002	45	50,1
2003	25,3	25,6
2004	10,6	11,1
2005	7,7	2,6
2006	10,6	6,1
2007	9,8	9
2008	9,1	9,1
2009	8,6	6,9
2010	7,5	4,8
2011	6,7	9,7
2012	8,7	9,4
2013	7,7	3,9
2014	8,3	8,6
2015	8,1	9,1
2016	8,5	9,9
2017	11,9	15,5
2018	20,30	33.64
2019	11,84	7,36

Kaynak: TÜİK, 2020

Türkiye ekonomisi uzun süre kronik enflasyon yaşamış ve kronikleşen bu sorunu çözmek için bazı programlar açıklamıştır. 2005 yılında nihayet ülke ekonomisi

ılımlı (sürünen) diye adlandırılan bir enflasyon oranına inmeyi başaramamıştır. Fakat enflasyonun 2017 yılına gelindiğinde tekrar çift haneli oranları tırmanması bu başarının kalıcılığı konusunda soru işaretlerine neden olmaktadır. 2005 yılından itibaren artık TEFE'nin yerini ÜFE almıştır. ÜFE, "Üretici Fiyatları Endeksi"nin kısaltılmış şeklidir.

Tablo 2.8. Türkiye’de Dönemler İtibariyle Fiyat Hareketleri

DÖNEMLER	TÜFE%	TEFE%
1938-1945	18,3	25,9
1946-1960	6,8	7,1
1961-1979	15,5	15,9
1980-1993	54,4	51,2
1994-2001	77,4	75,3
2002-2017	12,1	12

Kaynak: TÜİK, 2018

Türkiye ekonomisi 1946-1960 yıllarında yakaladığı ılımlı enflasyon trendine, 2002-2017 döneminde tekrar yaklaşabilmiştir. Türkiye hükümeti, istikrarlı bir büyüme trendini yakalamak için, gelişmiş ülkeler gibi % 2 enflasyon oranına yakın bir seviyeye enflasyonu düşürmeli ve burada kalıcılığı sağlaması gerekmektedir. Hem para hem de maliye politika araçlarının bu hedef doğrultusunda kullanılmasının gerekmektedir.

2. TÜRKİYE’DE 1980 SONRASI ENFLASYONLA MÜCADELEDE UYGULANAN İSTİKRAR PROGRAMLARI

Türkiye, 24 Ocak 1980 kararları ile yeni küreselleşme akımına katıldı. Dış ticaretini liberalleştirdi. İthalat rejimini serbestleştirmiştir. İthalat miktar ve kotaları kaldırıldı. Gümrük tarifelerinde indirimle gidilmiştir. Döviz ve yabancı sermaye kuralları liberalleştirildi. İç piyasada fiyat kontrolleri kaldırılmıştır. Sermaye piyasaları serbestleştirdi ve mali piyasalar kendi işleyişine bırakılmıştır (Şahin, 2014: 235).

Türkiye ekonomisinde gerek 24 Ocak 1980 kararlarında, gerekse de bundan sonraki tüm istikrar programlarında enflasyona vurgu yapılmıştır. Ancak güçlü ekonomiye geçiş denilen programla birlikte 2002’den sonra nihayet Türkiye ekonomisi tek haneli enflasyonla tanışmıştır. 1970’li yıllara kadar ne dünyanın ne de Türkiye’nin kronik şekilde bir enflasyon problemi olmamıştır. 1970’li yıllarda yaşanan petrol

krizleriyle birlikte Türkiye’de enflasyon kronik hale gelmiştir. Bu bağlamda enflasyonla mücadele için bir takım programlar açıklanmıştır.

Bu bölümde uygulamaya konu olan istikrar programları anlatıldıktan sonra, 1980 sonrasında Türkiye’de uygulamaya konulan istikrar programları tarihsel sırasıyla anlatılmaya çalışılacaktır. İstikrar programlar iki şekilde uygulanmaktadır. Bunlar, Ortodoks istikrar programları ve Heteredoks istikrar programlarıdır.

Ortodoks istikrar programları, ilgili ekonomide var olan talebi kısma ve bütçe giderlerinin azaltılmasına dayanan bir politika uygulamasıdır. Daraltıcı para ve maliye politikası uygulamaları yanında sabit döviz kuru rejimi ile dış ticarete konu olan malların fiyatlarında bir istikrarı amaçlamaya çalışır (Parasız, 1995: 56).

Ortodoks istikrar programın başlangıcında ödemeler dengesinin açılarını dengelemek için büyük oranda bir devalüasyonla döviz kuru çapalanmaktadır. Büyük oranda yapılan bu devalüasyonun başarıya ulaşabilmesi için döviz kurunun doğru ayarlamasının yanında ihracatı yapılan malların dış talep esnekliğinin yüksek olması, ilgili ülkenin teknolojik seviyesinin dış rekabeti kaldırabilecek gücünün olması gereklidir. Uygulamada Ortodoks istikrar programlarının başarılı olması yapısal reformların da bu politika eşlik etmesine bağlıdır. Nitekim Latin Amerika ülkelerinde uygulanan Ortodoks istikrar programlarının, programların uygulanmaya başlandığı ilk zamanlarda kısmi dengelenmenin olduğunu ancak bu dengelenmenin kalıcı hale gelmediği gözlenmiştir. Uygulanan bu istikrar programların orta ve uzun vadede birtakım çok ağır sonuçları ortaya çıkmıştır (Aykırı, 2008: 70).

Heteredoks istikrar programları uzun yıllar enflasyonun düşürülemediği ve enflasyonun artık kronik hale geldiği ülkelerin tercih ettiği bir program türüdür. Heteredoks istikrar programının Ortodoks istikrar programından ayrılan tarafı; toplumsal uzlaşma ile ücretleri, döviz kuru ve faizin kısmen veya tamamen sabitlenmesi ve gelirler politikasının uygulanmasıdır. Heteredoks programlar, sürekli ve yüksek seyreden enflasyonlu ekonomiler için döviz kuru, faiz, ücret gibi iktisadi araçların yanı sıra idari önlemlerin de politika aracı olarak kullanıldığı; enflasyonun hızlı bir şekilde düşürülmesine fırsat veren uygulamalardır (Kıguel ve Liviattan; 1992: 54).

Heteredoks istikrar programlarının başarısı için bekleyişler büyük önem arz etmektedir. İktisadi aktörler, geçmiş dönem enflasyon gerçekleştirmelerinin cari dönem içinde de gerçekleşeceğini düşünmeleri ve beklentilerini bu doğrultuda yönlendirmeleri

enflasyonu düşürmede bir handikaptır. Dolayısıyla iktisadi aktörlerin enflasyon beklentilerinin kırılması ve enflasyonun düşeceğine inanmaları hayati önem arz etmektedir. Tüm bu sebeplerden dolayı ücretlerin ve fiyatların dondurulması heteredoks politikanın başarısı için elzem görülmektedir (Bahçeci, 1997: 5).

2.1. 24 Ocak 1980 İstikrar Kararları

Türkiye ekonomisi 1980 yılına gelinceye kadar dört istikrar programı uygulamıştır. Bu programlardan 1958, 1970, 1978-1979 programları birer yıllık süreyi kapsarken; 24 Ocak İstikrar Programı üç yıllık bir süreci içermektedir. Bu programların tamamı IMF destekli istikrar programlarıdır. (Ekzen, 1984, 265).

1980 öncesi, 1973 ve 1978 dünya petrol şoklarıyla fiyatlarda ani artışlar meydana gelmiştir. Özellikle 1973 yılından başlayarak yükselen bir enflasyonla Türkiye karşı karşıya kalmış ve Türkiye ekonomisi kronik bir enflasyon sarmalına girmiştir. 1970'li yıllarda dış ticaret hadlerindeki olumsuzluklara rağmen bu konuda herhangi bir politika değişikliğine gidilmemiştir. Bu dönemde dış ticaret açığından kaynaklanan cari açıklar dış borçlarla karşılanmaya çalışılmıştır. Yine bu dönemde IMF ile anlaşmamanın neticesinde Türkiye bir dış borç krizine girmiştir. Türkiye hem iç hem de dış dengelerinin bozulması sonucunda enflasyon 1979 yılında %64 düzeylerine kadar tırmanmıştır (TÜSİAD, 2002: 21).

Petrol şoklarının sonrası Türkiye ekonomisi gerekli önlemleri almadığı için özellikle 1970'li yıllarının ikinci yarısından itibaren Türk lirası çok fazla değer kaybetmiştir. Buna ek olarak reel ücretlerin yükselmesi, cari işlemler hesabının açık vermesi ve dış finansman ihtiyacının artması 24 Ocak tedbirlerini zorunlu kıldı. Dışa kapalı ve ithal ikameci bu politikalar sonucunda ekonomik yüklerin ağırlığı kamu sektörünün omuzları üzerinde durmuştur (Turhan, 2007: 66-67).

IMF destekli 24 Ocak İstikrar programı ile Türkiye ekonomisi dışa açılmıştır. Türk lirası hızla değer yitirmiş ve devalüasyonlar süreklilik arz etmiştir. Milli kambiyo rejiminden vazgeçilmiş ve ithalat serbest hale getirilmiştir. İthalat kotaları kaldırılmış ve devletin yatırımları azaltılmıştır (Kepenek ve Yentürk, 1994: 138).

Kamu iktisadi teşebbüsleri (KİT'ler) özelleştirilmiş, temel ürünlerde uygulanan destek fiyatı uygulaması kaldırılarak ücret artışlarının düşük belirleneceği, tarım

ürünlerinde uygulanan taban fiyat politikasının kısıtlanacağı ilan edilmiştir (Kazgan, 2005: 196).

Uluslararası Para Fonu ile yapılan standby anlaşması ile uygulamaya giren 24 Ocak kararlarının en temel amacı, ekonomide devlet müdahalesinin minimuma indirilmesi ve piyasa ekonomisinin güçlendirilmesidir. Bu temel amaç için, ödemeler dengesinin iyileştirilmesi, döviz darboğazının çözülmesi, enflasyonun mutlak surette düşürülmesi, piyasa aksaklıklarının giderilmesi ve Türk ekonomisini yeniden yapılandırmayı amaçlayan neolibarellik politikalar uygulanmaya başlanmıştır.

Netice olarak, 24 Ocak istikrar kararlarının en temel hedeflerinden olan enflasyon düşürülmesi ve ödemeler bilançosunun iyileştirilmesi önceleri bir kısım iyileşmeler görülmesine karşılık bir başarı elde edilememiştir. Ortodoks yaklaşım özelliği gösteren 24 Ocak istikrar programı ile enflasyonun düşürülmesinde başarılı olduğunu söylemek pek mümkün değildir.

2.2. 5 Nisan 1994 İstikrar Kararları

1990'lı yıllarda uygulanan genişlemeci maliye politikaları; faiz oranlarının yükselmesine, Türk parasının aşırı değerlenmesine ve bunun sonucunda dış ticaret açıklarının rekor seviyelere ulaşmasına sebep olmuştur. Cari işlemler açığının hızla artması, dönemin hükümetinin faiz oranlarını düşürmeye çalışması özellikle dış ticaret açığının sürdürülemez duruma gelmesine ve yabancı sermayenin yurt dışına çıkmasına yol açmıştır. Bu durum makroekonomik dengelerin bozulmasına sebep olmuştur. Bu sürdürülemez ekonomik tablo Türkiye ekonomisini bir finansal krizinin eşiğine getirmiştir. Bütün bu olumsuz gelişmeler nedeniyle 5 Nisan 1994 yılında yeni bir ekonomik istikrar programı açıklanmak durumunda kalınmıştır. 1994 istikrar programı, kısa vadeli hedefler için Ortodoks, uzun vadeli hedefler için heteretoks politikalar içeren karma bir programdır (Parasız, 1995: 174).

5 Nisan 1994 istikrar programı çerçevesinde alınan kararlar şöyle özetlenebilir;

- Para ve sermaye piyasalarında istikrarı sağlamak için; Türk Lirasından kaçışı durdurmak, döviz kurlarındaki yükselişi durdurmak ve borsa endekslerindeki düşüşü önlemek,
- Piyasanın sağlıklı işlemesi için sürekli artan fiyat artışlarını durdurulması,
- Ödemeler bilançosu açıklarının azaltılması,

- KİT'lerin özelleştirilmesi,
- Kamu bütçe gelir-gider dengesinin kurularak devletin borçlanma ihtiyacının azaltılması olmak üzere beş temel reformu esas aldığı görülmektedir.

Kamu bütçesi gelir-gider dengesini kurarak devletin borçlanma ihtiyacını azaltmak suretiyle kamu borç faiz yükünü hafifleterek kamu bütçe disipliniyle kamu tasarrufuna başlanılmıştır. Vergiler artırılmış ve yeni vergiler konulmuştur. Özelleştirmelere önem atfedilmiştir. KİT'lerin zararına mal ve ürün satmasının önüne geçilmeye çalışılmıştır. Ancak alınan bu kararlar umulan etkiyi yaratmadı ve 1995, 1996, 1997 yıllarında kamu bütçe açıkları arttığı için kamu borçlanması artarak devam etti. Enflasyonu düşürmek ve fiyat istikrarını sağlamak için ilan edilen 5 Nisan istikrar programı bu hedefi gerçekleştiremedi. 1994 tarihinde %106,3 olan enflasyon oranı 1995'te %89,1, 1996 yılında %80,4 olarak gerçekleşmiştir. Enflasyonun 1997 ve 1998 yıllarında ise %85 olduğu görülmektedir. 5 Nisan kararlarıyla hedeflenen enflasyonun düşürülmesi ve fiyat istikrarının sağlanması konusunda başarılı olunamamış ve ortalama enflasyon %80'ler seviyesinde seyretmiştir.

2.3. Enflasyon İle Mücadele Programı

1999 yılına gelindiğinde, gerek Asya ve Rusya krizleri gerekse de 17 Ağustos depreminin de etkisiyle Türkiye ekonomisi 1999 yılında %6,1 oranında bir küçülme ve %70'lere varan bir enflasyon oranıyla o yılı kapatmıştır. Bütün bu gelişmeler ışığında Türkiye hükümeti IMF ile yeni bir stand-by anlaşması imzalamıştır. 1999 yılının sonundan başlayarak üç yıllık enflasyonla mücadele ve yapısal reformları öngören bir plan yapılmıştır (Seyidoğlu, 2003: 148).

22 Aralık 1999 tarihinde IMF ile enflasyon ile mücadele programı (EMP) stand-by anlaşması para ve maliye politikaları ile beraber döviz ve gelirler politikalarını da içine almaktadır. Özelleştirme hamlelerine de hız verilmesi istenmiştir. 1999 enflasyonla mücadele programının ana unsurları şunlardır (Şahin 2006: 249):

- Maliye, para politikalarına gelirler ve döviz kuru politikalarının da eklenmesiyle beraber TÜFE ve TEFEBİ bazında enflasyon oranlarının 2000 yılında %25- %20, 2001 yılında %12-%10, 2002 yılında da %7-%5 olması amaçlanmıştır.
- Kamu harcamalarının kısılarak reel faiz hadlerinin düşürülmesi ve büyüme hızının artırılması hedeflenmiştir.

- Bu dönemde özelleştirmeye hız verilmesi ve sosyal güvenlik, vergi ve bankacılık reformu gibi yapısal reformları öncelik verilmesi kararlaştırıldı.
- İlk 18 aylık süreçte belirlenen enflasyon hedefine ulaşmak için kur sepeti rejimi benimsendi. İkinci 18 aylık süreçte ise kademeli olarak genişleyen bir band rejimi uygulanmasına karar verildi.

1999 Aralık enflasyonla mücadele programını daha önce yapılmış istikrar programlarından ayıran en temel özellik enflasyonun düşürülmesi için üç yıllık bir sürenin öngörülmesi ve enflasyonla mücadele için uygulamaya konulacak stratejilerdir. Uzun yıllardır Türkiye’de yaşanan kronik yüksek enflasyonu bir anda tek haneli oranlara indirmek değil; üç yıllık bir periyotta kademeli olarak tek haneye indiriminin daha gerçekçi olduğu savıyla hareket edilerek bu üç yıl içinde enflasyon oranlarının ne olacağı belirlenmiştir. Programda yer alan yapısal reformlar gerçekleştirilememiş ve özelleştirme hamleleri koalisyon ortakları arasındaki birtakım anlaşmazlık nedeniyle yapılamamıştır. Bu program, kamu bütçesinin borçlanma gereğinin yüksek olduğu bir dönemde uygulamaya konulmuş ve ilgili dönemde kamu yüksek faizden borçlanmaya devam etmiştir. Bu durum faizlerin yükselmesine ve enflasyon beklentilerinin aşağı yönlü revize edilememesine neden olmuştur. Bankacılık sektörü 2000 Kasım krizinde faiz riskiyle, Şubat 2001 krizinde ise hem faiz hem de döviz kuru riskiyle karşı karşıya kalmışlardır (Şahin, 2006: 253).

Finans piyasalarında yaşanan tüm olumsuzluklara bir de devlet yönetiminde yaşanan gerilimlerin eklenmesiyle; enflasyonla mücadele programı inandırıcılığını ve kredibilitatesini büyük oranda yitirmiştir. Döviz talebi artmış, faizlerin hızla artması bile döviz talebinin artmasının önüne geçememiştir. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası rezervleri aynı dönemde hızla erimiş, faiz oranları yüksek düzeylere ulaşmış ve bunların sonucunda merkez bankası döviz kuru çapası uygulamasını terk ederek, kuru serbest dalgalanmaya bırakmıştır. Normal program dâhilinde hareket edilseydi Temmuz 2001 serbest dalgalanmaya bırakılacak döviz kuru, 22 Şubat 2001 yılında dalgalanmaya bırakılmış ve böylece “Enflasyonla Mücadele Programı” sona ermiştir. 2000 yılı TÜFE ve TEFE oranları sırasıyla %39 ve %32,7 olarak hedeflenen enflasyon oranının çok üzerinde gerçekleşmiştir (Yıldırım, 2003: 95).

2.4. Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı

Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı (GEGP), 2000 Kasım ve 2001 Şubat finansal krizleriyle sona eren 1999 Enflasyon İle Mücadele Programı yerine IMF ile 14 Nisan 2001 tarihinde yeniden yapılan stand-by anlaşmasının adıdır. Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı, yine IMF'nin direktifleri yönünde hazırlanmış bir programdır.

Bu yeni programla döviz kuru rejimi terk edilmesinden dolayı oluşan güven bunalımını ve istikrarsızlığı ortadan kaldırmak için kamunun ve ekonominin yeniden yapılandırılmasına yönelik olarak altyapının oluşturulması hedeflenmiştir. Bu amaç için;

- Programda öngörülen hedeflere ulaşmak ve ekonominin yeniden yapılandırılması konusunda siyasi iktidarın taahhüdü kesin ve tamdır.
- Kamuda kaynak tahsisinde şeffaflık ve hesap verilebilirliğin sağlanması, yolsuzlukla mücadelenin güçlendirilmesi ve rasyonel olmayan müdahalelerin bir daha dönüşü olmayacak şekilde engellenmesi amaçlanmıştır.
- Üstlenilen tüm bu fedakârlıkların boşa gitmemesi için piyasalara güven aşılması hedeflenmiştir (TCMB; 2007: 12).
- Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı ile kamu finansman dengesinin bir daha asla bozulmayacak şekilde güçlendirmeyi; dalgalı kur rejimi ile enflasyonla mücadeleyi kararlılıkla sürdürmeyi; bankacılık sektörünü, kamu ve TMSF bünyesindeki bankalar başta olmak üzere yapılandırarak bankacılık sektörü ile reel sektör arasında sağlıklı bir ilişki kurmayı; toplumsal uzlaşmaya dayalı, fedakârlığın tüm toplum katmalarına adil bir şekilde dağılmasını öngören ve enflasyon hedefleri ile uyumlu bir gelirler politikası izlemeyi; etkinlik, esneklik ve şeffaflık kavramlarıyla sağlanacak yapısal unsurların kanuni altyapısını oluşturmayı kendisine alt hedefler olarak belirlemiştir (TCMB; 2007: 13).

Bu programla birlikte enflasyon sorunun çözümünde ciddi başarılar elde edilmiştir. 2002 tarihinde TÜFE %29,7, TEFE ise %30,8 olarak gerçekleşirken, 2003 yılına gelindiğinde TÜFE%18,4'e ve TEFE %13,9'a düşmüştür. 2004 yılında ise, enflasyon TÜFE'de %9,3 ve TEFE'de 13,8 olarak gerçekleşmiş ve nihayet 2005 yılında TÜFE %7,7 ve TEFE %2,6 oranlarına gerileyerek tarihi dip seviyelerine inmiştir.

Son olarak güçlü ekonomiye geçiş programı uygulanması konusunda o dönem hükümetleri ısrarla bu programı uygulamakta sabır gösterdiler. Makroekonomik dengelerde bu program sonucunda ciddi iyileşmeler görüldü. Türkiye ekonomisinin

kronik hastalığı enflasyonun düşürülerek tek haneye indirilmesi sağlandı. Kamu bütçe açığının GSMH'ye oranı Avrupa birliğine giriş için ekonomik ön şart olan Maastricht kriterlerini yakalayarak %3'ün altına indirdi. Enflasyonun düşmesi ve kamunun bütçe açıklarının azalmasıyla beraber faizlerin özel sektörü dışlama etkisi azaldığı için faiz oranlarında ciddi düşüşler gerçekleşmiştir.

3. TÜRKİYE'DE İŞGÜCÜ PİYASASI, İSTİHDAM VE İŞSİZLİK

Türkiye Cumhuriyetinin kurulduğu 1923 yılında on milyonun biraz üzerinde nüfusu vardı. 2017 yılı sonu itibariyle seksen milyona yaklaşan bir nüfusu ile Avrupa'nın Almanya'dan sonra en çok nüfusa sahip ülkesi haline gelmiştir. Türkiye bu yüksek nüfus hacmine ek olarak nüfusun genç yapısıyla da dikkat çekmektedir. Ancak yüksek enflasyon, toplanamayan vergiler, göz yumulan kayıt dışılık ve yüksek katma değerli ürünler üretememe gibi problemler; Türkiye'nin işgücü ve istihdam sorunlarını etkilemektedir.

3.1. Türkiye'de İşgücünün Yapısı

Türkiye ekonomisinde işsizlik, en önemli ve öncelikli sorun olmaya devam etmektedir. İşsizliğin azaltılması için ekonomik büyüme ve yatırımlar artırılıp istihdam yaratılmaya çalışılırken; işgünün parçalı yapısı, istihdam piyasasının esnek olmaması, kurumsallaşma seviyesinin düşüklüğü sorunlarıyla karşı karşıya kalınmaktadır (Özdemir vd., 2006: 92).

Türkiye'nin işgücünün yapısı diğer gelişmekte olan ülkelerin sergilemiş oldukları yapısal özelliklerle benzerlikler göstermektedir. Bu bağlamda geleneksel ve modern üretim iç içe geçmiş durumdadır. İstihdam piyasasında ikili yapı yani kır ve şehir istihdamı, tarım ve sanayi istihdamı iç içe yaşanmaktadır. Bunun yanında Türkiye işgücü piyasasının en göze çarpan problemlerinin başında, çalışma çağı nüfusunun istihdamdan daha hızlı artması ve Türk ekonomisinin yeni istihdam olanakları oluşturmakta zorlanmasıdır.

Türkiye istihdam piyasasının diğer göze çarpan özelliği, tarım sektörü istihdamının toplam istihdam içerisindeki payının yıllar itibariyle bir azalma olsa da hala çok yüksek düzeylerde seyretmesidir. Ayrıca genç işsizliğin yüksekliği, işgücünün yeteneklerinin yetersizliği, kayıt dışı istihdam, işsizlikle mücadelede kapsamlı bir politika üretilmemesi diğer sorunlardır. (Özdemir vd., 2006: 93).

Türkiye devleti kurulduğu günden bu güne kadar genel eğilim sanayileşme politikası olmuştur. Bu bağlamda tarım sektöründe çalışan istihdamı azaltmaya yönelik politikalara önem verilmiştir. Bu durum kırsal alandan şehirlere doğru bir göç dalgası oluşturmuştur. Bu olgu elverişsiz çalışma ortamlarında kayıt dışı çalışmaya neden olmuştur (Kamalıoğlu, 2014: 105).

3.1.1. Türkiye Nüfusunun Demografik Yapısı

Nüfus denilen olgu, iktisadi açıdan faal nüfusun yani işgücünün potansiyel havuzudur. Politika uygulayıcıların, işgücü arzının temel kaynağı olan nüfusun artış hızını; nüfusun yaşa, cinsiyete, eğitim kompozisyonuna göre değişimlerini dikkate alarak politika üretmeleri gerekmektedir.

Türkiye nüfusunun üç temel yaş grubuna (0-14 yaş, 15-64 yaş ve 65 yaş ve üstü) ve yıllara göre dağılımı tablo 2.13' de gösterilmektedir.

Tablo 2.9. Türkiye Nüfusunun Yaşa Göre Dağılımı

Demografik göstergeler 2000-2017	Nüfus artış hızı (Yıl sonuna göre) (%)	Nüfus (Yıl sonu) Bin	0-14 %	15-64 %	65+ %	Genç yaş bağımlılık oranı (%)	Yaşlı bağımlılık oranı (%)
2000	14,3	64.730	29,3	64,0	6,7	45,7	10,5
2001	13,4	65.603	28,9	64,4	6,7	44,8	10,4
2002	12,1	66.402	28,4	64,9	6,7	43,7	10,3
2003	11,8	67.187	27,9	65,4	6,7	42,6	10,2
2004	12,2	68.010	27,5	65,8	6,7	41,7	10,2
2005	12,4	68.861	27,0	66,2	6,7	40,8	10,2
2006	12,5	69.730	26,6	66,5	6,8	40	10,2
2007	12,2	70.586	26,3	66,8	6,9	39,4	10,3
2008	13,1	71.517	26,3	66,9	6,8	39,3	10,2
2009	14,5	72.561	26,0	67,0	7,0	38,8	10,5
2010	15,9	73.723	25,6	67,2	7,2	38,1	10,8
2011	13,5	74.724	25,3	67,4	7,3	37,5	10,9
2012	12,0	75.627	24,9	67,6	7,5	36,9	11,1
2013	13,7	76.668	24,6	67,7	7,7	36,3	11,3
2014	13,3	77.696	24,3	67,8	8,0	35,8	11,8
2015	13,4	78.741	24,0	67,8	8,2	35,4	12,2
2016	13,5	79.815	23,7	68,0	8,3	34,9	12,3
2017	12,4	80.811	23,6	67,9	8,5	34,7	12,6

Kaynak: TÜİK, 2018

Tablo 2.13'de 2000 ile 2017 yılları arasında nüfusun her yıl ortalama olarak bir milyon kişi arttığını görülmektedir. Aynı dönemde çalışabilir çağıdaki nüfus 2000

yılında %64 iken; 2017 yılına gelindiğinde bu oran %67,9 gibi bir düzeye yükselmiştir. Bu oranın artması daha çok insanın işgücü piyasasına dâhil olduğunu ve iş isteyen bu yaş kategorisine iş bulunduğu takdirde kişilerin gelirlerin artacağını; gelirleri artan insanların daha çok tüketeceği anlamına gelmektedir. İstihdamın artması GSYİH'nın da artması demek olacağından, bu aynı zamanda ülkenin zenginleşmesi demektir.

Genç yaş bağımlılık oranı 2000 yılında %45,7 iken bu oran 2017 yılına geldiğimizde %34,7 gibi oldukça iyi bir seviyeye gelmiştir. Bağımlı nüfus demek, çalışana bağlı olarak hayatını idame ettiren kişi demektir. Bu oranın azalıyor olması daha çok kişinin çalışması, daha az kişinin çalışmadan gelir elde etmesi demektir ki bu sevindirici bir gelişmedir. Yaşlı bağımlı nüfustaki artış da emekli olmuş ve çalışamaz durumda olanları ifade etmektedir. Türkiye ekonomisi bağımlı nüfus oranları aşağı çekerek ve çalışabilir çağdaki nüfusun oranlarını artırarak GSYİH'ını büyütmelidir.

3.1.2. Demografik fırsat penceresi

Nüfusun artış hızı azalırken, 15-64 yaş aralığındaki yani çalışma yaş grubundaki nüfusun artması “Demografik Fırsat Penceresi” olarak adlandırılmaktadır. Demografik Fırsat Penceresi terimi ilk defa Barlow tarafından kullanılmıştır. Demografik Fırsat Penceresi ülkelerin tarihinde bir kez karşılıklarına çıkan demografik bir armağandır. Çalışma çağındaki nüfus artar ve son olarak zirveye ulaşır. Daha sonra azalmaya başlar. Japonya'nın 1960'lı yıllarda, Doğu Asya ülkelerin ise 1970'li yıllarda üretimlerindeki artış ve yüksek büyüme dönemleri; bu ülkelerde o yıllarda oluşan Demografik Fırsat Penceresi ile ilişkilendirilmektedir (Tansel, 2012: 37).

Türkiye 2030 yılına kadar nüfusun işgücü açısından demografik fırsat penceresinden istifade edebilecek nadir ülkelerden birisidir. Eğer Türkiye, işgücünü eğitim-sanayi işbirliği ile nitelikli hale getirebilir ve kadınların işgücüne katılma oranını artırabilirse demografik fırsat penceresinden en iyi şekilde istifade edebilecektir (Peker, 2013: 11).

Ülkelerin tarihlerinde bir kez kapılarını çalan “Demografik Fırsat Penceresinin” fırsatlar sunması için; çalışma çağındaki nüfus artarken, istihdam olanaklarının gelişmesine ile artan işgücünün istihdam imkânı bulabilmesine bağlıdır. Gerekli istihdam imkânları oluşturulamaz ve çalışma çağındaki nüfus, işgücü talebinden fazla olursa işsizlik artar. İşsizliğin artması; sosyal düzeni tehdit edecek durumları ortaya

çıkabilir. Bunun yanında çalışma çağındaki nüfusun eğitimi ve becerileri artırılabilirliği takdirde istihdam olanakları artacaktır. Aksi durumda Demografik Fırsat Penceresi fırsat olmaktan çıkıp işsizliği körükleyen bir şekil alacaktır. Genç bağımlı yaş grubu olan 0-14 yaş grubu daraldıkça, bu genç bağımlı nüfusun ekonomik yükü azalacaktır. Ayrıca eğitim çağındaki nüfus azaldığı için, eğitim harcamalarının GSYİH içindeki payı sabit olsa bile öğrenci başına düşen harcamalar artabilecektir. Bu olgu gelecek yıllarda eğitiminin kalitesini pozitif etkileyebilecektir. Gelecekte zorunlu eğitim süresi artırılabilirse, eğitim çağındaki öğrenciler eğitimlerine uzun zaman devam edebilecektir. Bu durumda öğrenciler, işgücü piyasası için avantajlı olabileceklerdir. Bununla beraber, yaşam boyu öğrenme büyük önem kazanacaktır (Hoşgör ve Tansel, 2010: 103).

3.1.3. Türkiye’de işgücü arzı ve işgücü talebi

Her ekonomide nüfusun bir bölümü gelir elde etmek amacıyla çalışma isteği taşır. Çalışmak isteyen her yetişkin kişi bir işte ya çalışıyor ya da işsiz olup iş arıyordur. Nüfusun yaş bileşimi işgücü arzını belirleyen en temel değişkendir. Bu sebeple demografik yapıda meydana gelecek bir değişiklik, işgücü arzını doğrudan etkiler. Nitekim gelişmiş ülkelerde doğum oranlarının azalması, nüfusun yaşlanması işgücü arzını olumsuz yönde etkilemektedir. Bu durum beraberinde ekonomik ve sosyal problemleri de getirmektedir (Gündoğan, 2001: 96).

**Tablo: 2.10. Türkiye’de 2005-2017 yılları arasında mevsim etkilerinden arındırılmış temel işgücü göstergeleri.
15+ yaş (Bin kişi)**

Yıllar	İşgücü	İstihdam	Tarım	Sanayi	İnşaat	Hizmet	Toplam	İşsiz Sayısı	İşgücüne katılma oranı	İstihdam oranı	İşsizlik oranı	Tarım dışı işsizlik oranı	Genç nüfusta işsizlik oranı
2005	21.777	19.660	4.615	4.384	1.126	9.535	15.045	2.118	44,6	40,3	9,7	12,1	17,8
2006	22.353	20.353	4.801	4.419	1.232	9.902	15.553	2.000	4,5	41	8,9	11,1	16,7
2007	22.292	20.230	4.420	4.506	1.230	10.075	15.811	2.062	44,1	40	9,2	11,1	17,4
2008	23.238	20.451	4.534	4.360	1.240	10.318	15.918	2.787	45,3	39,9	12	14,6	21,9
2009	24.314	21.413	5.035	4.430	1.409	10.539	16.377	2.901	46,5	41	11,9	14,7	20,6
2010	25.144	22.631	5.374	4.796	1.568	10.893	17.257	2.513	47,1	42,4	10	12,4	18,4
2011	25.682	23.492	5.325	4.873	1.633	11.660	18.167	2.190	47,2	43,1	8,5	10,4	15,4
2012	26.855	24.486	5.349	5.051	1.776	12.310	19.137	2.370	48,5	44,2	8,8	10,8	16,9
2013	27.372	24.884	5.053	5.131	1.895	12.805	19.831	2.488	48,5	44,1	9,1	10,9	16,4
2014	29.259	26.233	5.432	5.266	1.937	13.598	20.801	3.026	51	45,7	10,3	12,4	19,1
2015	30.114	27.031	5.408	5.311	1.993	14.318	21.623	3.083	51,7	46,4	10,2	12,2	18,2
2016	30.976	27.251	5.310	5.265	1.956	14.719	21.940	3.725	52,4	46,1	12	14,3	21,8
2017	32.041	28.866	5.552	5.514	2.184	15.616	23.314	3.174	53,1	47,9	9,9	11,8	18,9

Kaynak: TÜİK, 2018

Türkiye’de 15 ve daha yukarı yaştaki işgücü incelendiğinde, 2005 yılında 21 milyon 777 bin kişidir. Bunun 19 milyon 660 bini bir işte çalışıyor ama 2 milyon 118 bini ise işsizdir. Yine aynı yıl işgücüne katılma oranı %44,6 ve işsizlik oranı %9,7’dir. 2017 yılına gelindiğinde nüfusun atmasıyla işgücüne katılım 32 milyon 041 bin kişi olurken, 28 milyon 866 binini istihdam edilmiştir. İşsiz sayısı ise 3 milyon 174 bin olmuştur. İstihdam oranında ciddi bir iyileşme olmuş ve istihdam oranı % 53,1’e çıkmıştır. Ancak işsizlik oranı %9,9 gibi yüksek düzeylerde kalmaya devam etmiştir. Bu olgular, Türkiye nüfusunun arttığını ama hem mevcut işsizlere hem de işgücüne yeni katılan kişilere iş bulmakta zorlandığını göstermektedir.

Gelişmiş ülkelerde istihdam oranlarında tarımın genelde tek haneli, sanayi ve hizmetler sektörlerinin ise istihdam deposu olduğu görülmektedir. Türkiye’de işgücünün artmasına karşılık yeterli düzeyde açık iş yaratmamasının en temel nedenlerinden biri tarımın istihdamdaki payının yüksek olmasıdır.

3.1.4. Türkiye’de işgücüne katılım oranları

İşgücüne katılma oranı, çalışma yaşı çağına gelmiş kişileri yansıtan önemli bir olgudur. İşgücüne katılımı, tam istihdama yönelik politikaları belirlerken; kaç insanın çalışma isteği içerisinde olduğu büyük önem arz etmektedir. İşgücüne katılım oranının yüksek olması, üretken toplumsal kesitin arttığını; işgücüne katılım oranının düşüklüğü ise, üretken toplumsal kesimin azaldığını göstermektedir (Karabıyık, 2012: 1286).

Tablo 2.11. Cinsiyete ve Dönemlere Göre İşgücüne Katılma Oranı (%) (15 + yaş)

Yıllar	Türkiye			Kent			Kır		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
2000	49,9	73,7	26,6	44,1	70,9	17,2	58,7	77,9	40,2
2001	49,8	72,9	27,1	44	70,6	17,4	58,7	76,4	41,7
2002	49,6	71,6	27,9	44,4	69,8	19,1	57,6	74,5	41,4
2003	48,3	70,4	26,6	43,8	68,9	18,5	55,5	72,9	39
2004	46,3	70,3	23,3	43	69,1	17,7	54,4	73,3	36,7
2005	46,4	70,6	23,3	44,1	70	18,7	52,1	72	33,9
2006	46,3	69,9	23,6	44,2	69,3	19,5	51,2	71,3	33,1
2007	46,2	69,8	23,6	44,3	69,3	19,8	50,8	71	32,5
2008	46,9	70,1	24,5	45	69,5	20,8	51,4	71,6	32,9
2009	47,9	70,5	26	45,8	69,9	22,3	52,7	72	34,6
2010	48,8	70,8	27,6	46,8	70,4	23,7	53,5	71,6	36,3
2011	49,9	71,7	28,8	47,6	71	24,8	54,9	73,3	37,5
2012	50	71	29,5	48,3	71	26,1	53,6	71,2	36,9

Kaynak: TÜİK, 2013

İşgücü istatistiklerine bakıldığında, Türkiye’de işgücüne katılma oranında 2000 yılından 2008 yılına kadar bir düşüş olduğu; ancak 2008 yılından sonra bir yükseliş olduğu görülüyor. Aynı yıllarda kadınların işgücüne katılım oranlarında düşüş olması bu düşüşün en önemli nedenlerinden birisidir. Türkiye kadınların işgücüne katılımının yetersiz oluşuna çözümler üretmelidir. Son yıllarda toplam kent istihdamında artış görülürken, kır istihdamında ise bir gerileme dikkati çekmektedir. (Demircan, 2012: 7).

Bir ülke nüfusunun yaş gruplarına göre dağılımı işgücüne katılma oranını etkilemektedir. Toplam nüfus içerisindeki genç veya yaşlı nüfus oranı yüksek olan ülkelerde işgücüne katılım oranını düşük kalmaktadır. Çalışma çağındaki nüfus oranı yüksek olan ülkelerin ise, işgücüne katılma oranı daha yüksek olduğu görülmektedir (Murat, 2007: 186).

TÜİK’in 2012 istatistiklerine göre; Türkiye nüfusunun %50,2’sini erkeklerden, %49,8’ini ise kadınlardan oluşturmaktadır. 2012 yılı verilerine göre; işgücüne katılım oranı erkeklerde %71 iken, bu oran kadınlarda oldukça düşük bir seviye olan %29,6’dır. Erkeklerde işgücüne katılım oranının en yüksek olduğu il İstanbul olurken, kadınlarda işgücüne katılım oranının en yüksek olduğu bölge %43,1 ile Doğu Karadeniz bölgesi olmuştur. Bu olgu tarımsal faaliyetlerin fazla olduğu yerlerde kadınların işgücüne katılma

oranlarının yüksek olduğunu göstermektedir. 2013 yılına gelindiğinde işgücüne katılım oranlarında iyileşme görülmüştür. 2013 yılında erkeklerde işgücüne katılım oranı 0,8 puan artarak %71,5 olurken, aynı yıl kadınlarda bu oran 1,3 puan artarak %30,8' yükselmiştir (TÜİK, 2013).

İşgücüne dâhil olan erkeklerin %65'i, kadınların ise %26,3'ü istihdam imkânına kavuşabilmektedir. Ücretli ve yevmiyeli olarak çalışan kadınların oranı %54,3 olurken; kendi hesabına çalışan kadınların oranı ancak %10,8 gibi düşük bir düzeyde yer almaktadır. Ücretli ve yevmiyeli olarak çalışan erkeklerin oranı %66,5 olurken; kendi hesabına çalışan erkeklerin oranı %22,3 olarak gerçekleşmiştir. Bu durumda kendi hesabına çalışan erkeklerle kadınları kıyas edildiğinde erkeklerin belirgin bir üstünlüğü ortaya çıkmaktadır (Kamalıoğlu, 2014: 111).

Tablo 2.12. Eğitim Durumu ve Cinsiyete Göre Ücret Farkı

Eğitim durumu	Toplam	Erkek	Kadın	Cinsiyete dayalı ücret farkı %
İlkokul ve altı	12.237	12.597	10.519	16,5
İlköğretim ve ortaokul	12.192	12.571	10.470	16,7
Lise	15.117	15.531	13.969	10,1
Meslek lisesi	18.759	19.442	15.647	19,5
Yüksekokul ve üstü	31.486	33.574	28.184	16,1

Kaynak: TÜİK, 2010

İlkokul ve altı eğitim seviyesine sahip kişiler 12 237 TL gelir elde ederken, yüksekokul ve üstü kesimin 31 486 TL gelir elde etmesi eğitim düzeyinin artmasının geliri olumlu yönde etkilediğini göstermektedir. Ancak aynı eğitim düzeyinde olanlardan kadın erkek gelirleri arasında ciddi farklar olması dikkat çekmektedir. Ortalama olarak % 16 kadınlar erkeklerden daha az gelir elde etmektedir. Bunu birkaç olguyla açıklamak mümkündür. Birincisi kadınların doğum yapması ve sonrasında çocuğun birkaç yıl büyümesi için anneye ihtiyaç duyması kadının iş hayatın ara vermesine neden olabilmektedir. İşverenin üretime ara vermesi mümkün olmadığı için genel eğilim erkek çalışanların tercih edilmesidir.

İkincisi Türkiye örneğinden hareket edecek olursak, erkeklerin evinin geçimini sağlaması kültürel bir olgu olarak görülüyorken; kadının çalışması zaruri değildir. Bu ve benzeri sebepler, kadınların daha düşük ücretlere razı olmasına neden olmaktadır.

Tablo 2.13. Yetişkin Nüfusun Cinsiyete Göre Okuryazarlık Oranı (15 ve Daha Yukarı Yaştaki Nüfus)

Yıllar	Cinsiyet	Okuma yazma bilen oranı	Okuma yazma bilmeyen oranı
1935	Erkek	30,81	69,19
	Kadın	8,04	91,96
1945	Erkek	44,25	55,75
	Kadın	13,51	86,49
1950	Erkek	47,60	52,10
	Kadın	16,72	82,90
1955	Erkek	56,10	43,60
	Kadın	21,20	78,40
1960	Erkek	54,70	45,21
	Kadın	21,15	78,80
1965	Erkek	64,60	35,31
	Kadın	27,50	72,45
1970	Erkek	70,96	29,04
	Kadın	36,24	63,76
1975	Erkek	77,20	22,55
	Kadın	45,00	54,92
1980	Erkek	81,33	18,67
	Kadın	49,77	50,23
1985	Erkek	87,50	12,38
	Kadın	64,23	35,70
1990	Erkek	89,85	10,10
	Kadın	68,52	31,48
2000	Erkek	94,42	5,58
	Kadın	78,50	21,50
2008	Erkek	95,98	4,02
	Kadın	84,18	15,82
2009	Erkek	96,38	3,62
	Kadın	85,35	14,65
2010	Erkek	97,30	2,70
	Kadın	88,07	11,93
2011	Erkek	97,93	2,07
	Kadın	90,31	9,69

Kaynak: TÜİK, 2013

1935 yılında erkeklerin %30'u ve yine aynı yıl kadınların sadece %8,04'ü okuma ve yazma bilmektedir. Okuma ve yazma oranının bu kadar düşük olmasını yine aynı yıl şehirlerde ve kırsalda yaşayan nüfusun oranıyla açıklamak mümkündür. 1935 yılında

yaklaşık 15 milyon nüfusun 3 803 000'u şehirlerde yaşarken 12 355 000'u ise kırsalda yaşamaktadır. Kırsalda eğitilmiş nüfusa ihtiyaç az iken şehirlerde çalışan insanların belli düzeyde bir eğitim seviyesinde olma ihtiyacı doğmuştur. Nitekim ilk kez şehirli nüfusun, kırsal nüfusu geçtiği yıl olan 1985 yılında şehirlerde yaşayan nüfus yaklaşık 27 milyon, kırsalda yaşayan nüfus ise 24 milyondur. 1985 yılındaki okuma-yazma bilenlerin oranı erkeklerde %81,33 iken kadınlarda bu oran %64,23'dir. Kadınlar lehine görülen iyileşme şehirleşmeyle okuma-yazma bilme oranları arasında pozitif bir korelasyonun varlığına işaret etmektedir.

İşgücünün niteliğinin artması istihdam olanaklarını kolaylaştırmaktadır. Kırsalda kayıt dışı ve gizli işsiz olarak verimsiz bir şekilde çalışanların şehirlere göç edip kayıtlı işlere girmesiyle istihdamın niteliği artmaktadır. Kişiler daha çok gelir elde edebilmektedir. Bu da ülke GSYİH'sını artırarak ülkenin zenginleşmesine katkı vermektedir.

Tablo 2.14. Yaş Gruplarının Yıllara Göre İşgücüne Katılma Oranları (%)

15 ve üstü yaş	Yaş grupları ve işgücüne katılma oranları (%)											
	Yıllar	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64	65+
	2000	35,5	49,9	61,7	62,1	62,7	61,4	54,6	47,4	41,2	32,8	20,8
	2001	33,5	51,1	61	62,7	62,7	61,1	55,4	46,4	40,2	32,9	20,5
	2002	31,7	50,4	62	63,4	62,9	61,3	55,5	45,5	39,4	33,4	18,4
	2003	28,4	48,8	61,6	62,7	62,5	60,8	54	44,8	36,8	30,6	17,2
	2004	26,2	50,5	61,5	61,8	62,7	59,7	51,6	41,1	33,9	26,4	14,3
	2005	26,6	50,2	62,1	61,9	62,6	60,6	52,8	41,7	32,8	24,4	13,4
	2006	26,6	49,5	61,7	62,5	62,6	60,7	52,3	42	32,5	24,2	12
	2007	26,8	49,9	61,7	62,8	62,6	60,9	52	41,2	31,3	24,4	11,5
	2008	27,3	50,6	62,7	63,5	63,7	61,4	52,6	42,4	32,1	24,7	11,7
	2009	27,5	51,7	64,1	65,1	64,6	63,1	54,2	43,4	33,6	25,6	11,9
	2010	26,6	52,2	65	65,9	66,5	65	57	44,8	34,6	27	12
	2011	26,6	53,8	65,3	66,7	67,3	65,8	59,6	47,1	36,8	28	12,8
	2012	25,4	52,9	65,6	67,3	67,5	67	60,3	47,8	37	28,7	12,4

Kaynak: TÜİK, 2013

Tablo 2.14'den görüleceği üzere Türkiye işgücü kapasitesini ölçmek ve anlamak için önemli bir gösterge de, işgücünün hangi yaş aralığında yoğunlaştığıdır. Türkiye 15-19 genç yaş grubunun işgücü arzı 2000 yılında %35,5 iken, 2012 yılında %25,4'e gerilemiş. 55 yaş ve üstündeki yaşlı grubunda işgücüne katılım oranları aynı 15-19 yaş grubunda olduğu gibi 2000 yılından 2012 yılına kadar düşüş trendi izlemiştir. Bir diğer

dikkat çeken husus, 15-19 ve 55 yaş üstü kişilerin işgücüne katılma oranları diğer yaş gruplarının işgücüne katılma oranlarıyla karşılaştırıldığında; henüz işgücüne girmeme ya da işgücünden çıkma nedenleriyle ortalamanın altında bir trend izlemiştir (Murat, 2007: 186).

İşgücü havuzu, eğitim durumu açısından değerlendirildiğinde eğitim durumu ile işgücüne katılım oranları arasında pozitif bir korelasyon vardır. Eğitim düzeyinin yükselmesi işgücünün yeteneklerinin ve üretkenliğinin artmasının yanında, ataerkil düşünce yapılarını zayıflatarak kadın istihdamın işgücüne katılmasının önündeki bariyerleri de kaldırmaktadır (Toksöz, 2007: 64).

Tablo 2.15. Eğitim Durumuna ve Dönemlere Göre İşgücüne Katılma Oranı (%) (15 + yaş)

Yıllar	Okuma-yazma bilmeyen	Okuma yazma bilen fakat bir okul bitirmeyen	İlkokul	Ortaokul veya dengi meslek okul	Genel lise	Lise dengi meslek okul	Yüksekokul veya fakülte	İlköğretim
2000	31,5	37,5	52,8	45,9	50,9	66,2	78,2	11,7
2001	30,3	38,1	52,7	48,2	51,0	65,9	79,2	10,8
2002	28,8	34,1	52,1	50,7	49,8	64,5	79,5	12,5
2003	28,2	31,1	50,2	52,4	47,4	63,6	77,7	13,7
2004	21,6	31,7	48,3	56,7	49,7	65,2	78,9	14,7
2005	19,9	31,0	47,9	60,9	49,6	65,0	77,9	20,4
2006	18,7	30,2	47,9	61,1	49,7	63,8	77,2	22,9
2007	18,1	29,4	47,4	62,5	48,8	64,5	77,3	27,4
2008	18,1	30,2	47,8	62,7	49,9	65,0	77,6	30,7
2009	18,8	31,6	49,2	62,7	52,0	65,4	78,0	32,3
2010	19,8	32,8	50,4	63,3	51,4	65,8	78,8	35,2
2011	20,5	34,1	51,5	63,9	52,1	65,5	79,3	37,1
2012	19,7	33,4	51,4	64,1	51,9	64,6	79,1	37,4
2013	20,1	33,8	51,4	62,1	53,1	65,1	80,1	39,7

Kaynak: TÜİK, 2014

Tablo 2.15’de görüleceği üzere, işgücüne katılım oranları okuma-yazma bilmeyen, okuma-yazma bilen fakat bir okul bitirmeyen, ilköğretim seviyesindeki kişilerde 2000 yılından 2013 yılına kadar bir azalma dikkat çekmekte ve bu eğitim düzeyindeki kişilerde işgücü oranları düşüktür. Eğitim seviyesi arttıkça işgücü oranları da artmaktadır. Yüksekokul veya fakülte bitirenlerin istihdam oranı diğerlerine göre çok daha yüksektir. Lise dengi meslek okulu bitirenlerin istihdam oranı, genel lise bitirenlere

göre daha fazladır. Bunun nedeni ise fabrikaların, teknik bilgi ve donanıma sahip ara eleman niteliklerine sahip eleman talep etmesidir (Sertkaya, 2013: 46).

3.2. Türkiye’de İstihdamın Yapısı

Türkiye’nin 2000’li yıllardan bugünlere kadar istihdam yapısında önemli dönüşümler olmuştur. Dönüşüm süreci Clark’ın üç sektör yarasının¹ doğal bir yansımasıdır. Bu açıdan bakılınca Türkiye bu üç sektör dönüşümünü gecikerek yaşamıştır. İstihdamın yapısal dönüşümü eşanlı olarak şehirleşmeyi desteklerken; buna bağlı olarak sanayi ve hizmet sektörleri de şehir merkezli olarak büyümüştür. Bu durum bir taraftan kırsalın ekonomik çekiciliğini azaltıp itici değişkenlerin (tarımsal üretimin yetersizliği) rolünü artırmıştır. Diğer taraftan şehirlerin iyi yaşam ve çalışma şartlarının yarattığı çekim gücü kentleşmeyi artırmıştır. Özellikle 2001 yılında uygulamaya geçen yapısal istikrar programı, sektörel geçişleri hızlandıran bir faktör olmuştur (Karagöl ve Akgeyik, 2010: 1-28).

Türkiye’de istihdamın yapısını analiz edebilmek için, istihdamı sektörel ve fonksiyonel olarak ele almak yararlı olacaktır. Sektörel açıdan; tarım, sanayi, inşaat ve hizmetler olarak; fonksiyonel açıdan ise cinsiyet, kırsal-şehir, yaş ve eğitim durumlarını incelemek yerinde olacaktır. Bunun yanında istihdam kapasitesini ve istihdamın niteliğini görmek açısından istihdam edilenlerin işteki durumları bakmakta büyük yarar vardır (Eren, 2011: 54).

3.2.1. Türkiye’de istihdamın sektörel dağılımı

Bir ekonomide istihdamın sektörler arasındaki dağılımı o ekonominin gelişmişlik düzeyi hakkında fikir veren en önemli göstergelerden biri olarak görülür. İstihdamın tarım, sanayi ve hizmetler sektörleri arasındaki dağılımının izlediği yol kalkınma süreci içerisinde evrensel bir kanun çerçevesinde olur. Bu kanuna göre, ekonomik gelişme ile beraber tarımın payı gitgide azalırken; sanayinin payı bir dönem sürekli artar, ardından uzun bir zaman duraklama dönemine girer; nihayet çok düşük bir ivmeyle azalmaya

¹ Clark’a göre; ekonomilerin üretimleri birincil (tarım, ormancılık, madencilik vb.) ikincil (imalat, inşaat vb.) üçüncül (hizmetler) olarak ayrılır. Gelişme yolundaki ekonomiler yoğunlukla faaliyetlerini birincil, gelişmiş ekonomiler ikincil, olgun gelişmiş ekonomiler ise üçüncül faaliyetlere ayırırlar. Clark, bir ekonominin kalkınmadan birinci olarak tarım’dan başlayarak, sanayiye, oradan da hizmetlere doğru bir gelişim göstereceğini iddia etmiştir (Yakışık ve Fikirli,2015: 114).

devam eder. Hizmet sektörü ise, istihdamdaki payını sürekli artıran bir sektördür. Modern dünyada gelişmiş ülkelerde tarım sektöründe çalışanların toplam istihdam içindeki payı %3-4'e inmiştir. Sanayi sektöründe çalışanların oranı ise %30-35 düzeylerine yükseldikten sonra, %25'ler seviyesine kadar inmiştir. Gelişmiş ülkelerde hizmetlerin oranı %70 civarındadır (Gürsel ve Ulusoy, 1999: 17).

Tablo 2.16. Türkiye'de İstihdam Edilenlerin Sektörel Dağılımı (Bin Kişi) ve İstihdam Oranları (%)

YIL	TOPLAM İSTİHDAM	TARIM	SANAYİ	İNŞAAT	HİZMET	TARIM %	SANAYİ %	İNŞAAT %	HİZMET %
2005	19 633	5 014	4 241	1 097	9 281	25,5	21,6	5,6	47,3
2006	19 933	4 653	4 362	1 192	9 726	23,3	21,9	6,0	48,8
2007	20 209	4 546	4 403	1 231	10 029	22,5	21,8	6,1	49,6
2008	20 604	4 621	4 537	1 238	10 208	22,4	22,0	6,0	49,5
2009	20 615	4 752	4 179	1 305	10 380	23,1	20,3	6,3	50,4
2010	21 858	5 084	4 615	1 434	10 725	23,3	21,1	6,6	49,1
2011	23 266	5 412	4 842	1 680	11 332	23,3	20,85	7,2	48,7
2012	23 932	5 301	4 903	1 717	12 016	22,1	20,5	7,2	50,2
2013	24 601	5 204	5101	1 768	12 528	21,2	20,7	7,2	50,9
2014	25 939	5 470	5 316	1 912	13 235	21,1	20,5	7,4	51,0
2015	26 621	5 483	5 332	1 914	13 891	20,6	20,0	7,2	52,2
2016	27 205	5 305	5 296	1 987	14 617	19,5	19,5	7,3	53,7
2017	28 189	5 464	5 383	2 095	15 246	19,4	19,1	4,3	54,1

Kaynak: TÜİK, 2018

Tablo 2.16'dan da açıkça görüleceği üzere, 2005 ile 2017 yılları arasında toplam istihdam edilenler arasında tarım sektöründe çalışan kişi sayının küçük sayılabilecek kadar arttığı ancak oransal olarak bakıldığında tarım sektörü istihdamının toplam istihdam içerisindeki payının sürekli düşüş trendi izleyerek %25,5'tan 2017 yılında %19,4'e kadar gerilediği görülmektedir. 2005-2017 yılları arasında sanayi sektöründe yaklaşık bir milyon yeni insan istihdam edilmesine karşılık toplam istihdamın içinde sanayi sektörünün payı da git gide düşerek %19,1 seviyelerine kadar düşmüştür. Aynı yıllar arasında 2017 yılı hariç inşaat sektörü istihdamında gözle görülür bir artış dikkati çekmektedir. Hizmet sektörünün toplam istihdam içerisindeki payı ise 2005'te %47,3 iken 2017 yılında bu oran %54,1'e tırmanmıştır.

Türkiye ekonomisinin istihdam yapısı gelişmekte olan ülkelerin istihdam yapısı ile benzerlik göstermektedir. Bu yapı geleneksel ve modern olarak ikili bir özellik

göstermektedir. Tarım istihdamın %5 gibi bir paya sahip olduğu gelişmiş sanayi ülkesi ile istihdamın %45'nin tarım sektöründe çalıştığı gelişmekte olan ülkelerle karşılaştırma yapıldığında önemli farklar göze çarpmaktadır. Tarımın çok büyük bir paya sahip olduğu ülkelerde işsizlik oranları genelde düşük görünmektedir. Gelişmiş ülkelerde sanayi ve hizmet sektörlerinde istihdamdaki payları daha yüksek iken; gelişmekte olan ülkelerde tarım sektörü istihdamı daha yoğundur (Karluk, 2002: 401).

Türkiye'de 1923-2006 dönemi sektörel istihdam bileşiminde önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Türkiye'nin istihdam yapısı gelişmesiyle paralel olarak sanayi ve hizmetler sektörü lehine, tarım sektörü aleyhine gelişme göstermiştir.

Tablo 2.17. Sektörel İstihdam Gelişmeleri (15 ve üstü yaş) (1000 kişi)

YIL	TOPLAM	TARIM*	SANAYİ**	HİZMET***
1923	5.031	4.525	177	329
1925	5.280	4.712	191	377
1930	5.975	5.229	248	498
1935	6.638	5.835	311	492
1940	7.259	6.243	477	539
1945	7.681	6.559	563	559
1950	8.790	7.408	566	816
1955	10.482	8.093	785	1.604
1960	11.945	8.342	938	2.665
1965	12.761	8.352	1.177	3.232
1970	13.768	8.243	1.515	4.010
1975	15.169	8.398	2.009	4.762
1980	16.523	8.360	2.300	5.863
1985	17.547	8.246	2.620	6.681
1990	18.539	8.691	2.845	7.003
1995	20.586	9.080	3.295	8.211
2000	21.580	7.769	3.810	10.001
2006	22.330	6.088	4.407	11.835

Kaynak: TÜİK, 2018

* Ziraat, avcılık, ormancılık ve balıkçılık;

** Madencilik ve taş ocakçılığı, imalât sanayi, elektrik-gaz ve su sektörü;

*** İnşaat ve bayındırlık, ulaştırma-haberleşme ve depolama, malî kurumlar, sigorta, gayrimenkul hizmetleri ve işletme hizmetleri, sosyal ve şahsî hizmetler.

1923 yılında 5.031 bin olan çalışan sayısı, 1950'de 8.790 bine; 1960'ta 11.945 bine; 1980'de 16.523 bine ve 2006'da 22.330 bine yükselmiştir. Her zaman genç ve dinamik bir nüfusa sahip olan Türkiye'nin en önemli sorunlarından biri de istihdam olmuştur.

İstihdamın sektörel dağılımına bakıldığında ortaya çıkan tablo şöyledir: 1923 yılında tarım, sanayi ve hizmet sektörlerinde istihdam edilen kişi sayısı; sırasıyla 4.525

bin, 177 bin ve 329 bin iken, bu sayılar 2006 yılı itibariyle 6.088 bin, 4.407 bin ve 11.835 bin kişidir. Söz konusu sayıların nispi olarak ifadesi 1923 yılı için sırasıyla %90, %3 ve %7 iken; 2006 yılında %27.

İşgücünün bugünün ve yarının ihtiyaçlarına göre eğitilmesi tüm ülkeler için hayati bir konu olma konumunu korumaktadır. Bu bağlamda işgücü arzının ve işgücü talebinin uyuşması önemlidir. Türkiye İş Kurumunun 2017 yılı açık işler konusunda yapılan başvurulara ait istatistikî çalışmaya bakıldığında, tüm açık işler içerisinde en fazla talep gören yüzde 34,4 ile “herhangi bir eğitim düzeyi aramıyorum” seçeneği olmuştur. Bu durum en alt düzey eğitim seviyesine sahip kişilerin yapabileceği işleri göstermektedir. İkinci sırada, yüzde 25,7 ile lise altı eğitim seviyesine sahip işçi talebi gelmektedir. Üçüncü olarak da yüzde 17 ile lise eğitim seviyesi bulunmaktadır. Lisans seviyesi talebinin yalnızca yüzde 6,4 olması dikkat çeken bir olgudur (İŞKUR, 2017: 38).

Türkiye Cumhuriyeti hükümetleri, kurulduğu yıllardan günümüze hep sanayileşme ve teknolojiye önem vermiş ve teşvik etmiştir. Türkiye nüfusunun çok büyük bir kısmı kentlerde yaşamaktadır. Kentler ise sanayi ve hizmetler sektörünün yoğun iş talebi ve arzıyla karşılaştığı yerlerdir. Bu sonuç bir paradoks gibi durmaktadır.

3.2.2. İstihdamın işteki durumuna göre dağılımı

Ülkelerin gelişmişlik seviyelerini gösteren önemli göstergelerden birisi de istihdam edilen kişilerin işteki durumlarıdır. Gelişmiş ülkelerde istihdam edilenlerin işteki durumuna bakıldığında, en büyük payı ücretli ve maaşlı çalışanlar oluşturmaktadır. Ekonomik gelişmenin artması ile beraber ücretli kesimin artması; kendi hesabına çalışanların ve aile işçilerinin azalması beklenen bir gelişmedir (Özpınar vd., 2010: 139).

Tablo 2.18. Türkiye’de İstihdam Edilenlerin Yıllara Göre İşteki Durumu

15+ yaş			(Bin kişi)				Yüzde (%)		
Yıllar	TOPLAM	Ücretli veya yevmiyeli	İşveren	Kendi hesabına	Ücretsiz aile işçisi	Ücretli veya yevmiyeli	İşveren	Kendi hesabına	Ücretsiz aile işçisi
2004	19.631	10.693	999	4.571	3.367	54.5	5,1	23,3	17,2
2005	20.066	11.435	1.101	4.689	2.841	57.0	5,5	23,4	14,2
2006	20.423	12.028	1.162	4.555	2.678	58.9	5,7	22,3	13,1
2007	20.738	12.534	1.189	4.386	2.628	60.4	5,7	21,1	12,7
2008	21.194	12.937	1.249	4.324	2.684	61.0	5,9	20,4	12,7
2009	21.277	12.770	1.209	4.429	2.870	60.0	5,7	20,8	13,5
2010	22.594	13.762	1.202	4.548	3.083	60.9	5,3	20,1	13,6
2011	24.110	14.876	1.244	4.687	3.303	61.7	5,2	19,4	13,7
2012	24.821	15.619	1.238	4.695	3.268	62.9	5,0	18,9	13,2
2013	25.524	16.353	1.182	4.773	3.217	64.1	4,6	18,7	12,6

Kaynak: TÜİK, 2018

Tablo 2.18 dikkatle incelendiğinde, ücretli veya yevmiyeli kesiminin istihdam edilenler içerisinde en yüksek paya sahip olduğu görülmektedir. Ayrıca gelişme yolundaki bir ülke profiline uygun olacak şekilde, ücretli veya yevmiyeli kesimin oranlarının arttığı kendi hesabına ve ücretsiz aile işçi olarak çalışanların oranlarında da yıllar itibariyle bir gerilediği göze çarpmaktadır. Bu iki gelişme oldukça sevindirici gelişmelerdir. Bu durum şehirleşme olgusunun da bir göstergesidir. Ayrıca tarım sektöründeki ücretsiz aile işçisi oranının azalması oldukça önemli bir gelişmedir. (Eren, 2011: 59).

3.2.3. İstihdamın cinsiyet ve kır-kent açısından dağılımı

Kırsal kesim istihdamı tarımsal istihdam; kentsel kesim ise sanayi ve hizmetler ağılıkta bir istihdam yapısı arz eder. Aşağıdaki tabloda görüldüğü üzere, kırsal kesimdeki istihdam oranı şehirdeki istihdam oranından daha yüksektir. Kadın istihdam oranları hem

şehirlerde hem de kırsalda erkeklerden daha düşük düzeylerde seyretmektedir. Bununla beraber kent istihdamında kadınların oranında bir artış göze çarpmaktadır.

Tablo 2.19. İstihdamın Cinsiyet ve Kır-Kent Açısından Dağılımı (%)

Yıllar	Türkiye			Kent			Kır		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
2000	46,7	68,9	24,9	40,2	65,4	15	56,4	74,1	39,4
2001	45,6	66,5	25,1	38,9	63,3	14,5	55,9	71,4	41
2002	44,4	63,9	25,3	38,1	60,7	15,5	54,3	69	40,2
2003	43,2	62,9	23,9	37,7	60,3	15,1	51,9	67,1	37,4
2004	41,3	62,7	20,8	37,1	60,5	14,6	51,4	68,3	35,6
2005	41,5	63,2	20,7	38,5	61,9	15,6	48,8	66,5	32,6
2006	41,5	62,9	21	38,9	61,7	16,3	48	66	31,8
2007	41,5	62,7	21	39	61,8	16,6	47,4	65,1	31,2
2008	41,7	62,6	21,6	39,2	61,5	17,3	47,7	65,4	31,4
2009	41,2	60,7	22,3	38,2	59,2	17,7	48	64,3	32,8
2010	43	62,7	24	40,1	61,5	19,3	49,6	65,4	34,7
2011	45	65,1	25,6	41,9	63,7	20,7	51,8	68,2	36,2
2012	45,4	65	26,3	42,9	64,3	22	50,7	66,5	35,6

Kaynak: TÜİK, 2018

Türkiye’de giderek toplam istihdam oranlarında bir artma görülmektedir. İstihdam oranı, 2005 yılından itibaren yükselişe geçmekte, kırsalda ise azalma göze çarpmaktadır (Aydemir, 2013: 128).

3.2.4. İstihdamın eğitim durumuna göre dağılımı

İstihdam stratejileri açısından; işgücü arzı ve işgücü talebi ile bunların niteliği son derece önemlidir. Tüm ülkeler işgücü arzının kalitesini artırmak için hem eğitime yatırım yapmakta hem de bu eğitilmiş işgücünün sayısını artırmayı amaçlamaktadır. İşgücünün bugün için değil yakın ve uzak gelecekteki gelişmelere göre yeniden tasarlamak en önemli önceliklerden biri olmalıdır.

Tablo 2.20. İstihdamın Eğitim Durumuna Göre Dağılımı (%)

Yıllar	Okuma-yazma bilmeyen	Okuma-yazma bilen fakat bir okul bitirmeyen	İlkokul	Ortaokul veya dengi meslek okul	Genel lise	Lise dengi meslek okul	Yüksekokul veya fakülte	İlköğretim
2000	30,4	35,4	50	42,1	45,6	58,9	72,7	10,5
2001	29,4	35,9	48,9	43,1	44,2	57,2	73	9,8
2002	27,5	32	47,3	44,3	42,5	54,9	70,7	11,1
2003	26,2	28,1	45,3	46,1	41,2	55,8	69,1	12,1
2004	20,6	29,3	43,9	49,6	42,4	54,8	69,2	12,7
2005	18,9	28	43,5	53,5	42,8	56,1	70,1	17,4
2006	17,8	27,4	43,6	54,3	42,7	56,3	69,8	19,4
2007	17,1	26,3	43,2	56,1	42,1	56,8	69,8	22,8
2008	16,9	26,6	43,3	55,9	42,9	57,4	69,5	25,3
2009	17,3	26,8	43,2	53,9	42,6	55,2	68,5	25,1
2010	18,6	28,7	45,3	56	43,3	57,1	70,1	28,8
2011	19,6	30,4	47,5	57,8	45,5	58,3	71	31,8
2012	18,9	30,1	47,8	58,4	45,8	58,1	71,1	32,2

Kaynak: TÜİK, 2018

Tablo 2.20’den anlaşılacağı üzere okuma-yazma bilmeyen ile okuma-yazma bilen ama bir okul bitirmeyen kesiminin yüksekliği dikkat çekmektedir 2000 yılında bu iki grubun istihdam oranları yüzde otuzlar seviyesindedir. Sevindirici olan 2012 yılına geldiğimizde okuma-yazma bilmeyenlerin oranın %30,4’ten %18,9’a inmesidir. İlkokul seviyesinde eğitim alanların istihdam oranının %50’ye yakın değerler alması düşündürücüdür. Lise dengi meslek okulu eğitimi alanların genel lise mezunlarına göre on puandan fazla bir oranda istihdam imkânlarına kavuştukları görülmektedir. Yüksekokul veya fakülte mezunları ise, istihdam oranları %70’ler gibi yüksek seviyelerde istihdam olanağı bulabilmektedirler. (Göztepe, 2007: 87).

3.2.5. İstihdamın yaş durumuna göre dağılımı

İstihdamın yaş gruplarına göre dağılımı incelendiğinde, yaklaşık dörtte üçünün 25-55 yaş aralığındaki yetişkinlerden oluştuğu görülmektedir. 20-29 yaş aralığındaki gençlerin istihdam oranları da azımsanmayacak boyuttadır. 55 yaş üstünde kesimde istihdam oranlarının düşük olduğu görülmektedir (Murat, 2007: 223).

Tablo 2.21. İstihdamın Yaş Grubuna Göre Dağılımı (%)

Yıllar	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64	65+
2000	31,7	42,6	57,2	59	59,9	59,2	52,9	45,6	40,2	32,1	20,7
2001	28,6	42,3	55,2	58,5	58,6	58,1	52,6	44,5	39	32,4	20,4
2002	26,4	39,9	54,6	57,9	57,9	56,8	51,8	42,9	37,5	32,9	18,2
2003	23,3	38	53,8	57,1	57,9	56,8	50,5	42,1	35,2	29,8	17,1
2004	21,6	39,3	52,9	56	57,9	55,7	48,4	38,4	32,6	25,6	14,1
2005	21,7	39,7	53,9	56,1	57,8	56,4	49,2	38,8	31,3	23,7	13,2
2006	22	39,5	53,7	57,1	58	56,5	48,8	39,1	30,8	23,6	11,9
2007	21,6	39,9	54,1	57,4	58	56,8	48,3	38,7	29,7	23,6	11,4
2008	22	39,9	54,4	57,4	58,4	56,7	48,8	39,5	30,2	23,7	11,6
2009	21	38,1	52,9	56,9	57,4	56,7	49,1	39,4	31	24,5	11,7
2010	21,6	39,9	55,4	59,1	60,1	59,5	52,1	41,1	32,4	25,8	11,8
2011	22,4	43,2	57,1	60,9	62,2	61,2	55,5	43,9	34,6	27,1	12,6
2012	21,6	42,9	57,6	61,7	62,8	62,6	56,3	44,7	35,1	27,7	12,3

Kaynak: TÜİK, 2018

İstihdamın yaş aralıklarına göre durumu incelediğinde, çalışanlar içerisindeki en büyük payı 25-44 yaş aralığının oluşturduğu görülmektedir. İstihdamın en fazla yoğunlaştığı 25-39 yaş aralığıdır. İkinci olarak 40-49 yaş aralığını istihdamdaki yoğunluğu göze çarpmaktadır. İstihdam olanaklarında ilk sırayı 35-39 alırken, 40-44 yaş ikinci, 30-34 yaş grubu üçüncü sırayı almaktadır. Bu yaş gruplarının istihdam yoğunluğu esasında normal bir durumdur. 15-19 ve 20-24 yaş aralığındaki gençlerin önemli bir kısmı eğitim alanında olduğu için istihdama iştirak edememektedir. 2000-2012 yılları arasında 15-19 yaş aralığındaki gençlerin istihdam oranlarında ciddi düşüşler dikkati çekmektedir. Okullaşma oranının artması ve ortalama eğitim süresinin uzaması bunun bir göstergesidir (Karabıyık, 2012: 248).

3.3. Türkiye’de İşgücüne Dâhil Olmama Nedenleri

Tablo 2.22’de 2005 ile 2017 yılları arasında işgücü ve işgücüne dahil olmayanların sayısı verilmektedir. İşgücüne dahil olmayan nüfusun büyüklüğü dikkat çekmektedir.

Tablo 2.22. Kurumsal Olmayan Nüfusun İşgücü Durumu 15+ yaş (Bin kişi)

Yıllar	15 ve daha yukarı yaştaki nüfus	İşgücü	İstihdam edilenler	İşsiz	İşgücüne dâhil olmayan nüfus	İşgücüne katılma oranı (%)	İşsizlik oranı (%)	Tarım dışı işsizlik oranı (%)	İstihdam oranı (%)
2005	48.356	21.691	19.633	2.058	26.665	44,9	9,5	12	40,6
2006	49.275	21.913	19.933	1.980	27.362	44,5	9	11,1	40,5
2007	50.177	22.253	20.209	2.044	27.925	44,3	9,2	11,2	40,3
2008	50.982	22.899	20.604	2.295	28.083	44,9	10	12,3	40,4
2009	51.833	23.710	20.615	3.095	28.124	45,7	13,1	16	39,8
2010	52.904	24.594	21.858	2.737	28.310	46,5	11,1	13,7	41,3
2011	53.985	25.594	23.266	2.328	28.391	47,4	9,1	11,3	43,1
2012	54.961	26.141	23.937	2.204	28.820	47,6	8,4	10,3	43,6
2013	55.982	27.046	24.601	2.445	28.936	48,3	9	10,9	43,9
2014	56.986	28.786	25.933	2.853	28.200	50,5	9,9	12	45,5
2015	57.854	29.678	26.621	3.057	28.176	51,3	10,3	12,4	46
2016	58.720	30.535	27.205	3.330	28.185	52	10,9	13	46,3
2017	59.894	31.643	28.189	3.454	28.251	52,8	10,9	13	47,1

Kaynak: TÜİK, 2018

*Rakamlar yuvarlamadan dolayı toplamı vermeyebilir.

*2005-2013 dönem sonuçları ekonomik model ile tahmin edilmiştir.

Türkiye, 2005 yılında %40,6 olan istihdam oranını 2017 yılında 47,1’e çıkarmıştır. Bu bir iyileşme işaretidir. Ancak, Türkiye gelişmekte olan ülke konumundan gelişmiş ülkeler seviyesine yükselmek istiyorsa tarımda gözlenen gizli işsizlikle ve kayıt dışı istihdamla mücadele ederek; istihdam oranlarını %70’ler düzeyine yükseltmeyi hedeflemelidir.

Tablo 2.23. Türkiye İşgücü İstatistikleri 15+ yaş (Bin kişi)

Yıllar	Toplam	Nedenler							
		İş aramayıp, çalışmaya hazır olanlar		Mevsimlik çalışanlar	Ev işleriyle meşgul	Eğitim/ Öğretim	Emekli	Çalışamaz halde	Diğer
		İş bulma ümidi olmayanlar	Diğer						
2014	28.200	615	1.869	94	11.589	4.470	3.827	3.922	1.814
2015	28.176	676	1.726	94	11.498	4.486	4.082	3.878	1.736
2016	28.185	658	1.762	89	11.098	4.541	4.160	4.036	1.843
2017	28.251	637	1.627	85	11.133	4.467	4.366	4.009	1.926

Kaynak: TÜİK, 2018

*Rakamlar yuvarlamadan dolayı toplamı vermeyebilir.

*Diğer: Mevsimlik çalışma, ev kadını olma, öğrencilik, irad sahibi olma, emeklilik ve çalışamaz halde olma gibi nedenlerle iş aramayıp ancak işbaşı yapmaya hazır olduğunu belirten kişilerdir.

Tablo 2.23'den de anlaşılacağı üzere 15 yaş üstü Türkiye işgücünde, 2017 yılında iş bulma ümidi olmadığı veya diğer sebeplerle iş aramayan 2.264.000 kişi vardır. Yine ev işleriyle uğraşıp çalışmayan 11 milyonun üzerinde ev hanımı vardır. Türkiye ekonomisi yatırım ortamının iyileşmesiyle ve ev kadınlarının iş hayatına atılmaları önündeki engellerin kaldırılmasıyla kadın istihdamını artırabilir. Ayrıca işsiz diye nitelendirilmeyen çalışmaya hazır ama iş aramayan kitleyi de yine istihdama katmanın yollarını aramalıdır. Kısacası, bağımlı nüfusu azaltmanın yol ve yöntemlerini geliştirmelidir.

Tablo 2.24. AB Ülkelerinde 2009-2012 Dönemi İstihdam Oranı (%)

	Ülkeler	2009	2010	2011	2012
	Almanya	70.3	71.1	72.5	72.8
	Avusturya	71.6	71.7	72.1	72.5
	Belçika	61.6	62	61.9	61.8
	Bulgaristan	62.6	59.7	58.5	58.8
	Çek Cumhuriyeti	64.5	65	65.7	66.5
	Danimarka	75.3	73.3	73.1	72.6
	Estonya	63.5	61	65.1	67.1
	Finlandiya	68.7	68.1	69	69.4
	Fransa	64	63.8	63.8	63.9
	Güney Kıbrıs	69.9	69.7	68.1	64.6
	Hollanda	77	74.7	74.9	75.1
	İngiltere	69.9	69.5	69.5	70.1
	İrlanda	62.2	60.1	59.2	58.8
	İspanya	59.8	58.6	57.7	55.4
	İsveç	72.2	72.7	74.1	73.8
	İtalya	57.5	56.9	56.9	56.8
	Letonya	60.9	59.3	61.8	63.1
	Litvanya	60.1	57.8	60.7	62.2
	Lüksemburg	65.2	65.2	64.6	65.8
	Macaristan	55.4	55.4	55.8	57.2
	Malta	55	56.1	57.6	59
	Polonya	59.3	59.3	59.7	59.7
	Portekiz	66.3	65.6	64.2	61.8
	Romanya	58.6	58.8	58.5	59.5
	Slovakya	60.2	58.8	59.5	59.7
	Slovenya	67.5	66.2	64.4	64.1
	Yunanistan	61.2	59.6	55.6	51.3
Euro Bölgesi	64.5	64.1	64.2	63.8	
AB-27	64.5	64.1	64.3	64.2	
ADAY ÜLKELER	Hırvatistan	56.6	54	52.4	50.7
	İzlanda	78.3	78.2	78.5	79.7
	Karadağ	-----	-----	-----	-----
	Makedonya	43.3	43.5	43.9	44
	Sırbistan	-----	-----	-----	-----
	Türkiye	41.2	43	45	45.4

Kaynak: EUROSTAT, 2012

*Türkiye ile ilgili veriler, TÜİK, TUKSTAT, Çalışma Hayatı İstatistikleri 2012'den alınmıştır.

Türkiye'nin istihdam oranlarının artıyor olması önemli; ancak Avrupa ülkeleri ile kıyaslanırsa yerini daha iyi görme açısından tablo 2.24'te sunulan bilgiler yardımcı olacaktır. 2012 yılında istihdam oranı %79,7 ile en yüksek ülke İzlanda'dır. Bu ülkeyi sırasıyla; %75,1 ile Hollanda, %73,8'le İsveç, %72,8'le Almanya ve %72,6 ile Danimarka takip etmektedir. Avrupa Birliği üyesi ülkelerde 2012 yılında, en düşük istihdam oranına sahip ülkeler sırasıyla; %51,3'le Yunanistan, %55,4 ile İspanya, %56,8'le İtalya, %57,2 ile Macaristan'dır. Türkiye Avrupa Birliği üyeliğine aday bir ülkedir. Türkiye 2012 yılında %45,4 istihdam oranı ile oldukça düşük bir orana sahiptir.

3.4. Kayıt Dışı İstihdam

Kayıt dışı istihdam şu şekilde tanımlanabilir: Kendi nam veya hesabına faaliyette bulunanlarla bir işverene bağlı çalışanların Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) ve Gelir İdaresi Başkanlığına (GİB) bildirilmemesidir. Kayıt dışı istihdam olan kişilerin elde ettikleri gelirden sosyal güvenlik prim, sosyal kesintiler ile vergi kesintileri yapılamamakta ve kamuya bu gelirler ödenmemektedir (Süngü, 2007: 115).

Kayıt dışı istihdam daha kapsamlı bir şekilde; gerek resmi gerekse de gayri resmi sektörlerde veya kayıt dışı ekonomik faaliyetlerde kendi adına ya da ücretli olarak çalışan ve faaliyetleri devletin kayıtlarına ve istatistiklerine yansımayan ve istatistiksel olarak tam hesaplanamayan istihdam şeklidir denebilir (Yereli ve Karadeniz, 2004: 45).

Kayıt dışı istihdam, tüm ülkelerin bir sorunu olmakla birlikte gelişmiş ekonomilerde kayıt dışılık nispeten daha düşük olduğu için gelişmekte olan ülkeleri çok daha derinden etkileyen bir sorundur. Tablo 2.25’de 15 Avrupa ülkesinde kayıt dışı istihdam oranları verilmektedir.

Tablo 2.25. AB-15 Ülkesinde Kayıt Dışı İstihdam Oranı

Ülke	Büyüklik(% GSYİH)	Hesaplama Yılı
Almanya	6	2001
Avusturya	1,5	1995
Belçika	3,0-4,0	1995 /1997/1999
Danimarka	5,5	2001
Finlandiya	4,2	1992
Fransa	4,0-6,5	1998
Hollanda	2,0	1995
İngiltere	2,0	2000
İsveç	3,0	1997
İtalya	16,0-17,0	1998/2001
Portekiz	5,0	1996
Yunanistan	20	1998

Kaynak: Renooy ve diğerleri, 2004

İki Akdeniz ülkesi olan Yunanistan ve İtalya’yı göz ardı edersek Avrupa ülkelerinde kayıt dışı istihdamın büyüklüğünün korkulacak düzeyde olamamasına rağmen AB çıkardığı raporlar kayıt dışı istihdam stratejileri açıklamaktadır. Avrupa Komisyonu Raporu (2004) sonucuna göre: kayıt dışı istihdam; tarım, yemek hizmeti, ev hizmeti, perakendecilik ve inşaat gibi emeğe dayalı sektörlerde yaygınlık göstermektedir. Kayıt

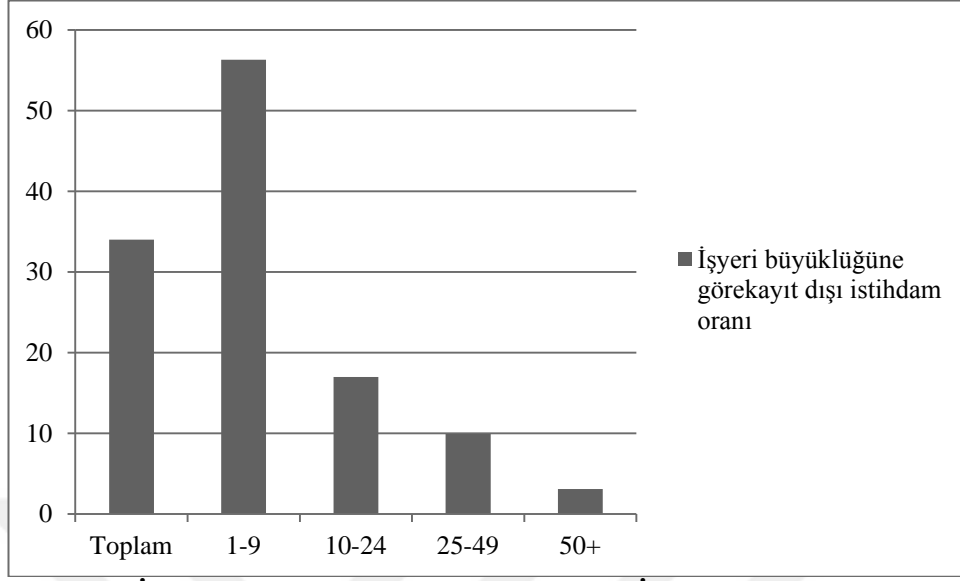
dışı istihdamın en fazla rastlandığı gruplar; işsizler, kendi hesabına çalışanlar, ikinci bir iş sahibi olanlar, öğrenciler ve üçüncü ülke vatandaşlarıdır (Kamalıoğlu, 2014: 85).

Türkiye’de kayıt dışı istihdamın boyutlarıyla ilgili olarak çeşitli tahminler mevcuttur. Schneider (2011), Çoklu Gösterge Çoklu Sebep (MIMIC) yöntemini kullanarak AB27 ülkeleri ile Türkiye’yi karşılaştırmış ve Türkiye’de kayıt dışı ekonominin GSYİH’nın %29’u olduğunu ifade etmiştir. Türkiye’de kayıt dışı ekonominin oranını ölçmek için girdi-çıkıtı tekniğiyle yine benzer bir rakama ulaşılmaktadır. Bu teknikle Türkiye’de kayıt dışılık 2002 yılında GSYİH’nın %30’una tekabül etmektedir. Uluslararası çalışma örgütü (ILO)’nun 2009 yılında Türkiye üzerine yaptığı Hane İş Gücü Anketi sonuçlarına göre; tarım dışı işlerde çalışan tüm kişilerin % 30,6’sının kayıt dışı çalıştığı ortaya konulmuştur (Kamalıoğlu, 2014: 103).

Kayıt dışılık, Türkiye’de özellikle 1980’li yıllarda gündeme gelmiş, ekonomik ve sosyal açıdan önemli bir sorundur. Türkiye ekonomisinin yapısal bir sorunu olan kayıt dışılığın ana nedenleri arasında; makroekonomik istikrarsızlık, yüksek vergi ve prim hadleri, yüksek enflasyon, işsizlik, yoksulluk, ekonomide nakit kullanımının gelişmiş ekonomilere göre yüksek olması, idari ve yasal yüklerin yanında işletme ölçeklerinin küçüklüğü kamu harcamalarında israf, yolsuzluk, çarpık şehirleşme, bürokratik işlemlerin zorluğu, kamu kurumları arasındaki koordinasyon eksikliği, denetim sisteminin etkin olmaması, çok sık çıkarılan aflar, kayıt dışılıkla mücadele için toplumsal ve siyasi iradenin oluşmaması gibi nedenler yer almaktadır (DPT, 2001: 88-89).

2018 Ocak döneminde TÜİK tarafından açıklanan ve herhangi bir sosyal güvenlik kuruluşuna bağlı olmadan çalışanların oranı %32,5 ve tarım dışı sektörlerde çalışanların oranı ise %21,8 olarak açıklanmıştır (TÜİK, 2018).

Kayıt dışı istihdama etki eden faktörlerin başında işyeri büyüklüğü de gelmektedir. Bu açıdan bakınca iş yeri büyüklüğü artıka kayıt dışı istihdam oranı da azalmaktadır. 2014 yılında 50 ve daha fazla kişi çalıştıran işyerlerinde kayıt dışı istihdam oranı %3,1 iken, en yüksek kayıt dışılık %56,3 ile 10’dan az kişi çalıştıran işyerlerinde görülmektedir (TÜİK, 2016).

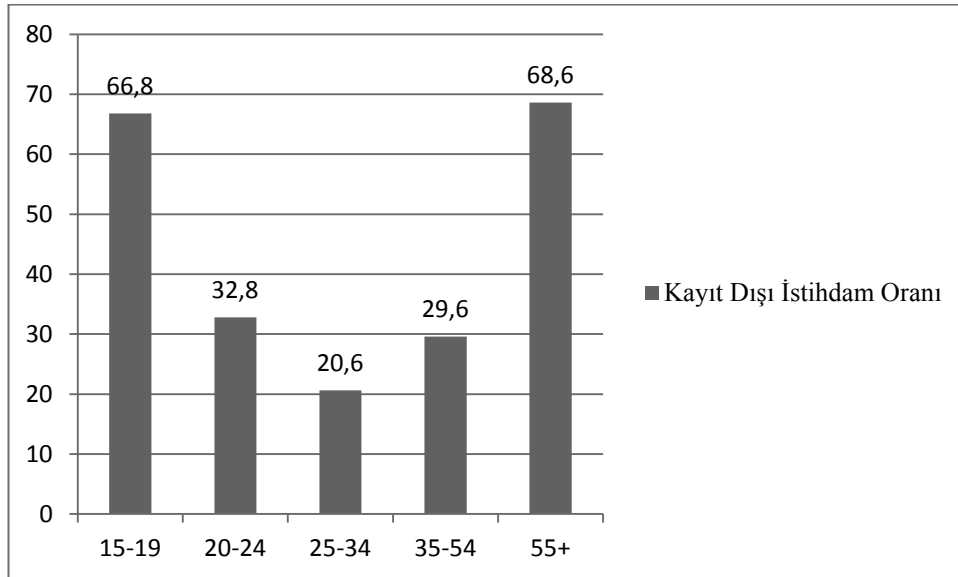

Şekil 2.1. İşyeri Büyüklüğüne Göre Kayıt Dışı İstihdam Oranı

Kaynak: TÜİK, 2015

Şekil 2.1'den de görüleceği üzere küçük işletmelerde kayıt dışılık yüksek seyretmektedir. İşletme büyüklüğü arttıkça kayıt dışılık azalmaktadır.

2014 yılında bölgelere göre kayıt dışı istihdam oranında, kayıt dışı istihdamın en düşük olduğu il %17,4 ile Ankara olurken, onu %18,8 ile İstanbul izlemektedir. Kayıt dışı istihdamın en yüksek olduğu bölge, %71,5 ile Kars, Ağrı, Iğdır, Ardahan illerinin olduğu bölgedir (Kamalıoğlu, 2014:117).

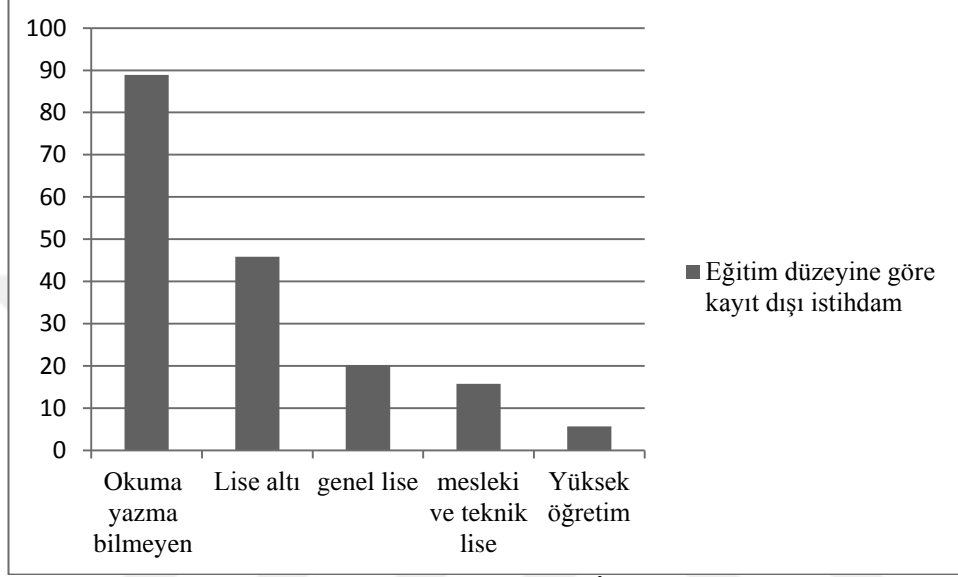
Şekil 2.2. Yaş Gruplarına Göre Kayıt Dışı İstihdam (%)

Kaynak: TÜİK, 2016

Yine aynı araştırma sonuçlarına göre, kayıt dışı istihdam 55 yaş üstü ile 15-19 yaş aralığında en yüksek paya sahip olduğu görüldü. 55 ve üstü yaş grubundakilerde kayıt

dışı istihdam oranı %68,6 olurken, 15-19 yaş aralığında %66,8 gibi yüksek oranlar görülmüştür. Kayıt dışı istihdamın en az görüldüğü yaş aralı %20,6 ile 25-34 yaş grubunda oldu (TÜİK, basın odası haberleri, 2016).

Eğitim seviyesi arttıkça kayıt dışı istihdam oranında düşüşler görülmektedir.

Şekil 2.3. Eğitim Düzeyine Göre Kayıt Dışı İstihdam (%)

Kaynak: TÜİK, 2016

Şekil 2.3’de okuma yazma bilmeyenlerin kayıt dışı istihdam oranı %88,9 olurken, lise mezunlarında bu oran %20,2’ye, yüksekokul ve fakülte mezunlarında %5,7 gibi oldukça düşük seviyelerde görülüyor (TÜİK, 2016).

Türkiye kayıt dışı istihdamla mücadele için birçok program ve eylem planı uygulamış ve belli oranda da başarı elde edilmiştir. Ancak daha alınacak çok yol var. 2014 yılı istatistiklerindeki %35’lik kayıt dışı istihdam oranı geçmişe kıyasla ciddi bir iyileşmeyi işaret etse de AB ülkeleri ile kıyas edince oldukça yüksek kalmaktadır.

4. TÜRKİYE’DE DÖNEMLERE GÖRE UYGULANAN İSTİHDAM POLİTİKALARI

Türkiye Cumhuriyeti; ekonomik, sosyal, kültürel ve daha birçok alanda birçok dönüşüm yaşamıştır. Türkiye’nin temel makroekonomik sorunlarından biri de işsizlik sorunudur. İşsizlik ve işsizliği çözmeye bağlamında izlenen politikaları beş dönemde irdelemek yerinde olacaktır. Birincisi, tek parti dönemini içine alan 1923-1950 arası dönemdir. İkincisi, çok partili hayata geçilen 1950-1960 arası dönemdir. Üçüncüsü, planlı ekonomiyle birlikte ithal ikame uygulamasının olduğu yıllar olan 1960-1980 arası

dönemdir. Dördüncüsü, ekonominin dışı açıldığı 1980-2000 arası dönem. Beşincisi, 2000 ve sonrası dönemdir.

4.1. 1923-1950 Dönemi

Türkiye cumhuriyeti kurulduğu ilk yıllarda batı sanayi devriminin çok gerisinde bir ekonomik ve gelişmişlik düzeyi sergilemektedir. Ekonomi üretim araçları yönünden oldukça yetersizdi. Endüstriyel üretim hemen hemen hiç rastlanmamaktadır. Hizmet sektörü de yetersizdir. Üretimnin büyük kısmı küçük aile işletmelerinde üretilmekte ve orada tüketilmektedir. Böyle olunca ulusal üretiminin büyük bölümü pazara gelmeyen mal ve hizmetlerden oluşmaktadır. Yeni cumhuriyet, Osmanlıdan büyük dış borçlar devralmış, para kurumları ve bankalar da gelişmiş değildir. Türkiye ekonomisi, sanayisi, ticari bilgi ve tecrübesine sahip kişi sayısı oldukça azdır. Demiryolları, madencilik, sigortacılık ve bankacılık gibi sektörlerinin çoğu yabancıların elindedir. Piyasa mekanizması uygun şartlara haiz değildir. (Okur, 2000: 172).

1925 yılında çiftçilerden alınan aşar vergisi kaldırılmıştır. Bu hamle ile tarımsal üretiminin artırılması amaçlanmıştır. 1926 yılında çıkarılan bir kanun ile köylülerin işlediği toprakları kendi adlarına tapuya kaydettirme hakkı verilmiştir. Toprağı olmayan köylülere toprak verilmesi, tarım kredi kooperatiflerinin kurulması, çiftçilerin kredilerinin düzenlenmesi ile Türkiye ekonomisinde tarım sektöründe istihdam edilen işçi sayısı artmıştır (Germir, 2012: 98).

Yeni kurulan Türkiye devleti, kazandığı siyasi bağımsızlığının yanında ekonomik bağımsızlığı da elde etmek istemiştir. Ekonomik bağımsızlığın yolunun sanayileşmeden geçtiği görüşündedirler. Sanayileşme hem Osmanlı devletinde hem de Türkiye cumhuriyetinde birinci hedeftir. 1923 ile 1932 yıllarında, sanayileşme hedefi özel sektöre devredilmiştir. Ancak dönemin bazı olumsuz koşullarından dolayı sanayileşme hedefi gerçekleştirilememiştir. 1929 ekonomik buhranın verdiği fırsatla Türkiye hükümeti politika değişikliğine gitmiş ve devletçilik politikasında karar kılmıştır. Devletçilik politika uygulamalarına geçişi, özel sektörün başarısızlığına bağlamak doğru olmayacaktır. Diğer bir neden de, birçoğu askerlerden oluşan yöneticilerin ekonomiyi kontrol etmek istemeleri, girişimci sınıfın gelişmesinden çekinmişlerdir. 1930-1940 döneminde ekonomi politikalarının merkezinde sanayileşmeye daha fazla önem verilmiştir. Devletin girişimciliği, özel mülkiyeti sınırlamak ve özel sektörün sahasını

daraltmak değildir. Bilakis, özel girişimin korunması ve geliştirilmesi hedefine yöneliktir (Tezel, 1994: 245).

1933-1937 yılları arasında, birinci beş yıllık sanayi planı uygulamaya konulmuştur. Bu dönemde devletin ekonomide ağırlığını hissettirdiği, ithal ikamesi politikasının uygulanmasıyla yapısal bir dönüşüme uğramıştır. İstihdamda nüfusun önemli bir kısmı tarımla uğraşırken, yeni kurulan sanayi sektörü için istihdam imkânları oluşmaya başlamıştır (Germir, 2012: 101).

1938-1950 yılları arasında, birinci beş yıllık sanayi planının başarılmamasıyla, 1938'den sonra ikinci beş yıllık sanayi planı hazırlanmıştır. Ancak 1939 yılında ikinci dünya savaşının başlamasıyla ikinci plan uygulanmadı. Türkiye'nin savaşa girme tehlikesinden dolayı seferberlik uygulaması Türk ekonomisini negatif etkiledi. Bu dönemde üretiminin daralması, askeri harcamaların artması, emisyon hacminin artırılması nedeniyle enflasyon hızla artmıştır.

1931-1950 arası yıllarda, 216 işletme kuruldu. Bu işletmelerin 206'sı sanayi sektöründe kurulmuştur. Devletçilik anlayışının egemen olduğu bu dönemde özel girişimcilerin, yatırımların %95,4'ü sanayi sektörüne yönelmiştir (Akyıldız ve Eroğlu, 2004: 50).

4.2. 1950-1960 Dönemi

1950 ile 1953 arası Türkiye ekonomisi hızlı bir büyüme sergiledi; ancak 1954 yılında tarımdaki kötü hasat ve daraltıcı politikaların sonucunda ekonomi %3 küçüldü. Daha sonraki yıllar büyüme hızı dalgalı ve yüksek seyretmeye devam etti. 1955-1959 yıllarında enflasyon %15'in altına indirilemedi. Bunun yanında fiyat artışlarına rağmen, Türk lirasının yabancı paralar karşısında değerini koruması ihracatı zorlaştırırken, ithalatı ucuz ve cazip hale getirdi. Tüm bunlar dış ticaret açığının artmasına sebep oldu (Yardımcıoğlu vd., 2013: 383).

1950-1960 arasındaki yıllarda tarımsal alandaki makineleşme sonucunda, kırsal kesimde ortaya çıkan gizli işsizler ile zengin toprak sahiplerinin bir kısmı şehirlere göç etti. Bu dönemde yaşanan kentleşme sorunu beraberinde yalnızca ekonomik değil, sosyal problemleri de getirdi. En önemli problemlerin başında gecekondu şeklinde kentlere yerleşme oldu (Yentürk ve Kepenek 2011: 127).

Türkiye ekonomisi 1950’li yılların sonlarına doğru imalat sanayinde genişledi ve büyüme hızı artmaya başladı. Bu büyüme örtülü işgücünün çoğuna istihdam olanaklarını sunarken, bir taraftan da bu endüstriye bağlı küçük işletmeleri de beraberinde getirdi. 1950’lerdeki tarımsal makineleşme, sanayi sektörünün ihtiyacı olan işgücünü şehirlere transfer etti. Şehirlere akın akın göç edenlerin tamamını imalat sanayinde istihdam edilmesi mümkün değildi. Bu sebeple bir kısım insanlar küçük sanayi, ticaret ve hizmetler sektörlerinde iş bulabildi. Bir kısım insanlar da, şehirlerde işsiz kaldı (Okur, 2000: 179).

4.3. 1960-1980 Dönemi

Bu dönem 1960 askeri darbesiyle başlayıp 1980 yılındaki başka bir askeri darbeyle biten ilginç bir dönemdir. 1960-1980 dönemi ithal ikameci bir modeli esas alarak, kalkınma planların uygulandığı bir dönemdir. 1960-1980 döneminde üç ayrı kalkınma planı uygulanmıştır. Birincisi 1963-1967, ikincisi 1968-1972 ve sonuncusu 1973-1977 dönemlerini içine almaktadır.

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (BYKP); geliri yükseltmeye göre ayarlanmış, istihdamı yan bir amaç olarak kabul eden bir kalkınma planıdır. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planında ise temel hedef, GSMH artışıdır. Açıkçası İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planında da geliri artırma amacı güdülmüştür. İkinci Kalkınma Planı istihdam probleminin, ekonomik kalkınmanın sağlanmasıyla kendiliğinden çözüleceği varsayımına dayanmaktadır. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında, %7,9’luk bir gelir artışı hedeflenmiştir. İstihdam konusu ise, sermaye yoğun teknolojilerin gelişmesine mani olmayacak biçimde ve ekonomik gelişmeyi hızlandıracak bir mantıkla düşünülmüştür. Aynı şekilde, istihdamın ve dolayısıyla işsizlik probleminin ekonominin hızlı büyümesinin yaratacağı istihdam imkânlarıyla kendiliğinden çözüleceği savı ağırlık kazanmıştır. 1960-1980 döneminde, niteliği yüksek yatırımların desteklenmesi; GSMH’nın artırılması görüşü benimsenmiş; ama işsizliğin yükselmesine mani olunamamıştır (Ay, 2012: 331).

4.4. 1980-2000 Dönemi

1980 yılı gerek Türkiye ve gerekse de dünya ekonomisi açısından önemli dönüşümlerin yaşandığı bir yıldır. Küreselleşme dalgası dünya ile birlikte Türkiye’yi de etkisi altına almıştır. Türkiye cumhuriyeti, 24 Ocak 1980 kararlarıyla sermaye hareketleri

üzerindeki sınırlamaları kaldırdı ve liberal politikalar uygulamaya başlamıştır. Bunda hedef, ihracat gelirlerini artırmak, artan gelire de sanayileşme hamlesine hız vermektir. Bu sayede gelişmiş ülkelerin ekonomik düzeylerine ulaşmak amaçlanmıştır.

1990 sonrası dönemde, altyapı yatırımlarına kaynak aktarımı yavaşlamış, çalışma yaşamına ilişkin popülist anlayışlar doğmuştur. Ücretlerin artırılması, erken emeklilik gibi popülist yaklaşımlar çalışma yaşamının ve sosyal güvenlik sisteminin bozulmasına sebep olmuştur. Bunun yanında tüketim harcamalarının artırılması bütçe açığını artırarak bütçe dengesini bozmuştur. Kamu harcamaları artışının para arzı ve borçlanma yoluyla finanse edilmesi faiz oranlarını ve enflasyonu körüklemiştir. Bu gelişmeler sonucunda, büyüme oranlarında dalgalanma ve özel sektörün yatırım yapmaktan kaçınmasına sebep olmuştur. Dönemin hükümetinin, enflasyonist büyüme ve fiyatlara müdahale eden politikaları 1994 finans krizinin tüm ekonomik faktörlere kadar etki etmesine zemin hazırladı. 1994 finans krizini aşmak için 5 Nisan 1994 yılında birtakım kararlar alındı. Ancak 5 Nisan kararları eksik istihdam yarattı, GSMH %6,4 oranında küçüldü ve enflasyon %149'a çıkarak gelir dağılımını daha da bozucu bir etki yaptı (Ulusoy ve Cural, 2004: 38-39).

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planıyla, istihdam problemine gerçekçi çözümler temel prensip olarak hedeflenmiştir. Nitelikli işgücü yetiştirmek amaçlanmıştır. Teknoloji ve sanayi politikalarıyla uyumlu bir istihdam politikasının geliştirilmesi vurgulanmıştır. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı ise ana amaç olarak, istihdamı artırmak ve özellikle de genç işsizliği azaltmayı hedeflemiştir. İstihdam politikalarıyla; kalkınma hızının yükseltilmesi ile işgücüne dâhil olanların istihdamının sağlanması, işsizliğin azaltılmasıyla mevcut kaynakların rasyonel kullanılmasının yolunun açılması, işgücü piyasanda istihdam artırıcı düzenlemelere gidilmesi, genç işsizlik probleminin çözümü için açık işsizler kesimine öncelik verilmesi hedeflenmiştir. Ayrıca teknoloji ve teşvik politikalarının istihdamı geliştirecek şekilde, gençlere yaygın eğitim ile beceri ve meslek kazandırılması amaçlanmıştır (Murat, 2007: 104).

Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planında, özel sektörün teşvik edilmesine devam edilmiştir. İstikrarlı, hızlı ve dengeli bir şekilde kalkınmak için işsizliği ve yöresel gelişmişlik farklarını azaltmak; gelir dağılımını iyileştirmek temel hedeflerdir. Yedinci planda ise kamu maliyesinin düzeltilmesi, enflasyonun %10'un altına düşürülmesi ve ekonomik istikrarın sağlanması hedeflenmiştir. Yine bu planda, işgücü piyasasına ilişkin

olarak; birtakım düzenlemeler ile birlikte mesleki bilgisi yetersiz olan işçilere mesleki eğitim verilmesi vurgulanmıştır (Başol, 2001: 68).

4.5. 2000 Sonrası Dönem

Türkiye ekonomisi, 2000 Kasım ve 2001 Şubat aylarında iki büyük kriz yaşamıştır. Şubat 2001 krizi sonrasında uygulamaya konan ekonomik ve yapısal programlar ile Türk ekonomisi 2002 yılından 2008 dünya finansal krizine kadar pozitif büyüme rakamlarına ulaşmıştır. 2008 finansal krizin etkisiyle 2009 yılında %-4,7 oranında daralmıştı. Ancak Türkiye 2008 küresel finans krizini kolay atlatarak 2010 yılında %8,9, 2011 yılında ise %8,5 oranında büyümüştür. Ancak bu olumlu tablo işsizlik rakamlarına yansımamıştır (Bayrak ve Kanca, 2013: 14).

Tük kaynaklarına göre; 2002 yılında % 10,3 olan işsizlik oranı 2003'te % 10,5; 2004'de %10,8; 2005'de % 10,6; 2006'da % 10,2; 2007'de % 10,3; 2008'de % 14,0; 2009'da %13,5; 2010'da % 11,4 ve 2011 yılında ise % 9,8 olarak gerçekleşmiştir. Görüldüğü gibi Türkiye'de işsizlik 2008 ve 2009 yıllarında çok yükselmiş, 2010'dan sonra azalma eğilimine girse de hala yüksek denilebilecek seviyelerde seyretmektedir (Bayrak ve Kanca, 2013: 16).

Bu dönemde ilan edilen, Sekizinci Kalkınma Planında işgücü, istihdam ve işsizlikle ilgili şu varsayımlar vardır (DPT, 2000: 124):

- İstihdamın yapısı tarım sektörü dışındaki sektörler lehine dönüştürülecek, ekonomik ihtiyaçlara göre işgücü yetiştirilecek, işgücünün bilgi çağının şartlarına göre niteliği artırılacak ve işgücü piyasası etkin kılınacak.
- İstihdamın artırılması, işsizliğin azaltılması için sanayi'nin gelişmesine girdi vererek küçük ve orta boy işletmelerin istihdam oluşturma kapasitelerinden maksimumum derecede faydalanılacaktır. Bu maksatla KOBİ'ler ile bireysel girişimcilere eğitim, proje, organizasyon, pazarlama, teknoloji ve finansman destekleri artırılacaktır.
- Üretken yatırımların artırılması ve ekonominin istikrarlı bir şekilde büyümesi için, istihdamın artırılması ve işsizliğin düşürülmesi sağlanacaktır.
- Beyin göçünü engellemek için, nitelikli işgücünün Türkiye'de istihdamını temin edici tedbirler alınacaktır.

- İşgücünün verimliliğinin artırılması için, Meslek Standartları Sınav ve Belgelendirme Sistemi kurulacaktır.
- Engellilere, kadınlara, gençlere yönelik işsizliği engelleyici önlemler alınacaktır. İşsizlik riski yüksek kişilerin, işsiz kalmalarını engelleyici ve niteliklerini artırıcı aktif ve pasif istihdam politikaları hayata geçirilecektir.

Cumhuriyetin kurulmasından bu yana planlı kalkınma programını önemsemiş ülkemiz; bu programlarla ekonomik ve toplumsal yapısında düzenlemiştir. Türkiye cumhuriyeti devleti, beşer yıllık kalkınma planlarının süresi Dokuzuncu Kalkınma Planı ile yedi yıla yükseltilmiştir. Dokuzuncu kalkınma planında işsizlik, işgücü ve istihdam ile ilgili şu konulara yer verilmiştir (DPT, 2006: 99).

- İşgücünün talep edildiği mesleklerde, mesleki eğitim verilmelidir.
- Mesleki eğitim alan kişilerin, istihdamına yönelik teşvik sağlanmalıdır.
- İşgücünün niteliği ve eğitimi; mesleki eğitim ve hayat boyu eğitimle artırılmalıdır.
- İlkokuldan başlayarak öğrencilere iş piyasasına dair dersler verilmeli ve bu istikamette mesleki rehberlik ve yönlendirme yapılmalıdır.
- Ekonomi politikalarının her aşamasında yüksek katma değerli işler yaratmayı amaçlayan istihdam stratejisi uygulanmalıdır.
- Kırsalda olan işgücüne, bölgenin ekonomik ve toplumsal yapısına göre beceri eğitimi veren kurslar açılmalıdır.
- İşsizlik sigortası yasasını değiştirerek, fonda biriken kaynağın belirli dengeler dikkate alınarak İŞKUR'a kayıtlı işsizlere beceri kazandırmak için eğitim programları düzenlenecektir.
- İşe alımlarda cinsiyete dayalı ayrımcılığa karşı önlemler alınmalıdır.
- Girişimcilik, özellikle de kadın girişimciliği teşvik edilmelidir. Yatırım ve istihdamla orantılı sübvansiyonlar uygulanmalıdır.
- Kayıt dışı istihdamın sebepleri ve bu sorunun çözümü için komisyon çalışmaları etkinleştirilmelidir.
- Eğitim yatırımları acilen artırılmalı ve eğitim reformu hızla yapılmalıdır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE ENFLASYON VE İŞSİZLİK ARASINDAKİ İLİŞKİNİN EKONOMETRİK ANALİZİ

Türkiye ekonomisi yüksek seyreden enflasyon ve yine yüksek seyreden işsizlik sorunlarıyla 2000’li yıllara kadar gelmiştir. Türkiye’de 2000 Kasım ve 2001 Şubat aylarında iki büyük ekonomik kriz yaşanmıştır. Bu krizler sonucunda alınan tedbirler sayesinde enflasyonda ciddi iyileşmeler görülse de işsizlik için aynı şeyi söylemek güçtür. 2018 yılına geldiğinde gerek enflasyonun gerekse de işsizliğin oldukça yüksek denilebilecek çift haneli rakamlara ulaşmış olması; bu iki sorunun hala Türkiye’nin en önemli ekonomik problemlerinden olduğunu göz önüne sermektedir.

Birinci bölümde enflasyon ve işsizliğin teorik çerçevesi çizilmiş; ikinci bölümde ise bu iki makroekonomik değişkenin Türkiye ekonomisi üzerindeki etkisi incelenmiştir. Çalışmanın bu kısmında da Türkiye ekonomisinde enflasyon ve işsizlik arasındaki ilişki ampirik olarak analiz edilecektir.

1. ENFLASYON VE İŞSİZLİK ARASINDAKİ İLİŞKİYİ ARAŞTIRAN ÇALIŞMALAR

Bu başlıkta yer alan ilk bölümde Türkiye’de enflasyon ve işsizlik arasındaki ilişkiyi analiz eden çalışmalara, ikinci bölümde ise enflasyon ve işsizlik arasındaki ilişkiyi diğer ülkeler için inceleyen çalışmalara yer verilmiştir.

1.1. Enflasyon ve İşsizlik Arasındaki İlişkiyi Türkiye Ekonomisi İçin Araştıran Çalışmalar

Uysal ve Erdoğan (2003), 1980-2002 yılları arasında, Türkiye ekonomisine ait işsizlik oranları ile fiyat düzeyleri arasındaki ilişkiyi Phillips eğrisi yardımıyla incelemiştir. Granger nedensellik testi sonucunda; 1980’li ve 1990’lı yıllar olarak ele alındığında ilk dönemde değişkenler arasında pozitif (aynı yönlü bir ilişki olmasına rağmen 1990’lı yıllarda negatif bir ilişkinin olduğu gözlemlenmiştir.

Korkmaz ve Çoban(2006), bu çalışmalarında Türkiye’de 1969-2006 yılları arasındaki asgari ücret, enflasyon ve işsizlik arasındaki ilişkiyi analiz etmişlerdir. Çalışmalarında Johansen Eşbütünlük Testi ve Granger Nedensellik Testi uygulanmıştır. İlgili dönemde, asgari ücretteki artışın enflasyondan daha fazla arttığı görülmüştür.

Asgari ücret ile enflasyon arasında Granger Nedensellik Testi sonucunda karşılıklı etkileşim içinde oldukları tespit edilmiştir.

Bayrak ve Kanca (2013), analizlerinde, Keynesyen çerçevede oluşturulan model ile Türkiye’de Phillips Eğrisi’nin geçerliliği araştırmışlardır. Analizlerinde eşbütünleşme testini uygulamışlardır. Eşbütünleşme testi sonucunda işsizlik ile enflasyon arasında uzun dönemli bir ilişkinin olmadığını tespit etmişlerdir. Bu bağlamda, farkları alınarak tahmin edilen modelde işsizlik ile enflasyon arasında ters yönlü bir ilişkinin olduğunu ve Phillips Eğrisi analizinin Türkiye için kısa dönemde geçerli olduğunu saptamışlardır.

Selim ve Ayvaz Güven (2014), analizlerinde Türkiye’de 1990-2012 yılları arasında TÜFE, reel efektif döviz kuru ve işsizlik verilerini kullanarak, değişkenler arasındaki ilişkiyi saptamak için Granger nedensellik testi ve VAR modelini kullanmışlardır. Yapılan analizlerde TÜFE, reel efektif döviz kuru ve işsizlik değişkenleri arasında uzun dönemli bir ilişki saptanamamıştır. Nedensellik analizi sonucunda, reel efektif döviz kurundan işsizlik ve TÜFE’ye doğru bir nedensellik elde edilmiştir. VAR analizinden elde edilen sonuçlar da Granger nedensellik testinin sonuçlarını destekler nitelikte olduğu görülmüştür.

Ayvaz Güven ve Ayvaz (2015), çalışmalarında 1990-2014 dönemine ait enflasyon ve işsizlik verilerini; Türkiye örneğinden hareketle kısa ve uzun dönem şeklinde incelemişlerdir. Çalışmada Eşbütünleşme Testi, Granger Nedensellik Testi ve VAR Analizi yapılmıştır. Test sonucunda ilgili dönemde işsizlik oranından enflasyon oranına doğru bir nedensellik ilişkisinin varlığını göstermektedir.

Köse (2016), bu çalışmasında Türkiye’de 2003:3-2014:4 dönemine ait çeyrek veriler ile GSYİH, işsizlik ve enflasyon arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Analizinde Granger Nedensellik Analizi ve Regresyon Analizinden yararlanmıştır. Elde edilen sonuçlara göre; enflasyon ile işsizlik arasında karşılıklı negatif bir ilişkinin varlığını tespit edilmiştir.

Göçer ve Gerede (2016), Türkiye’de cari açık, ekonomik büyüme, işsizlik ve enflasyon arasındaki ilişkileri simetrik ve asimetrik olarak 2000- 2014 dönemi için incelemiştir. Analiz için Granger yöntemi, Hacker ve Hatemi-J yöntemi, Toda-Yamamoto testleri uygulanmıştır. Çalışmada elde edilen bulgulara dayanarak; Türkiye’de cari açık, ekonomik büyüme, işsizlik ve enflasyon arasında çok yönlü nedensellik ilişkilerinin var olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Özçelik ve Uslu (2017), Türkiye’de 2007-2014 dönemini kapsayan ekonomik büyüme, işsizlik ve enflasyon arasındaki ilişkiyi saptamak için Johansen Eşbütünleşme Testi, Granger Nedensellik Testi ve VAR modeli uygulamışlardır. Çalışmanın sonucu işsizlik ve ekonomik büyüme arasında karşılıklı nedensellik ilişkisinin olduğunu; fakat enflasyon ile hem işsizlik hem de ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin zayıf olduğunu göstermektedir.

Eygü (2018), çalışmasında Türkiye’de 1990-2017 yılları arasında yıllık veriler kullanarak enflasyon ve dış ticaret verilerinin işsizlik oranı üzerindeki etkisini ekonometrik analiz ile incelemiştir. Bu amaçla Breusch-Pagan-Godfrey testinden yararlanmıştır. İnceleme sonucunda enflasyon ve dış ticaret verileriyle işsizlik arasında negatif bir ilişki olduğu savına varılmıştır.

Çelik ve Küçükkale (2018), çalışmalarında, ekonomilerde yaşanan geçici şokların kalıcı etkiler yaratabileceği şeklinde tanımlanan histeri hipotezini Türkiye örneği için incelemiştir. Analiz gerçekleştirilirken sadece genel işsizlik oranları değil, kadın işsizliği, erkek işsizliği, genç işsizliği ve tarım dışı işsizlik gibi oldukça geniş bir yelpaze dikkate alınmıştır. Modeli analiz etmek için Ratchet kademeli artış/azalış yöntemini tercih etmişlerdir. Elde edilen sonuçlar histeri etkisinin Türkiye ekonomisi için geçerli olduğunu gösterirken, yetişkin işsizliğinin histeri etkisine uygun olmadığı gözlemlenmiştir.

Ümit, Karataş (2018), çalışmalarında 2000-2013 dönemine ait üçer aylık veriler kullanarak enflasyon, ekonomik büyüme, doğrudan yabancı yatırım, reel efektif döviz kuru ve işsizlik arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Bu amaçla VAR yöntemini kullanmışlardır. Çalışmanın sonunda sadece ekonomik büyüme ile işsizlik oranı arasında büyümeden işsizlik oranına doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir.

1.2. Enflasyon ve İşsizlik Arasındaki İlişkiyi Diğer Ülkeler İçin Araştıran Çalışmalar

Altay, Tuğcu ve Topcu (2011), çalışmaları 8 gelişmiş ülkenin 2000-2009 dönemine ait verilerinden hareketle, enflasyon ve işsizlik arasında ilişkinin var olup olmadığı Pedroni Panel Eşbütünleşme; iki değişkenin birbirini etkileyip etkilemediği ise Granger nedensellik testi ile analiz etmişlerdir. Çalışmalarının sonucunda kısa dönemde enflasyon işsizliği tetiklediğini, uzun dönemde ise işsizliğin enflasyona sebep olduğunu bulmuşlardır.

Mori, Rozilee, Dullah, Jaratin ve Nanthakumar (2011), 1975-2007 yılları arasında Malezya için enflasyon ve işsizlik ilişkisi üzerine bir çalışma yapmışlardır. Eşbütünleşme testi ve Toda-Yamamoto testlerini uygulamışlardır. Analizlerin sonunda enflasyon ve işsizlik arasındaki uzun vadeli eşbütünleşmenin varlığına dair kanıtlar bulamamışlardır. Bununla birlikte enflasyondan işsizliğe doğru giden tek yönlü nedensel bir ilişkinin var olduğunu tespit etmişlerdir.

Haug ve King (2011), 1952-2010 yılları arasında ABD’de işsizlikle enflasyon arasındaki ilişkiyi analiz etmişlerdir. Çalışmalarında Spektral analiz, Hodrick-Prescott filtresi, Christiano-Fitzgerald filtresi tekniklerini kullanmışlardır. Orta ve uzun dönemde işsizlikle enflasyon arasında olumlu bir ilişki olduğu sonucuna varmışlardır. Enflasyonun 3, 8, 25 ve 50 yıl süren döngülerle işsizliği etkilediğine dair bazı kanıtlar bulunduğu savını ileri sürmüşlerdir.

Dritsaki ve Dritsaki (2013), Yunanistan örneğinden hareketle 1980-2010 arasındaki dönemde uzun vadedeki enflasyon ve işsizlik arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Bu amaçla Granger nedensellik testi iken, Johansen eşbütünleşme testi ve (VAR) testi uygulanmıştır. Sonuçlar, enflasyon ile işsizlik arasında uzun dönemde nedensel bir ilişki olduğunu göstermektedir. Ayrıca, 10 yıllık tahmin için uygulanan dürtü yanıtları, enflasyon şoklarının, incelenen kalan yıllar için hafif bir yükselişin ardından ilk yıllarda işsizlik endeksinde düşüşe yol açtığını göstermektedir.

Gül, Kamacı ve Konya (2013), 1996-2012 yıllarını kapsayan bu çalışmalarında; Türkiye, Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan ve Makedonya için işsizlik ile enflasyon arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Panel Eşbütünleşme ve Panel Nedensellik Testleri uygulanmıştır. Yapılan analizler sonucunda, uzun dönemde enflasyondan işsizliğe doğru tek yönlü bir nedensel ilişkisi tespit edilmiştir.

Touny (2013), Mısır ekonomisi için uzun zaman devam eden işsizlik ve enflasyon arasındaki bağı 1971-2011 arası dönemi analiz ederek açıklamaya çalışmıştır. Çalışmada Johansen-Juselius eşbütünleşme testi, Vektör Hata Düzeltme Modeli'ni uygulamıştır. Çıkan sonuçlar uzun vadede enflasyon oranındaki değişiklikler ile işsizlik arasında pozitif bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır.

Arslan ve Zaman (2014), bu makalelerinde 1999-2010 döneminde en küçük kareler yöntemini kullanarak GSYİH, doğrudan yabancı sermaye yatırımı ve TÜFE oranlarının işsizlik olgusuna etkisini araştırmışlardır. GSYİH, doğrudan yabancı sermaye

yatırımı, TÜFE oranlarının işsizlik olgusunu negatif etkilediğini ve enflasyon ile işsizlik arasında değiş-tokuş olduğunu doğrular bulgular elde etmişlerdir.

Adebowale (2015), 1977 ile 2013 döneminde Nijerya'da işsizlikle enflasyon ilişkisini Phillips Eğrisi kanalıyla açıklamayı amaçlamıştır. Çalışmasında Vektör Hata Düzeltme Modeli ve Granger Nedensellik testlerini uygulamıştır. Analizler sonucunda Phillips eğrisinde olduğu gibi işsizlikle enflasyon arasında ters yönlü bir ilişki varlığını saptamıştır.

Alisa (2015), 1999-2015 tarihlerinde Rusya ekonomisi için enflasyonla işsizlik arasında ilişki için Phillips Eğri'sinin geçerliliğini sınamıştır. Yaptığı analiz sonucunda enflasyonla işsizlik arasında ters yönlü bir ilişkinin varlığına dair kanıt elde edememiştir.

Ademola ve Badiru (2016), bu çalışmalarında 1999-2010 yılları arasındaki verileri kullanarak Nijerya'da Enflasyon, işsizlik ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Çalışmalarında Johansen eşbütünleşme testini uygulamışlardır. RGDP, İşsizlik ve enflasyon arasında uzun vadeli bir ilişki olduğunu ima eden sonuçlar çıkmıştır. İşsizlik ve enflasyonun ekonomik büyüme ile olumlu bir ilişkisini ortaya koymuştur.

Singh ve Nmp (2016), 2009-2015 döneminde Hindistan'da işsizlikle enflasyon arasında bir değiş-tokuş ilişkisinin varlığını test etmişlerdir. Bu amaçla R Kare, F İstatistiği uygulanmıştır. İşsizliğin enflasyon ve GSYİH'yı istatistiksel açıdan önemli olmayan düzeyde etkilediği ortaya konulmuştur. Bununla birlikte bu çalışma; işsizliğin enflasyona ters etkisini ve reel GSYİH'ye olumlu etkisini göstermiştir.

Jelilov, Obasa ve Isik (2016), Bu çalışmada ECOWAS topluluğu üyesi 10 ülkenin 2001-2014 döneminde enflasyonun ve işsizliğin ekonomik büyüme üzerine etkisini analiz etmişlerdir. Çalışmalarında F-testini kullanmışlardır. Çalışma sonunda gerek işsizliğin gerekse de enflasyonun ekonomik büyüme üzerinde pozitif bir etkiye sahip olduğu görülmüştür. Ayrıca enflasyonun büyümeyi önemli ölçüde iyileştirdiğini ortaya koymuşlardır.

Kasseh (2018), bu çalışmasında Gambiya için 1991-2015 döneminde enflasyon ve işsizlik arasındaki ilişkiyi ve Philips eğrisi'nin geçerli olup olmadığını zaman serisi verilerinden ve Yeni Keynesyen eğri modelinden hareketle incelemiştir. Çıkan sonuçlar Gambiya'da enflasyon ve işsizlik arasında ters yönlü bir ilişkinin varlığını doğrular niteliktedir.

Shaari, Razali, Abdullah ve Md Saleh (2018), bu çalışma 1990 ile 2014 yılları arasında yüksek gelirli ülkeler üzerinden Phillips eğrisinin geçerliliğini panel veri analizleri kullanarak incelemektedir. Bu çalışmada hem kısa hem de uzun dönemde enflasyon ve işsizlik arasında çift yönlü bir ilişkinin olduğunu ortaya koymaktadır.

2. VERİ SETİ VE METODOLOJİ

Analizlerde Türkiye ekonomisinin 2005:1-2018: 12 dönemi için aylık veriler kullanılmıştır. Enflasyon ve işsizlik verileri TÜİK veri tabanından elde edilmiştir. Enflasyon değişkeni olarak manşet enflasyon da denilen tüketici fiyat endeksi (TÜFE) esas alınmıştır. İkinci değişken olarak da işsizlik oranı ele alınmıştır. Analizlerde kullanılan değişkenlere ilişkin bilgiler Tablo 3.1’de sunulmaktadır.

Tablo 3.1. Değişkenlerin Tanımlamaları

Değişken	Sembol	Tanımlama	Veri kaynağı
Enflasyon Oranı	ENF	% değişim (2003=100 baz yıllık TÜFE)	TÜİK
İşsizlik Oranı	İŞSİZ	% değişim	TÜİK

Çalışmanın ampirik analizlerine birim kök sınamaları ile başlanacaktır. Birim kök sorunun sınaması için Augmented Dickey Fuller Testi, Phillips Perron Testi, Kwiatkowski-Phillips-Schmidt-Shin Birim Kök Testi ve NG- Peron Testi uygulanacaktır. Analizlerin ikinci aşamasında sınır testi ile değişkenler arasındaki eşbütünlüşme ilişkisi incelenecektir. Üçüncü aşamada ARDL Modeli kullanarak enflasyon ve işsizlik arasındaki uzun ve kısa dönemli ilişkiler tespit edilmeye çalışılacaktır. Dördüncü ve son aşama olarak; Toda-Yamamoto (1995) analiziyle enflasyon ve işsizlik arasındaki nedensellik ilişkisi analiz edilecektir. Bu bağlamda çalışmanın sonraki alt bölümlerinde uygulanacak olan metodolojiye ilişkin teorik bilgiler aktarılacaktır.

2.1. Birim Kök Testleri

Değişkenlerin durağanlığı ve bu durağanlığın derecesini ölçmek için birim kök testleri gerçekleştirilir (Gujarati, 2004:802). Serinin birim kök içermesi, değişkenlerin belirlenen zaman aralığında devamlı artma veya devamlı azalma trendi göstermemesi durumudur. Zaman içerisinde serilerin durağan olması yani serilerin birim kök içermemesi gerekmektedir. Eğer oluşan seriler birim kök içerirse çıkan sonuç ile gerçek sonuçlar arasında birtakım farklılıklar oluşturacaktır. Bundan dolayı serilerin durağanlığını sınamak için birim kök testi yapılmalıdır. Yapılacak çalışma sonucunda

serilerin birim kök içerdiği ortaya çıkarsa, birim kök içeren seri birim kökten arındırılmadan regresyon denklemini içine konulmamalıdır (Akcan, 2016: 126).

Çalışmada değişkenlerin durağanlığı Genişletilmiş Dickey-Fuller, Phillips-Perron, Kwiatkowski-Philips-Schmidt-Shin ve Ng-Perron birim kök testleri ile analiz edilecektir. Bu açıdan çalışmanın bu kısmında uygulanacak olan birim kök testlerine ilişkin metodolojik bilgi aktarılacaktır.

2.1.1. Genişletilmiş Dickey Fuller (ADF) testi

Zaman serilerinde durağanlığın tespiti için gerçekleştirilen ilk birim kök testi, 1976 yılında Fuller tarafından geliştirilmiştir (Fuller, 1976). Dickey ve Fuller 1979 yılında bu modeli daha da geliştirerek; Dickey Fuller (DF) yaklaşımını ortaya atmışlardır (Dickey ve Fuller, 1979: 427-431). Yine aynı bilim insanları 1981 yılında, bağımlı değişkenlere gecikme değerlerini ekleyerek Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) testine son halini verdiler (Göktaş, 2005: 35).

Değişkenlerin durağan olup olmadıklarının tespiti çok önemli bir konudur. Eğer seri birim kök içeriyorsa yani durağan değilse bir kısım yöntemlerle bu durum düzeltilmelidir. Bu bağlamda DF testi için; bir serinin bir önceki döneme göre regresyonu hesaplandığında elde edilen eşitlik şu şekilde olacaktır:

$$Y_t = \rho Y_{t-1} + u_t \quad (3.1)$$

Y_t , Y değişkeninin t zamandaki değeridir. Y_{t-1} , Y 'nin bir önceki dönem yani $t-1$ zamandaki değeridir. u_t ise; olasılıklı hata terimi diye ifade edilebilir. Çıkan sonuç: $\rho=1$ olursa Y_t 'nin birim kök içerdiğine ve serinin durağan olmadığına karar verilir. Eşitlik $\delta = \rho - 1$ olmak üzere aşağıdaki şekilde ifade edilebilir.

$$\Delta Y_t = \delta Y_{t-1} + u_t \quad (3.2)$$

Modele bir sabit eklendiğinde, denklem şu şekilde olacaktır:

$$\Delta Y_t = \beta_1 + \delta Y_{t-1} + u_t \quad (3.3)$$

Eşitliğe hem sabit hem de trend eklendiğinde;

$$\Delta Y_t = \beta_1 + \beta_2 t + \delta Y_{t-1} + u_t \quad (3.4)$$

Şeklinde yazılabilir (Çelik ve Taş, 2007: 15).

Denkleme sabit ve trend ilave yapıldığında kritik eşik değerler değişebileceğinden modelin kendi eşik değerleri tercih edilmelidir. H_0 reddedildiğinde seri durağan hale geleceğinden t -dağılım değerleri kullanılabilir. Dickey-Fuller (DF), hata

terimlerinde (U_t) otokorelasyon olduğunu varsaymıştır. Bu otokorelasyon soruna sahip istatistiksel güven sorunu çözmek için, bağımlı değişkenin gecikmeli farkı (m) denkleme ilave edilir (Pekmezci, 2011: 23).

$$\Delta Y_t = \delta Y_{t-1} + \alpha \sum_{i=1}^m \Delta Y_{t-i} + \varepsilon_t \quad (3.5)$$

Sabit ve trend içermeyen model bu şekilde yazılabilir. Modele, sabit eklendiğinde denklem şu şekilde yazılacaktır:

$$\Delta Y_t = \beta_1 + \delta Y_{t-1} + \alpha \sum_{i=1}^m \Delta Y_{t-i} + \varepsilon_t \quad (3.6)$$

Hem sabit hem de trendin eklendiği durumda model aşağıdaki forma dönüşecektir:

$$\Delta Y_t = \beta_1 + \beta_2 + \delta Y_{t-1} + \alpha \sum_{i=1}^m \Delta Y_{t-i} + \varepsilon_t \quad (3.7)$$

Bu şekilde uygulanan birim kök testlerine Genişletilmiş Dickey-Fuller (GDF) testi denir. Uygun gecikme uzunluklarını belirlemek için AIC ve SIC gibi ölçütler kullanılabilir. En uygun gecikme sayısını belirlemek için değeri en küçük olanının seçilmesi gerekmektedir. Bu şekilde gecikme sayısının belirlenmesi, otokorelasyon probleminin ortadan kaldırılmasına fayda sağlayacaktır (Pekmezci, 2011: 23).

2.1.2. Phillips Perron (PP) testi

Phillips Perron testi, ADF testi gibi, serinin durağanlık analizi yapmak için üretilmiş testtir. Zaman serilerinde ortaya çıkan yapısal değişimler, yapılan birim kök testi sonuçlarını etkileyebilmektedir. Yapısal değişimleri gözardı ederek yapılan birim kök testi yanlış sonuçlar ortaya koyabilmektedir (Dinç, 2006: 238).

DF testi yapısal kırılmaya uğrayan seriyi yapısal kırılmadan önceki ve sonraki dönem diye ikiye ayırmayı gerekli kılmaktadır. Eğer bu dönemler yeterli ölçüde gözleme sahip olmazsa, serbestlik derecesinden dolayı sapmalar oluşacaktır. Bu durumda PP testi, regresyonda serbestlik derecesi kaybını önleyebilecektir. Bu amaçla Phillips ve Perron 1988 yılında, başka bir ekonometrik model inşa etmişlerdir (Muratoğlu, 2011: 51).

Bu model şu şekilde yazılabilir:

$$y_t = \alpha + \alpha y_{t-1} + \tilde{u}_t \quad (3.8)$$

$$y_t = \alpha + \delta(t-T/2) + \alpha y_{t-1} + \tilde{u}_t \quad (3.9)$$

Modelde irt hata terimleri dağılımını, T gözlem sayısını ifade etmektedir. Denklemdaki α ve β katsayıları trendsiz model için, α , β ve irt katsayıları ise trendli model için en küçük kare (EKK) katsayılarını göstermektedir. Bu durumda hipotez şu şekilde yazılabilir (Akıncı, 2008: 57):

H0: $\alpha = 0$ (Birim kök var ve seri durağan değildir)

H1: $\alpha \neq 0$ (Birim kök yok ve seri durağan haldedir).

Phillips-Perron testinin kritik değerleriyle Dickey-Fuller testinin kritik değerleri aynıdır. Phillips-Perron birim kök testi test istatistikleri, ADF test istatistiği için kullanılan kritik tablo değerleri ile karşılaştırılarak sıfır hipotezleri kabul veya reddedilir. Buna göre serilerin durağan olup olmadıklarına karar verilir (Akıncı, 2008: 57).

Netice olarak PP birim kök testi, otokorelasyon sorunu olan serilerde bir düzeltme uygulamasıdır. PP testinde her bir değişken için uygulanan birim kök testi ile uygun gecikme uzunluğu belirlenmektedir. Gecikme uzunluğunun belirlenmesi aşamasında Akaike (ACI) ve Schwartz (SC) gibi bilgi kriterlerinden faydalanılmaktadır.

2.1.3. Kwiatkowski Phillips Schmidt Shin testi (KPSS)

Kwiatkowski-Phillips-Schmidt-Shin tarafından önerilen model, ADF testinden farklıdır. ADF analizinde H0 hipotezi birim kök olduğunu ve serinin durağan olmadığını ifade eder. KPSS analizinde ise H0 hipotezi serinin durağan olduğunu sınar. Kwiatkowski vd. serinin durağanlığını belirlemek için, birim kök testi yerine durağanlık hipotezinin daha uygun bir yöntem olduğunu dile getirmişlerdir. Ayrıca Kwiatkowski, Phillips, Schmidt ve Shin (1992, 159-179) serinin durağan olduğu hipotezi için Lurange Multiplier (LM) istatistikini ileri sürmüşlerdir (Sukar ve Hassan, 2001: 114).

KPSS testinde temel hipotez, birim kök yok şeklinde ifade edilir. Hipotez

H0 : $\rho < 1$ ve H1: $\rho = 1$

olarak inşa edilir ve Lurange Multiplier (LM) istatistik değeri KPSS kritik değeri ile kıyas edilir (Çağlayan ve Saçaklı, 2006: 125).

Kwiatkowski, Phillips, Schmidt ve Shin (KPSS) testinde amaç serinin determinist trend'ten arındırılarak durağan hale getirilmesidir. 0 hipotezi, serinin durağan olduğunu ancak karşı hipotezin birim kök içerdiğini hissettirir. 0 hipotezinde durağanlık trend durağanlığını göstermektedir. Çünkü seriler trend'ten arındırılmıştır. Bu durumda

trend'ten arındırılan seride birim kök olmaması hali, esasında trend durağanlığını ifade etmektedir (Sevüktekin ve Çınar, 2017: 376).

KPSS testi, artıkların uzun dönem varyansının parametrik olmayan tahminine dayanmaktadır. KPSS testi şu şekilde ifade edilebilir:

$$y_t = \alpha_t \delta + u_t \quad (3.10)$$

Modelde yazılan α_t “sabit” veya “sabit ve trend” determinist bileşendir. Bu modelden elde edilen artıklar test istatistiğinin hesaplanmasında kullanılacaktır (Çağlayan ve Saçaklı, 2006: 124).

Test istatistiğini hesaplarken;

$$LM = T^{-2} \sum_{i=1}^T S_i^2 / f_0 \quad (3.11)$$

denklemden yararlanılır. Denklemden S_i birikimli artık fonksiyondur ve T gözlem sayısını, f_0 ise sıfır frekansta artık spektrumunu tahmini eder.

$$S(t) = \sum_{i=1}^T \hat{u}_i \text{ olarak hesap yapılır.}$$

$$f_0 = \hat{y}_0 + 2 \sum_{j=1}^{T-1} K\left(\frac{q}{j}\right) \hat{y}_j \quad (3.12)$$

Burada K ifadesi kernel fonksiyonu, q bant genişliğini ifade eder. Burada $y_j = T^{-1} \sum_{r=j+1}^T e_r e_{t-j}$ 'dir. KPSS birim kök testini uygulamak için genelde Bartlett kernel fonksiyonu tercih edilmektedir (Çağlayan ve Saçaklı, 2006: 125).

2.1.4. NG-Perron

Ekonometrik analiz için seçilen verilerin ilgili zaman aralığında devamlı azalma veya devamlı artma trendi içerinde olmaması haline durağanlık denir. Analizde serilerin mutlaka durağan olması gerekmektedir. Serilerin durağan olmaması; serilerin birim kök içerdiğini gösterir ki; çıkan sonuçlar ile gerçek arasında önemli farklar içerebilir. Bu sebeplerden ötürü oluşturulan serilere birim kök testi uygulanmaktadır (Akcan, 2016: 126).

Ng-Perron (2001) tarafından geliştirilen modelde, değişkenlerin aynı derecede durağan olup olmadıkları incelenmektedir. Bu testler PP testindeki hata teriminin

hacmindeki boyut dağılımı düzensizliğini onarmak için, M-testleri olarak adlandırılan yeni birim kök testleridir (Sevüktekin ve Nargeleçekenler, 2006: 365).

Ng-Perron testleri; Phillips Perron $Z\alpha$ ve Zt testlerinin değiştirilmiş şekli olan $MZ\alpha$ ve MZt testleri, Bhargava testinden dönüştürülmüş olan MSB testi ile ADF-GLS testinin değiştirilmiş hali olan MPT testi olmak üzere dört farklı birim kök testi olarak uygulanmaktadır.

$MZ\alpha$ test istatistiği aşağıdaki şekilde gösterilmektedir.

$$MZ\alpha = Z\alpha + (T/2)(\hat{\theta}_1 - 1)^2 \quad (3.13)$$

(3.12) numaralı denklemde yer alan $(T/2)(\hat{\theta}_1 - 1)^2$ $Z\alpha$ testi, değiştirilmesi için kullanılan düzeltme faktörünü göstermektedir. Denklemde yer alan T toplam gözlem sayısını, $\hat{\theta}_1$ ise birim kök uygulamasındaki otoregresif değişkenin katsayısını ifade etmektedir. MSB ifadesi ise,

$$MSB = (T^{-2} \sum_{t=1}^T e_t Y_{t-1}^2 / s^2)^{1/2} \quad (3.14)$$

Denklemlerle anlatılmaktadır (Göktaş, 2008: 53).

Ng- Perron için MZt tekniği, Phillips-Perron Zt istatistiğinin dönüştürülmüş şeklidir. MZt testinin hesaplanmasında $MZ\alpha$ ve MSB istatistiklerinden yararlanılmaktadır (Göktaş, 2008: 53).

$$MZt = MSB \times MZ\alpha \quad (3.15)$$

Ng-Perron testinin uygulanması aşamasında dördüncü test olarak MPT test istatistiği ile serinin “kesme” veya “kesme ve trend” olma durumuna göre iki şekilde hareket edilmektedir. Birinci olarak seride kesme var ise, (3.15)’de olduğu şekilde hesaplanmaktadır.

$$MPT = [\bar{c}T^{-2} \sum_{t=1}^T \hat{Y}_{t-1}^2 - \bar{c}T^{-1} \hat{Y}_T^2] / S_{AR}^2 \quad (3.16)$$

Seride hem kesme hem de trend varsa şu şekilde yazılmaktadır (Sevüktekin ve Nargeleçekenler, 2006: 249).

$$MPT = [\bar{c}T^{-2} \sum_{t=1}^T \hat{Y}_{t-1}^2 + (1 - \bar{c})T^{-1} \hat{Y}_T^2] / S_{AR}^2 \quad (3.17)$$

Ng-Perron testi hesaplamalarında MSB ve MPT birim kök testlerinde temel hipotez birim kök yoktur hipotezi iken; $MZ\alpha$ ve MZt birim kök testlerinde temel hipotez birim kök vardır şeklinde ifade edilir. Hesaplanan MSB ve MPT değerleri, birim kök testlerindeki kritik değerlerden küçük olması halinde seride birim kök olmadığı temel hipotezi reddedilemezken; hesaplanan $MZ\alpha$ ve MZt değerleri kritik değerlerden küçük

olması durumunda serinin birim kök içerdiği temel hipotezi reddedilememektedir. Ng-Perron birim kök hesaplamalarında otoregresif gecikme uzunluğu, toplam gözlem sayısının küp kökü (T1/3) olarak ifade edilmektedir (Göktaş, 2008: 54).

2.2. Sınır testi ve Kısıtlanmamış Hata Düzeltme Modeli

Literatür incelendiğinde, değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkiler genellikle Engle-Granger (1987), Johansen (1988) ve Johansen-Juselius (1990) eşbütünleşme testleri ile analiz edilmektedir. Ancak bu testlerin uygulanabilmesi için serilerin farklı düzeyde durağan olmaması ve serilerin düzeyde durağan yani I(0) olmaması gerekmektedir. Değişkenler arasındaki eşbütünleşme ilişkisini analiz etmekte kullanılan bir diğer yöntem de Pesaran v.d. (2001) tarafından geliştirilen sınır testi olmaktadır. Pesaran vd. (2001)'in geliştirdiği sınır testinin diğer eşbütünleşme testlerinden farkı; serilerin düzeyde durağan veya farklı derecelerde durağan olduğu durumlarda da eşbütünleşme sınamasına imkân vermesidir. Bu modelin avantajı; değişkenlerin I(0), I(1) veya bu iki durumun birleşimi olması durumunda da eşbütünleşme ilişkisinin analiz edilmesine fırsat vermesidir. Buna ek olarak diğer bir avantajı da küçük örneklerde uygulanabilmesidir (Kamaruddin ve Jusoff, 2009: 100).

Bu avantajlarının yanında sınır testinde dikkat edilmesi gereken bir durum vardır. O da serilerin bütünleşme derecelerinin I(2) olmamasıdır. Sınır testinde değişkenlerin bütünleşme derecelerinin I(0) veya I(1) olması şarttır ve sonuçların 2. Dereceden büyük olduğu durumlarda uygulanmaz (Bolat vd., 2011: 355).

Sınır testine, Kısıtlanmamış Hata Düzeltme Modeli (UECM)'nin tahmin edilmesiyle başlanır. Kısıtlanmamış Hata Düzeltme Modeli denklemi şu şekildedir:

$$\Delta Y_t = \beta_0 + \sum_{i=1}^m \beta_{1i} \Delta Y_{t-i} + \sum_{i=0}^m \beta_{2i} \Delta X_{t-i} + \beta_3 Y_{t-1} + \beta_4 X_{t-1} + \varepsilon_t \quad (3.18)$$

Denklemdaki Δ simgesi serilerin birinci farkını, β_0 sabit terimi, m gecikme uzunluğunu, Y modeldeki bağımlı değişkeni, β_3 ve β_4 uzun dönem katsayılarını, X ise modeldeki bağımsız değişkeni göstermektedir (Kasman ve diğerleri, 2000: 91.)

Değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisinin olup olmadığına karar verebilmek için serideki bağımlı ve bağımsız değişkenlerin birinci dönemdeki gecikme katsayıları F istatistiği ile sınanır. Buradaki temel hipotez, " $h_0: \beta_3 = \beta_4 = 0$ " olarak belirlenir. Değişkenler arasında bir eşbütünleşme ilişkisinin olması için temel hipotezin

reddedilmesi şarttır. Yapılan sınır testi sonucunda çıkan değerler, Paseran vd. (2001)'de sunulan tablo alt ve üst kritik değerleri ile kıyas edilir (Pesaran vd., 2001: 290).

Değişkenlerin eşbütünleşme ilişkisine karar verilirken, modelde kullanılan değişkenlerin bütünleşme derecelerinin aynı mı yoksa farklı mı olduğu göz önüne alınmaktadır. Değişkenlerin bütünleşme dereceleri farklı ise, yani değişkenlerin bir kısmı I(0), bir kısmı I(1) olduğu durumda hesaplanan F istatistiğinde değişkenlerin tamamı I(0) ise hesaplanan F istatistiğinin tablo alt değerini; değişkenlerin tümü I(1) olduğunda da hesaplanan F istatistiğinin tablo üst kritik değerini geçmesi gerekmektedir (Pesaran vd., 2001: 290).

UECM için, uygun gecikme uzunluğunu (m) bulmak sınır testinin önemli bir parçasıdır. AIC ve/veya SIC değerlerinden küçük olduğu ve otokorelasyon sorunu bulunmayan gecikme uzunluğu UECM için uygun gecikme uzunluğudur (Pesaran vd., 2001: 290).

2.3. ARDL Modeli

Değişkenlerin uzun dönem ilişkisinin analizi için Gecikmesi Dağıtılmış Otoregresif Model (ARDL) kullanılacaktır. Geleneksel eşbütünleşme analizlerinde serilerin aynı düzeyde durağan olması gerekmektedir. Bu modelde ise, farklı derecelerde bütünleşik serilerde ve küçük örneklerle yapılan analizlerde kuvvetli tahminler oluşturmaktadır (Telçeken, 2018: 75).

ARDL Modeli şu şekildedir:

$$Y_t = \alpha_0 + \sum_{i=1}^m \alpha_{1i} Y_{t-i} + \sum_{i=0}^n \alpha_{2i} X_{t-i} + \mu_t \quad (3.19)$$

Modeldeki m ve n ifadeleri uygun gecikme uzunluklarını belirtmektedir. ARDL modelinin diğer eşbütünleşme testlerine göre birtakım üstünlükleri vardır. Diğer eşbütünleşme analizlerinin aksine, ARDL modelinde değişkenlerin tümünün aynı düzeyde bütünleşik olması gerekmemektedir. Bundan dolayı I(0) ve I(1) değişkenlerinin modelde kullanılmasında bir sınırlama yoktur. Fakat ARDL denkleminde hiçbir değişkenin ikinci veya daha yüksek derecede bütünleşik olmaması gibi bir kısıt vardır (Çağlayan, 2006: 427).

ARDL modelinde her bir değişken için uygun gecikme uzunluğu AIC/SIC gibi bilgi kriterlerinden yararlanılarak saptanır. Uygun gecikme uzunlukları ile tahmin edilen

ARDL Modelinde değişkenler arasındaki ilişkiler değişkenlerin katsayılarının işaretlerine ve anlamlılıklarına bakarak yorumlanır. ARDL analizinde uzun dönem katsayıları hesaplanırken, bağımsız değişkenin katsayılarının gecikmeli bağımlı değişkenin katsayılarının birden farkına bölünmesiyle oluşturulur (Yamak ve Tanrıöver, 2007: 193).

$$\text{ARDL}(p, q) \text{ Modeli için Uzun Dönem Katsayısı} = \frac{\sum_{i=0}^q \beta_{2,i}}{1 - \sum_{i=1}^p \beta_{1,i}} \quad (3.20)$$

Değişkenler arasındaki kısa dönemli ilişki ise ARDL modeline dayalı hata düzeltme yöntemiyle analiz edilecektir. ARDL Modeline dayalı Hata Düzeltme şu şekildedir:

$$\Delta Y_t = \alpha_0 + \sum_{i=1}^m \alpha_{1i} \Delta Y_{t-i} + \sum_{i=0}^n \alpha_{2i} \Delta X_{t-i} + \alpha_4 ECT_{t-1} + \mu_t \quad (3.21)$$

Denklemden ifade edilen " ECT_{t-1} ", ARDL modelinin uzun dönem ilişkisinin hata terimlerinin bir gecikmeli değeridir. Hata düzeltme yöntemiyle elde edilen katsayının negatif ve anlamlı olması beklenmektedir. Bu şekilde elde edilen sonuç uzun dönemde değişkenlerin arasındaki eşbütünlük ilişkisinin varlığını destekleyecektir. Ayrıca değişkenler arasında uzun dönem bir ilişkide yaşanan bir şok sebebiyle sapmanın ne kadar bir zamanda düzeleceği konusunda da bir fikir verecektir (Keskin, 2008: 228).

2.4. Toda- Yamamoto Nedensellik Analizi

Literatürde veriler arasındaki nedensellik ilişkisinin tespitinde sıklıkla kullanılan ve Granger (1969) tarafından geliştirilen nedensellik testinde, durağan olmayan verilerle yapılan analiz sahte nedensellik ilişkilerini de beraberinde getirebileceğinden, serilerin durağan olma şartı aranır. Serilerin durağan olmaması durumunda birinci ya da ikinci farkları alınarak seriler durağan hale getirilip nedensellik incelenmektedir. Ancak fark değerlerinin kullanılması bilgi kaybına neden olmaktadır. Fakat Toda-Yamamoto (1995) tarafından geliştirilen gecikmesi artırılmış VAR yönteminde serilerin durağan olma şartı olmadığı için serilerin daha fazla bilgi içermesine ve çıkan sonuçların başarılı olmasına imkan vermektedir (Çil, 2006: 169).

Toda-Yamamoto (1995) bir Wald test istatistiği geliştirmiştir. Buna göre birim kök içeren zaman serileri için geçerli olmayan Wald testi, Toda-yamamoto tarafından öne sürülen basit bir yolla geçerli hale gelmiştir (Kasabalı, 2004: 74).

Toda-Yamamoto nedensellik analizinde, değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisi olup olmadığı gecikmesi artırılmış Wald sınaması ile incelenmektedir. Toda-Yamamoto modelinde ana amaç, serilerin maksimum bütünleşme derecesinin öğrenilmesidir. Bu modelde; maksimum bütünleşme derecesi (d_{\max}) ve optimum gecikme uzunluğu ise (k) ile gösterilerek VAR yöntemini kullanarak tahmin yapılmaktadır. VAR modelinin uygun gecikme yapısının tespiti için son hata tahmini, Akaiki bilgi kriteri (AIC), Schwartz kriteri (SC) ve Hannan-Quinn (HQ) gibi ölçütler kullanılmaktadır. Kısacası, değişkenlerin maksimum bütünleşme derecesi kadar VAR modelindeki gecikme sayısı artırılmalıdır (Awokuse, 2003: 126-136).

Bu çalışmada, iki değişkenli VAR yöntemi ile aşağıdaki denklemler oluşturulmuştur:

$$Y_t = \beta_0 + \sum_{i=1}^k \beta_{1i} Y_{t-i} + \sum_{j=k+1}^{d_{\max}} \beta_{2j} Y_{t-j} + \sum_{i=1}^k \alpha_{1i} X_{t-i} + \sum_{j=k+1}^{d_{\max}} \alpha_{2j} X_{t-j} + \mu_{1t} \quad (3.22)$$

$$X_t = \phi_0 + \sum_{i=1}^k \phi_{1i} X_{t-i} + \sum_{j=k+1}^{d_{\max}} \phi_{2j} X_{t-j} + \sum_{i=1}^k \theta_{1i} Y_{t-i} + \sum_{j=k+1}^{d_{\max}} \theta_{2j} Y_{t-j} + \mu_{2t} \quad (3.23)$$

Bu denklemlerle mevcut değişkenlerin katsayılarının anlamlı olması ortak olarak ölçülür. Örneğin (3.21) numaralı denklemde X değişkeninden Y değişkenine doğru nedensellik incelenirken; “X değişkeni Y değişkenin Granger nedeni değildir” şeklinde temel hipotez kurulur. Ana hipotezin reddedilmesi $\alpha_{1i} \neq 0$ olmasına bağlıdır. Buradan X değişkeninin Y değişkeninin Granger nedeni olduğu sonucuna ulaşılır. Fakat k gecikmeli değeri katsayıları (α_{1i}) Wald testi yapılır. α_{2j} asimptotik düzeltme için analizde vardır (Söylemez ve Yılmaz, 2012: 47- 66).

3. AMPİRİK ANALİZ SONUÇLARI

Bu çalışmada, enflasyon ve işsizlik arasındaki ilişki Türkiye ekonomisi için incelenmiştir. Bu amaçla gerçekleştirilen analizlere serilerin birim kök sorunu içerip içermediğinin tespiti amacıyla durağanlık sınamasıyla başlanmıştır.

Serilerin durağanlığı Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF); Phillips-Perron (PP); Kwiatkowski, Phillips, Schmidt, Shin (KPSS) testi ve Ng-Perron testleriyle sınanmıştır. Değişkenler arasındaki eşbütünleşme ilişkisinin analizi için sınır testi metodolojisinden, kısa ve uzun dönemli ilişkilerin tespiti için de ARDL analizinden yararlanılmıştır. Toda-

Yamamoto analizi ile de nedensellik ilişkisi araştırılmıştır. Bu analizlerden elde edilen ampirik sonuçlar sonraki alt başlıklarda sunulmaktadır.

3.1. Birim Kök Testi Sonuçları

Analizlerde kullanılan ENF ve İŞSİZ değişkenlerine uygulanan ADF, PP, KPSS ve NG- Perron birim kök testlerinin sonuçları Tablo 3.2’de gösterilmiştir.

ENF değişkenine ilişkin birim kök testlerinin sonuçları değerlendirildiğinde; % 1 anlamlılık düzeyinde değişkenin ADF, PP, KPSS ve Ng-Perron testlerine göre fark durağan olduğu görülmektedir. Elde edilen test sonuçları doğrultusunda ilgili değişkenin I(1) yani ilk farkı alındığında durağan olduğu kanaatine varılmıştır.

İŞSİZ değişkenine ilişkin birim kök testi sonuçları değerlendirildiğinde; değişkenin % 1 anlamlılık düzeyinde ADF, PP ve Ng-Perron testlerine göre fark durağan yani I(1) olduğu tespit edilmektedir. KPSS testinin sonucu ise değişkenin düzeyde durağan yani I(0) olduğu sonucunu ortaya koymaktadır.

Birim kök testi sonuçlarına bakıldığında ENF ve İŞSİZ değişkenlerinin düzeyde durağan olmadığı; ilk farkı alındığında durağan olduğu kararına varılmıştır. Değişkenlerin ikinci dereceden bütünleşik yani I(2) olmadığını ortaya koyan birim kök testi sonuçları, eşbütünleşme analizlerinde sınır testinin kullanılmasında bir engel bulunmadığını göstermektedir.

Tablo 3.2. ADF, PP ve NG-Perron Birim Kök Testlerinin Sonuçları

DEĞİŞKEN	ADF	PP	KPSS	NG- Perron				KARAR
				MZ_a	MZ_t	MSB	MPT	
ENF	0.79(12) ^b -4.01(%1) -3.43(%5)	-1.81(2) ^b -4.01(%1) -3.43(%5)	0.23 (9) ^b 0.21 (%1) 0.14(%5)	-9.77(2) ^b -23.8(%1) -17.3(%5)	-1.87(2) ^b -3.42(%1) -2.91(%5)	0.19(2) ^b 0.14(%1) 0.16(%5)	10.76(2) ^b 4.03(%1) 5.48(%5)	I(1)
Δ ENF	- 5.79(13) ^{b*} -4.01(%1) -3.43(%5)	-9.53(10) ^{b*} -4.01(%1) -3.43(%5)	0.05 (5) ^{b*} 0.21 (%1) 0.14(%5)	-46.7(10) ^{b*} -23.8(%1) -17.3(%5)	- 4.78(10) ^{b*} -3.42(%1) -2.91(%5)	0.10(10) ^{b*} 0.14(%1) 0.16(%5)	2.18(10) ^{b*} 4.03(%1) 5.48(%5)	
İŞSİZ	-1.61(11) ^c -3.47(%1) -2.87(%5)	0.42(8) ^c -2.57(%1) -1.94(%5)	0.11(10) ^{b*} 0.21 (%1) 0.14(%5)	-8.62(8) ^b -23.8(%1) -17.3(%5)	-1.98(8) ^b -3.42(%1) -2.91(%5)	0.22(8) ^b 0.14(%1) 0.16(%5)	10.90(8) ^b 4.03(%1) 5.48(%5)	I(1)
Δ İŞSİZ	- 3.47(10) ^{c*} -3.47(%1) -2.87(%5)	-8.79(7) ^{c*} -2.57(%1) -1.94(%5)		-87.06(7) ^{b*} -23.8(%1) -17.3(%5)	-6.54(7) ^{b*} -3.42(%1) -2.91(%5)	0.07(7) ^{b*} 0.14(%1) 0.16(%5)	1.26(7) ^{b*} 4.03(%1) 5.48(%5)	

Not: (.) parantez içindeki rakamlar ADF testinde AIC kriteri tarafından belirlenmiş olan gecikme uzunluklarıdır. PP ve NG-Perron testlerinde ise Bartlett Kernell tahmin yöntemi kullanılmış, bant genişliği Newey-West olarak belirlenmiştir. a: regresyonun sabit terim veya trend içermediğini, b: regresyonun sabit terim ve trend içerdiğini, c: regresyonun sabit terim içerdiğini ifade etmektedir. *: %1 anlamlılık düzeyini, **: %5 anlamlılık düzeyini göstermektedir.

3.2. Sınır Testi Sonuçları

Ampirik analizlerin ikinci aşamasında değişkenler arasındaki eşbütünlük ilişkisinin varlığı sınır testi yardımıyla analiz edilmektedir. Birinci aşamada bağımlı değişken işsizlik değişkeni olarak ele alınarak sınır testi uygulaması gerçekleştirilmektedir. Sınır testinin ilk aşamasında Kısıtlanmamış Hata Düzeltme Modeli (UECM) tahmin edilir. Tahmin edilen UECM Modeli aşağıdaki gibidir:

$$\Delta \dot{I}\dot{S}\dot{S}\dot{I}Z_t = \sum_{i=1}^m \beta_{1i} \Delta \dot{I}\dot{S}\dot{S}\dot{I}Z_{t-i} + \sum_{i=0}^m \beta_{2i} \Delta ENF_{t-i} + \beta_3 \dot{I}\dot{S}\dot{S}\dot{I}Z_{t-1} + \beta_4 ENF_{t-1} + \varepsilon_t \quad (3.24)$$

Bu modelin tahmin edilmesinde uygun gecikme uzunluğunun tespit edilmesi önemli bir aşamadır. UECM'deki değişkenlerin ortak gecikme uzunluğunun (m) belirlenmesine ilişkin bilgiler Tablo 3.3'de aktarılmaktadır. Uygun gecikme uzunluğunu seçmek için AIC ve SIC kriterlerinden faydalanılmıştır. Maksimum gecikme uzunluğu 12 olarak belirlenmiştir. UECM modelinde otokorelasyon sorunu olup olmadığı LM testi

yardımıyla araştırılmıştır. Uygun gecikme uzunluğu 10 olarak bulunmuştur. 10 gecikme ile tahmin edilen UECM Modelinde hem kriterler minimum olmakta, hem de bu gecikme ile tahmin edilen model otokorelasyon sorunu içermemektedir.

Tablo 3.3.Sınır Testi için Uygun Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi

M	AIC	SIC	X ² BREUSCH- GODFREY (4)
1	-0.1022	-0.084	29.52 (0.0000)
2	-0.195	-0.063	22.37 (0.0002)
3	-0.203	-0.033	32.01 (0.0000)
4	-0.263	-0.055	20.94 (0,0003)
5	-0.263	-0.015	13.95 (0.0075)
6	-0.333	-0.046	9.804 (0.0439)
7	-0.325	0.001	9.995 (0.0405)
8	-0.325	0.040	10.46 (0.0333)
9	-0.299	-0.108	11.27 (0.0236)
10*	-0.296	0.151	3.887 (0.4215)
11	-0.293	0.195	2.239 (0.6919)
12	-0.285	0.245	2.42 (0.6590)

Not: X² BREUSCH- GODFREY otokorelasyon test istatistiğidir. Parantez içindeki değerler olasılık değerleridir. * işareti, seçilen gecikme uzunluğunu göstermektedir.

Belirlenen gecikme uzunluğu ile tahmin edilen UECM modelinden elde edilen sınır testi sonuçları Tablo 3.4 aracılığıyla gösterilmektedir. Sınır testinde eşbütünlük ilişkisine karar verebilmek için hesaplanan F istatistiğinin üst sınır değerinden büyük olması gerekmektedir. Elde edilen sonuçlar değerlendirildiğinde, hesaplanan F istatistiği (5.3416) üst kritik değeri (4.11) aştığı için değişkenler arasında eşbütünlük olmadığını gösteren H₀ hipotezi %5 anlamlılık düzeyinde reddedilmiştir ve değişkenler arasında eşbütünlük ilişkisi olduğuna karar verilmiştir.

Tablo 3.4. Sınır Testi Sonuçları

k	F istatistiği	KRİTİK DEĞERLER	
		%5 anlamlılık düzeyi	
		Alt Sınır	Üst Sınır
1	5.3416	3.15	4.11

Not: k, denklemdaki bağımsız değişken sayısıdır. Kritik değerler Paseran vd. (2001:300)'den alınmıştır.

3.3. ARDL Analizi Sonuçları

Sınır testi uygulamasından sonra ARDL Modeli ile enflasyon ve işsizlik arasındaki uzun ve kısa dönemli ilişkiler analiz edilecektir. ARDL modeli için maksimum gecikme uzunluğu 12 olarak belirlenmiştir.

Enflasyon ve işsizlik değişkenleri için, ARDL modeli 3.25 numaralı denklemde gösterildiği gibidir:

$$\dot{I}\dot{S}\dot{S}\dot{I}Z_t = \sum_{i=1}^m \alpha_{1i} \dot{I}\dot{S}\dot{S}\dot{I}Z_{t-i} + \sum_{i=0}^n \alpha_{2i} ENF_{t-i} + \mu_t \quad (3.25)$$

AIC kriterine göre ARDL Modelinin uygun gecikme uzunlukları işsizlik değişkeni için 11, enflasyon değişkeni için de 5 olarak belirlenmiştir. ARDL(11, 5) Modelinden elde edilen uzun dönem katsayılar Tablo 3.5’de gösterilmiştir.

Tablo 3.5. ARDL (11,5) Modelinden Elde Edilen Uzun Dönem Katsayıları

Bağımlı Değişken: İŞSİZ					
Değişkenler		Katsayı		t istatistiği	
ENF		1.2006		19.9953*	
Tanısal Denetim Sonuçları					
$R^2 =$ 0.98	$\bar{R}^2 =$ 0.98	$X^2_{BG} =$ 1.32(0.21)	$X^2_{NORM} =$ 7.14(0.03)	$X^2_{WHITE} =$ 2.22 (0.13)	$X^2_{RAMSEY} =$ 0.07 (0.78)

Not: *; %1 anlamlılığı gösterir. X^2_{BG} , X^2_{NORM} , X^2_{WHITE} , X^2_{RAMSEY} sırasıyla otokorelasyon, normallik, değişen varyans ve model kurma hatası sınaması istatistikleridir. Parantez içindeki değerler olasılık değerleridir.

ARDL(11,5) modelinden elde edilen uzun dönem katsayılar değerlendirildiğinde enflasyon değişkeninin işsizlik değişkeninin uzun dönemde % 1 anlamlılık düzeyinde pozitif yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Değişkenler arasındaki kısa dönemli ilişkileri analiz etmek için kurulan Hata Düzeltme Modeli 3.26 numaralı denklemde gösterildiği gibidir:

$$\Delta \dot{I}\dot{S}\dot{S}\dot{I}Z_t = \sum_{i=1}^m \alpha_{1i} \Delta \dot{I}\dot{S}\dot{S}\dot{I}Z_{t-i} + \sum_{i=0}^n \alpha_{2i} \Delta INF_{t-i} + \alpha_3 ECT_{t-1} + \mu_t \quad (3.26)$$

ARDL (11,5) modeline dayalı hata düzeltme modeli sonuçları Tablo 3.6’da sunulmaktadır. Elde edilen sonuçlar enflasyon değişkeninin kısa dönemde işsizlik değişkenini % 5 anlamlılık düzeyinde negatif yönde etkilediğini göstermektedir. Bununla birlikte hata düzeltme teriminin katsayısı da uzun dönemde bulunan eşbütünleşme ilişkisini destekleyecek şekilde negatif işaretli ve istatistiksel olarak anlamlıdır.

Tablo 3.6. Hata Düzeltme Modeli Sonuçları

Bağımlı Değişken= $\Delta\dot{I}\dot{S}\dot{S}\dot{I}\dot{Z}$		
Değişkenler	Katsayı	t istatistiği
$\Delta\dot{I}\dot{S}\dot{S}\dot{I}\dot{Z}$ (-1)	0.36	4.46*
$\Delta\dot{I}\dot{S}\dot{S}\dot{I}\dot{Z}$ (-2)	0.32	3.78*
$\Delta\dot{I}\dot{S}\dot{S}\dot{I}\dot{Z}$ (-3)	-0.44	-4.87*
$\Delta\dot{I}\dot{S}\dot{S}\dot{I}\dot{Z}$ (-4)	0.37	3.78*
$\Delta\dot{I}\dot{S}\dot{S}\dot{I}\dot{Z}$ (-5)	0.23	2.43*
$\Delta\dot{I}\dot{S}\dot{S}\dot{I}\dot{Z}$ (-6)	-0.45	-4.83*
$\Delta\dot{I}\dot{S}\dot{S}\dot{I}\dot{Z}$ (-7)	0.17	1.83***
$\Delta\dot{I}\dot{S}\dot{S}\dot{I}\dot{Z}$ (-8)	0.11	1.31
$\Delta\dot{I}\dot{S}\dot{S}\dot{I}\dot{Z}$ (-9)	-0.13	-1.52
$\Delta\dot{I}\dot{S}\dot{S}\dot{I}\dot{Z}$ (-10)	0.14	1.72***
ΔENF	0.005	0.35
ΔENF (-1)	-0.026	-1.59
ΔENF (-2)	-0.036	-2.01**
ΔENF (-3)	-0.023	-1.30
ΔENF (-4)	-0.045	-2.29**
ECT(-1)	-0.031	-4.44*

Not: *, **, ***sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılığı gösterir.

3.4. Toda-Yamamoto Nedensellik Analizi Sonuçları

Değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisi Toda-Yamamoto yöntemindeki gecikmesi artırılmış Wald sınaması ile incelenmiştir. Bu modelde; maksimum bütünleşme derecesi (d_{max}) ve optimum gecikme uzunluğu ise (k) ile gösterilerek VAR yöntemini kullanarak tahmin yapılmaktadır. Bu çalışmada, iki değişkenli VAR yöntemi ile aşağıdaki denklemler oluşturulmuştur:

$$\dot{I}\dot{S}\dot{S}\dot{I}\dot{Z}_t = \sum_{i=1}^k \beta_{1i} \dot{I}\dot{S}\dot{S}\dot{I}\dot{Z}_{t-i} + \sum_{j=k+1}^{d_{max}} \beta_{2j} \dot{I}\dot{S}\dot{S}\dot{I}\dot{Z}_{t-j} + \sum_{i=1}^k \alpha_{1i} ENF_{t-i} + \sum_{j=k+1}^{d_{max}} \alpha_{2j} ENF_{t-j} + \mu_{1t} \quad (3.27)$$

$$ENF_t = \sum_{i=1}^k \phi_{1i} ENF_{t-i} + \sum_{j=k+1}^{d_{max}} \phi_{2j} ENF_{t-j} + \sum_{i=1}^k \theta_{1i} \dot{I}\dot{S}\dot{S}\dot{I}\dot{Z}_{t-i} + \sum_{j=k+1}^{d_{max}} \theta_{2j} \dot{I}\dot{S}\dot{S}\dot{I}\dot{Z}_{t-j} + \mu_{2t} \quad (3.28)$$

VAR Modeline ilişkin uygun gecikme uzunluğunun belirlenmesine ilişkin bilgiler Tablo 3.7’de gösterilmektedir. Maksimum gecikme uzunluğunun 12 olarak ele alınması durumunda AIC, FPE ve LR kriterlerine göre uygun gecikme uzunluğu 7 olarak belirlenmiştir. Değişkenlerin durağanlık derecelerinin I(1) bulunmasına bağlı olarak nedensellik analizine temel oluşturacak VAR modeli VAR (7+1) olarak tahmin edilmiştir.

Tablo 3. 7. Optimal Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi

Gecikme Sayısı	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
1	-238.8522	NA	0.077130	3.113490	3.191691	3.145252
2	-219.9076	36.91762	0.063683	2.921893	3.078296	2.985417
3	-208.8669	21.23218	0.058189	2.831627	3.066231*	2.926913*
4	-204.9379	7.454991	0.058249	2.832538	3.145343	2.959586
5	-196.6251	15.55998	0.055125	2.777244	3.168252	2.936055
6	-194.3276	4.241546	0.056356	2.799071	3.268280	2.989644
7	-186.0141	15.13471*	0.053343*	2.743771*	3.291181	2.966105
8	-183.9117	3.773666	0.054683	2.768098	3.393710	3.022195
9	-181.6767	3.954080	0.055969	2.790728	3.494540	3.076586
10	-180.1990	2.576535	0.057853	2.823064	3.605079	3.140685
11	-177.4708	4.686887	0.058860	2.839370	3.699586	3.188752
12	-174.6918	4.703061	0.059856	2.855023	3.793440	3.236167

* Seçilen gecikme uzunluğunu göstermektedir.

VAR Modelinden elde edilen nedensellik analizi sonuçları Tablo 3.8’de sunulmaktadır. Toda- Yamamoto nedensellik analizinin sonuçlarına göre enflasyondan işsizliğe doğru % 1 anlamlılık düzeyinde tek yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir.

Tablo 3. 8. Toda-Yamamoto Nedensellik Analizi Sonuçları

Temel Hipotez	χ^2	Nedensellik Yönü
ENFLASYON İŞSİZLİĞİN GRANGER NEDENİ DEĞİLDİR.	22.72*	ENF → İŞSİZ
İŞSİZLİK ENFLASYONUN GRANGER NEDENİ DEĞİLDİR.	4.15	

* % 1 anlamlılığı göstermektedir.

SONUÇ

Birçok ülke tarihin bir döneminde yüksek enflasyon ve yüksek işsizlik sorunlarıyla bir şekilde yüzleşmiştir. Yüksek oranlı enflasyon ve işsizlik sorunları makro ekonomik dengeleri bozup, ülkeleri ekonomik krizlere sürüklemiştir. Güçlü ve sürdürülebilir bir ekonomik yapı inşa edebilmek için bu iki sorunun mutlaka çözülmesi gerekmektedir. Yüksek enflasyonla ve işsizlikle mücadele etmek hem maliye ve para politika uygulayıcıların kararlılığına hem de ülke halkının enflasyonun ve işsizliğin düşürülebileceğine ikna olmasına bağlıdır.

Türkiye ekonomisi özellikle 1970’li yıllardan günümüze kronik enflasyon problemiyle mücadele etmektedir. 1980’li yıllarda Türkiye Cumhuriyeti hükümetleri enflasyonla mücadeleyi bir hedef olarak koymuşlar ve enflasyonu düşürmek için bir takım istikrar programları açıklamışlardır. Son olarak 2001 yılında ilan edilen “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı” ve sonrasında hayata geçirilen yapısal reformlar sayesinde ciddi sayılabilecek başarılar sağlanmıştır.

Türkiye ekonomisinin bir diğer problemi işsizliktir. Kalkınma Planlarında işsizlik sorununa değinilmiş ve bu planlarda aktif ve pasif istihdam politikalarına yer verilmiş, fakat başarılı sonuçlar elde edilememiştir. 1980 24 Ocak kararlarıyla liberal ekonomik politikaların benimsenmesiyle özel girişimciliğe dayanan ve devletin işsizlikle mücadelede etkin rol almadığı politikalar ağırlıklı olarak uygulanmaya başlanmıştır. 1990’lı yıllarda gözlemlenen düşük büyüme ve işgücü arzındaki yükselişler işsizlik sorununu daha da büyütüştür.

Enflasyon ve işsizlik arasında bir ilişki olup olmadığı, bir ilişki varsa ilişkinin yönü merak edilmiştir. Bu amaçla ampirik analizler yapılmıştır. Bu çalışmanın analiz kısmında, 2005:1-2018:12 dönemlerine ilişkin aylık veriler kullanılmıştır. İlk olarak ADF, Phillips Perron, KPSS ve Ng- Nerron birim kök testleri uygulayarak değişkenlerin durağanlık düzeyleri belirlenmiştir. Durağanlık düzeyleri belirlenen enflasyon ve işsizlik değişkenleri arasındaki eşbütünlük ilişkisi sınır testiyle analiz edilmiştir. Enflasyon ve işsizlik değişkenleri arasındaki kısa ve uzun dönem ilişkisi için ARDL modeli kullanılmıştır. Son olarak da

değişkenler arasındaki nedenselliğin yönü Toda-yamamoto nedensellik ile test edilmiştir.

Ampirik analizlere birim kök testleriyle başlanılmıştır. Değişkenlerin ikinci dereceden bütünleşik yani $I(2)$ olmadığını ortaya koyan birim kök testi sonuçları, eşbütünleşme analizlerinde sınır testinin kullanılmasında bir engel bulunmadığını göstermektedir.

Değişkenlerin durağanlık düzeylerinin tespit edilmesinden sonra, ampirik analizlerin ikinci aşamasında değişkenler arasındaki eşbütünleşme ilişkisinin varlığı sınır testi yardımıyla analiz edilmektedir. Uygun gecikme uzunluğunu seçmek için AIC ve SIC kriterlerinden faydalanılmıştır. Otokorelasyon sorunu olup olmadığı LM testi yardımıyla araştırılmıştır. Sınır testinde eşbütünleşme ilişkisine karar verebilmek için hesaplanan F istatistiğinin üst sınır değerinden büyük olması gerekmektedir. Elde edilen sonuçlar değerlendirildiğinde, hesaplanan F istatistiği üst kritik değeri aştığı için değişkenler arasında eşbütünleşme olmadığını gösteren H_0 hipotezi %5 anlamlılık düzeyinde reddedilmiştir ve değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisi olduğuna karar verilmiştir.

Sınır testi uygulamasından sonra ARDL Modeli ile enflasyon ve işsizlik arasındaki uzun ve kısa dönemli ilişkiler analiz edilmiştir. AIC kriterine göre ARDL Modeli için değişkenlerin uygun gecikme uzunlukları tespit edilmiştir. ARDL modelinden elde edilen uzun dönem katsayılar değerlendirildiğinde enflasyon değişkeninin işsizlik değişkenini uzun dönemde % 1 anlamlılık düzeyinde pozitif yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Yine ARDL Modelinde enflasyon değişkeninin kısa dönemde işsizlik değişkenini % 5 anlamlılık düzeyinde negatif yönde etkilediğini göstermektedir. Bununla birlikte hata düzeltme teriminin katsayısı da uzun dönemde bulunan eşbütünleşme ilişkisini destekleyecek şekilde negatif işaretli ve istatistiksel olarak anlamlıdır.

Son olarak değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisi Toda-Yamamoto yöntemindeki gecikmesi artırılmış Wald sınaması ile incelenmiştir. Bu modelde; maksimum bütünleşme derecesi (d_{max}) ve optimum gecikme uzunluğu ise (k) ile gösterilerek VAR yöntemini kullanarak tahmin yapılmaktadır. Toda-Yamamoto nedensellik analizinin sonuçlarına göre enflasyondan işsizliğe doğru % 1 anlamlılık düzeyinde tek yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir.

Enflasyon ve işsizlik ilişkisinin araştırıldığı bu çalışmada sınır testi ile, enflasyonla işsizlik arasında eşbütünleşme ilişkisinin olduğu sonucuna varılmıştır. ARDL modeliyle kısa ve uzun dönem ilişki sonuçlarına göre, kısa dönemde enflasyonun işsizliği istatistiki olarak anlamlı ve negatif yönde etkilediği, uzun dönemde ise anlamlı ve pozitif etkilediği tespit edilmiştir. Toda-yamamoto nedensellik testi sonuçlarına göre enflasyondan işsizliğe doğru tek yönlü ilişkinin varlığı görülmüştür.

ARDL modeli ve Toda-Yamamoto testlerinden elde edilen sonuçlar değerlendirildiğinde Türkiye ekonomisi için incelenen dönemde enflasyonun işsizliği kısa dönemde negatif etkilemesi Monetaristlerin yaklaşımını desteklemektedir. Ayrıca Yeni klasiklerin kısa dönemde şok bir politikanın etkili olabileceği hipotezlerini destekler nitelik sergilemektedir. Yine Türkiye örneğinden hareketle incelenen dönemde enflasyonun işsizliği uzun dönemde pozitif etkilemesi, ilgili dönemde döviz kurunun etkisiyle enflasyonun artmasıyla ve Türkiye ekonomisinin işgücü arz ve talebi arasındaki yapısal problemin varlığıyla açıklanabilir.

KAYNAKÇA

- ABEL, A., BERNANKE B., CROUSHORE, D. (2008) **Macroeconomics**, Boston, Pearsonpress.
- ADEBOWALE, K. B. (2015) “The Relationship between Inflation and Unemployment in Nigeria”, **Doğu Akdeniz Üniversitesi**, Kuzey Kıbrıs.
- ADEMOLA, A.S. ve BADİRÜ, A. (2016) “The Impact of Unemployment and inflation on Economic Growth in Nigeria”, **International Journal of Business and Economic Sciences Applied Research** Vol 9 Sayı 1, ss. 47-55.
- AKCAN, A. T. (2016) “1980 sonrası Türkiye’de Uygulanan Politikaların İşsizlik Üzerine Etkileri ve İşsizliğin Belirleyiciliği Üzerine Ampirik Analiz”, Doktora Tezi, Çanakkale On sekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Çanakkale.
- AKINCI, M. (2008) “Zaman Serilerinde Durağanlık Analizi ve İhracatın GSMH İçindeki Payı Üzerine Bir Uygulama”, Yüksek Lisans Tezi, Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kars.
- AKTAN, C. C.(2010) Monetarizm ve Rasyonel Beklentiler Teorisi, **Ekonomi Bilimleri Dergisi**, Cilt 2, Sayı 1.
- AKYILDIZ, H. ve EROĞLU, Ö.(2004) Türkiye Cumhuriyeti Dönemi Uygulanan İktisat Politikaları, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 9, Sayı: 1, ss. 43-62.
- AKYÜZ, Y. (1980) **Sermaye Bölüşüm ve Büyüme**, 2. bs., Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi.
- ALİSA, M. (2015) “The Relationship between Inflation and Unemployment: A Theoretical Discussion about the Philips Curve”, **Journal of International Business and Economics**, Vol. 3, Sayı. 2, pp. 89-97.
- ALTAY, B., TUĞÇU, C. Ve TOPÇU, M. (2011). “İşsizlik ve Enflasyon Oranları Arasındaki Nedensellik İlişkisi: G8 Ülkeleri Örneği”, **Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF dergisi**, Cilt:13, Sayı: 2, ss: 1-26.
- ALTINIŞIK, İ. (2004) “ Türkiye’de Enflasyon-Vergi Yüğü İlişkisi Ve Enflasyonun Mikro Düzeydeki Etkileri”, Selçuk Üniversitesi Sosyal bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim dalı, İktisat politikası Bilim Dalı, Konya.
- AREN, S. (2005) **İstihdam, Para ve İktisadi Politika**, Ankara, Savaş Yayınevi.
- ARDIC, O. (2011) **Makro İktisat**, 7.bs., Ankara, Seçkin Yayıncılık.
- ARSLAN, M. ve ZAMAN, R. (2014) “Unemployment and its Determinants: A Study of Pakistan Economy”, **Journal of Economics and Sustainable Development**, Vol 5, Sayı 13.

- ARTAN, S. (2004) “Enflasyon-Ekonomik Büyüme İlişkisi: Literatür ve Uygulama”, Basılmamış Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Trabzon.
- ATAÇ, Beyhan. (2000) **Maliye Politikası**, Eskişehir, Eğitim Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı yayınları,
- ATAMAN, B. C.(1998) “Neo Keynesci Bölüşüm Teorisi: Ücret- Fiyat Sarmalı ve Gelirler Politikası”,Ankara, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 51, Sayı: 1, ss. 53-67.
- AY, S. (2012) “Türkiye’de İşsizliğin Nedenleri: İstihdam Politikaları Üzerine Bir Değerlendirme”, Manisa, **Yönetim ve Ekonomi Dergisi**, Cilt:19, Sayı:2, ss. 321-337.
- AYDEMİR, C.(2013) “ Türkiye’de İşgücü Yapısı, İşsizlik ve Kırsal Alan”, **Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt: 27, Sayı: 1, ss.115-137.
- AYDIN, N. (2012) “İşsizlik, Beveridge Eğrisi ve Türkiye İşgücü Piyasasına İlişkin Bir Değerlendirme”, Kütahya, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 2, Sayı:32, ss. 119-132.
- AYKIRI, M. (2008) “Ekonomik Büyüme- Enflasyon- İşsizlik İlişkisi; Türkiye Üzerine bir Uygulama”, Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kars.
- AYVAZ, G. ve AYVAZ, Y. (2015) “Türkiye’de Enflasyon Ve İşsizlik Arasındaki İlişki: Zaman Serileri Analizi”, **Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:13 Sayı:1, ss. 241.
- AWOKUSE, T.O. (2003) “Is the Export-Led Growth Hypothesis Valid For Canada?”,Canadian Journal of Economics, Vol 36, Sayı 1, ss.126–136.
- BAHÇECİ, A.S. (1997) “Ortodoks ve Heteredoks İstikrar Programları: Seçilmiş Ülke Örnekleri ve 1994 Türkiye Deneyimi”, Uzmanlık Tezi, Devlet Planlama Teşkilatı, Ekonomik Modeller ve Stratejik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Ekonomik Modeller Dairesi Başkanlığı, Yayın No: 2477.
- BAKAN, S.(2009) “1980'den Günümüze Türkiye’de Uygulanan Neo-Liberal İktisat Politikaları”, **T.C. Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt:1 Sayı:2, ss.116-124.
- BALAT, A. H. (2010) “Türkiye’de Enflasyonla Mücadelede, Maliye Politikalarının Rolü Ve Etkisi (1990-2008 Yılları)”, Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, İstanbul.
- BARIŞIK, S. ve ÇEVİK, E. İ. (2008) “Yapısal Kırılma Testleri ile Türkiye’de İşsizlik Histerisinin Analizi: 1923-2006 Dönemi”, **KMU İİBF Dergisi**, Sayı:10, Sayı:14, ss: 1-26.

- BARIŞIK, S., ÇEVİK İ. Ve ÇEVİK, K.N. (2010) “Türkiye’de Okun Yasası, Asimetri İlişkisi Ve İstihdam Oluşturmayan Büyüme: Markow- Switching Yaklaşımı”, **Maliye Dergisi**, Sayı: 159 Temmuz- Aralık, ss: 88-102.
- BAŞOL, K. (2001) **Türkiye Ekonomisi**, 7.bs., İzmir, Anadolu Matbaası.
- BATIREL, Ö.F. (2007) **Kamu Maliyesi ve Yönetimi**. İstanbul Ticaret Üniversitesi Yayınları No: 24, İstanbul.
- BAYRAK, M. ve KANCA, O.C.(2013) “Türkiye’de 1970-2010 Yılları Arasında Oluşan Ekonomik ve Siyasi Gelişmelerin Seyri”, Kırgızistan, Akademik Bakış Dergisi, **Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi**, Sayı: 35, ss.1-19.
- BEKİROĞLU, C. (2010) “ Türkiye’de İşsizlik Sorununun Çözümlemesinde Uygulanan Ekonomi Politikalarının Analizi”, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Finans Bankacılık Yüksek Lisans Programı, İstanbul.
- BİÇERLİ, K.(2009) **Çalışma ekonomisi**, 5.bs., İstanbul, Beta yayınları.
- BOCUTOĞLU, E. (2005) **Karşılaştırmalı Makro İktisat Teoriler ve Politikalar**, 2.bs., Trabzon, Derya Kitabevi.
- BOCUTOĞLU, E. (2011) **Makro iktisat Teoriler ve Politikalar**, 8.bs., Murathan Yayınevi, İstanbul.
- BOCUTOĞLU, E. (2011) **Karşılaştırmalı Makro İktisat Teoriler ve Politikalar**, 4.bs., Trabzon, Murathan Yayınevi.
- BOLAT, S; BELKE, M. ve ARAS, O. (2011) “Türkiye’de İkiz Açık Hipotezinin Geçerliliği: Sınır Testi Yaklaşımı”, **Maliye Dergisi**, Sayı: 161. 347-364.
- BOZDAĞLIOĞLU, Y.U. (2008) “Türkiye’de İşsizliğin özellikleri Ve İşsizlikle Mücadele Politikaları”, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 20, ss:47.
- BULUT, S. (2010) “Türkiye’de Aktif İstihdam Politikası Aracı Olarak Düzenlenen İşgücü Eğitim Kurslarının İstihdam Açısından Belirleyiciliği”, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi Ve Endüstri İlişkileri Ana bilim dalı, , Ankara.
- BULUTAY, T. (1980) “Neoklasik İktisat Modelinin Firma Kuramı Üzerine Değerlendirmeler ve Eleştirmeler”, **AÜ SBF Dergisi**, Cilt: 35, Sayı:1, ss: 87-106.
- BÜYÜKAKIN, T. (2007) “Yeni Keynesyen İktisat mı? Yeni Neo Klasik Sentez mi?”, Kocaeli Üniversitesi **Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı:13, ss:22-36.
- CASE K.E. ve FAİR R.C.(1999) “**Principles of Economics**”, 5th Edition, New Jersey, Prentice Hall.

- CESUR. F. (2006) “Para arzı İle enflasyon İlişkisi Ve Türkiye uygulaması (1994-2004)”, Trakya Üniversitesi **Sosyal Bilimler Dergisi**, Aralık 2006 Cilt: 8, Sayı 2, ss: 85-104.
- COLANDER D.C.(2001) “ **Economics**, McGraw-Hill Irwin, New York, 4th Edition.
- ÇAĞLAYAN, E. (2006) “Enflasyon, Faiz Oranı ve Büyümenin Yurtiçi Tasarruflar Üzerindeki Etkileri”, Marmara Üniversitesi **İ.İ.B.F. Dergisi**, Cilt:21, Sayı: 1, ss: 423-438.
- ÇAĞLAYAN, E. ve SAÇAKLIK, İ .(2006) “ Satın Alma Gücü Paritesinin Geçerliliğinin Sıfır Frekansta Spektrum Tahmincisine Dayanan Birim Kök Testleri ile İncelenmesi”, Atatürk Üniversitesi **İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt: 20, Sayı: 1, ss: 121-137.
- ÇAKMAK, A. (2004) **Makro İktisat**, Economics, John Sloman, İstanbul, BilimTeknik Yayınevi.
- ÇELİK, Ç.ve KÜÇÜKKALE, Y. (2018) “İşgücü Piyasasına Yönelik Histeri Etkisi: Ratchet Modeli İle Türkiye Örneği”, UIİİD-IJEAS, 2018 (Prof. Harun Terzi Özel Sayısı): 21-40 ISSN 1307-9832, Trabzon.
- ÇELİK T. ve TAŞ O. (2007) “Etkin piyasa hipotezi ve gelişmekte olan hisse senedi Piyasaları”, **İstanbul Teknik Üniveristesi dergisi**, Cilt:4, Sayı: 2, ss: 11-22.
- CEYLAN, M. (2012) **Ekonomi Mikro-Makro**, Ankara, Detay Yayıncılık.
- ÇİL, Y. N. (2006),“Türkiye’de Turizm Gelirlerinin Ekonomik Büyümeye Etkisinin Testi: Yapısal Kırılma ve Nedensellik Analizi”, **Doğuş Üniversitesi Dergisi**, Cilt7, Sayı 2, ss. 162-171.
- DEMİR, Ö. (2006). “Enflasyon Muhasebesine Geçiş Sürecinde Ortaya Çıkan Uygulama Sorunlarının Değerlendirilmesi: Kuramsal Ve Uygulamalı Bir Çalışma”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- DEMİRCAN, E.(2012) “İstihdam ve İşgücü Piyasası Raporu”, Diyarbakır, Karacadağ Kalkınma Ajansı.
- DİNLER, Z. (2000) **İktisada Giriş**, Bursa, Ezgi Kitabevi Yayınları.
- DİNLER, Z. (2006) **İktisada Giriş**, Bursa, Ezgi Kitabevi Yayınları.
- DİNLER, Z. (2003) **İktisada Giriş**, Bursa, Ekin Kitabevi Yayınları.
- DİRİMTEKİN, H.(1975) “**Genel İktisat Makro**”, İktisadi ve Ticari Bilimler Akademisi Basımevi, Eskişehir.
- DOĞRUEL, A. S. ve DOĞRUEL, F. (2005) **Türkiye’de Enflasyonun Tarihi**, Ankara, TCMB Yayınları.
- DPT, (2001) “Kayıt dışı ekonomi” özel ihtisas komisyonu raporu, Ankara: D.P.T Yayınları, No. 2603 – ÖİK:614. <http://ekutup.dpt.gov.tr/ekonomi/kayitdis/oik614.pdf>, (25.06.2013).

- DPT, (2000) “Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005)”, Ankara, T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı Yayınları.
- DPT. (2006) “Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2007-2013)”, Ankara, TC. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı Yayınları.
- DRİTSAKİ ve DRİTSAKİ (2013) Int. J. Hesaplamalı Ekonomi ve Ekonometri, Cilt. 3, No. 1/2, 2013 27.
- EĞİLMEZ, M. ve KUMCU, E. (2002), **Ekonomi Politikası Teori ve Türkiye Uygulaması**, 1. bs., İstanbul, OM yayınevi.
- EĞİLMEZ, M. ve KUMCU, E. (2011) **Ekonomi Politikası Teori ve Türkiye Uygulaması**, 13. bs., İstanbul, Remzi Kitabevi.
- EĞİLMEZ, M. (2013). Kendime Yazılar, İşsizlik Histerisi, 17 Aralık 2013. <http://www.mahfiegilmez.com/2013/12/issizlik-histeresi.html>, (Erişim: 14 Ağustos 2018).
- EĞİLMEZ, M. (2016). Kendime Yazılar, Arz Yönlü Ekonomi ve Laffer Eğrisi, 9 Eylül 2016. <http://www.mahfiegilmez.com/2016/09/arz-yonlu-ekonomi-ve-laffer-egrisi.html>, (Erişim: 14 Ağustos 2018).
- EKİN, N.(2001) “İşsizlik Sorununa Yeniden Bakış”, **TÜHİS İş Hukuku ve İktisat Dergisi**, Cilt: 16, Sayı: 4-5, ss: 7-13.
- EKZEN, N. (1984) **Türkiye’de ve Dünyada yaşanan Ekonomik Bunalım**, Ankara, Yurt yayınları.
- ERÇEL, G. (1999) “Türkiye’de Enflasyon ve Büyüme İlişkisi”, **İstanbul Menkul Kıymetler Borsası dergisi**, Cilt:3, sayı:12, ss:19.
- EREN, A. (2011) **Türkiye Ekonomisi**, 4.Baskı, Bursa, Ekin Yayinevi.
- ERGİN, F. (1991) **Para Politikası**, İstanbul, Filiz Kitabevi.
- ERİM, N. (2011) **İktisadi Düşünce Tarihi**, Kocaeli, Umuttepe Yayınları.
- ERKUŞ, M. (2007) “Türkiye’de 1980 Sonrası Dönemde Enflasyonun Önlenmesinde Maliye Politikası Araçlarının Etkinliği”, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Kırıkkale.
- EYGÜ, H. (2018) “Enflasyon, İşsizlik ve Dış Ticaret arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Türkiye Örneği”, **Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt 20, Sayı 2, ss. 96 – 112.
- GERMİR, H.N. (2012) **Türkiye’de İstihdam Politikalarının Etkinliği**, 1. bs., Ankara, Adalet Yayınevi.

- GÖÇER, İ. ve GEREDİ, C. (2016) “Cari Açık-Ekonomik Büyüme-Enflasyon ve İşsizlik Açmazında Türkiye: Yeni Nesil Bir Ekonometrik Analiz”, **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi** 2016 Kasım Özel Sayısı.
- GÖKTAŞ, Ö. (2005) **Teorik ve Uygulamalı Zaman Serileri Analizi**, İstanbul, Beşir Kitabevi.
- GÖKTAŞ, Ö. (2008) “Türkiye Ekonomisinde Bütçe Açığının Sürdürülebilirliğinin Analizi”, **Ekonometri ve İstatistik e-Dergisi**, Cilt:0, Sayı: 8, ss.: 45-64.
- GÖZTEPE, Ö.(2007) “ Küreselleşme Surecinde Türkiye İşgücü Piyasası, **Çalışma ve Toplum Dergisi**, Cilt: 3, Sayı:14, ss.81-118.
- GÜL. E., KAMACI, A. ve KONYA S. (2012) “Enflasyon ile İşsizlik Arasındaki Nedensellik İlişkisinin Test Edilmesi: Panel Eşbütünleşme ve Nedensellik Analizi” international Conference On Eurasian economies 2014.
- GÜLOĞLU, B. ve İSPİR, M. S. (2011) “Doğal İşsizlik Oranı mı? İşsizlik Histerisi mi? Türkiye İçin Sektörel Panel Birim Kök Sınaması Analizi”, **Ege Akademik Bakış**, Cilt:11, sayı: 2, ss: 205.
- GÜNDOĞAN, N. (2001) “İşgücünün Yaslanması ve İşgücü Piyasalarına Etkileri”, Ankara Üniversitesi **Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt:56, Sayı:4, ss. 95-108.
- GÜRSEL, S. ve ULUSOY, V.(1999) **Türkiye’de İşsizlik ve İstihdam**, 1.bs., İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.
- HANG, A. A. ve KING, I. P. (2011) “Empirical Evidence on Inflation and Unemployment in the Long Run”, **University of Otago Economics Discussion Papers** No. 1109 August 2011, ISSN 1178-2293 (Online).
- HOSGÖR, Ş. ve TANSEL, A. (2010) “2050’ye Doğru Nüfus Bilim ve Yönetim Eğitim İşgücü Sağlık ve Sosyal Güvenlik Sistemlerine Yansımaları”, İstanbul. TÜSİAD.
- İŞİK A.; YILDIZ H., GÜRDAL T. (2004) **Kamu Maliyesi** (Ders notları), Adapazarı, Sakarya Kitabevi.
- İŞKUR, 2017 yılı İşgücü Piyasası Araştırmaları Türkiye Raporu,
<https://media.iskur.gov.tr/15071/2017-yili-turkiye-geneli-ipa-raporu.pdf> (13.09.2019).
- JELİLOV, G.; OBASA, O. J. ve İŞİK, A. (2016) “Impact of Inflation and Unemployment on Economic Growth in Ten (10) Selected Member’s States of Economic Community of West Africa States”, **Advances in Economics and Business** Vol 4 Sayı 5, ss. 222-244.
- KAMALIOĞLU, N. Ç.(2014) “ Kayıt Dışı İstihdam ve Türkiye’de Uygulanan Mücadele Politikalarının Değerlendirmesi”, Yüksek Lisans Tez, **Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü** Maliye Anabilim Dalı, Ankara.

- KAMARUDDİN, R. ve JUSOFF, K. (2009) “An ARDL approach in food and beverages industry growth process in Malaysia”, **International Business Research**, Vol 2, Issue 3, ss: 98-107.
- KARAASLAN, A.(1999) “Arz Yönlü İktisat Laffer Eğrisi ve İktisadi İstikrar Açısından Vergileme”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı:2, ss. 47-70.
- KARABIYIK, İ. (2012) “İşgücü Piyasasının Yapısal Özellikleri ve Türkiye’de Kadınların İşgücüne Katılma Sorunu”, **International Journal of Human Sciences**, Cilt: 9, Sayı: 2, ss. 1282-1310.
- KARABULUT, A. (2007) “Türkiye’deki İşsizliği Önlemede Aktif İstihdam Politikalarının Rolü Ve Etkinliği”, Uzmanlık Tezi, Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, Ankara.
- KARAGÖL, E. T. ve AKGEYİK. T. (2010) “Türkiye’de İstihdam Durumu: Genel Eğilimler”, Siyaset Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı, Sayı: 21, ss.1-28.
- KARAKAYALI, H. (2005) **Makro Ekonomi**, Genişletilmiş 5. bs., Manisa, Emek Matbaası.
- KARAMALIOĞLU, N. (2014) “Kayıt Dışı İstihdam ve Türkiye’de Uygulanan Mücadele Politikalarının Değerlendirmesi”, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı, Ankara.
- KARASOY, S. (1999) “Genç İşsizlerin Sosyo-Ekonomik Sorunlarına ilişkin İnceleme: Sivas Örneği”, Yüksek Lisans Tezi, **Cumhuriyet Üniversitesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı**, Yönetim ve Çalışma Sosyolojisi Bilim Dalı, Sivas.
- KARLUK, R. (2002) **Türkiye Ekonomisi: Tarihsel Gelişim, Yapısal ve Sosyal Değişim**, İstanbul, Beta Yayıncılık.
- KASABALI, C. (2004) “Doğrudan Yabancı Semaye Yatırımlarının Ekonomik Büyümeye Etkisi: Toda-Yamamoto Yaklaşımı”, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ekonometri Ana Bilim Dalı, Ankara.
- KASMAN, A; TURGUTLU, E. ve KONYALI, G. (2005) “Cari Açık Büyümenin mi Aşırı Değerli TL’nin mi Sonucudur?”, **İktisat İşletme ve Finans Dergisi**, Yıl 20, Sayı 233.
- KASSEH (2018), Gambiyada enflasyon ve işsizlik Open AccessKasseh, J Glob Econ 2018, 6:2DOI: 10.4172/2375-4389.1000294, Volume 6, Issue 2.
- KAYA, S. P. (2012) “Enflasyonun çeşitli Ekonomik Modeller Kullanılarak Ölçülmesi ve Tahmin Performanslarının Karşılaştırılması”, Doktora Tezi, **Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Ana Bilim Dalı**, Antalya.
- KAZGAN, G. (2002) **İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi**, 10. bs., Kocaeli, Remzi Kitabevi.

- KAZGAN, G. (2005) "Türkiye Ekonomisinde krizler", İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi yayınları.
- KEPENEK, Y. ve YENTÜRK, N. (1994) **Türkiye Ekonomisi**, İstanbul, Remzi Kitapevi.
- KESKİN, N. (2008) "Finansal Serbestleşme Sürecinde Uluslararası Sermaye Hareketleri ve Makroekonomik Etkileri: Türkiye Örneği" Yayınlanmamış Doktora Tezi, DEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- KILIÇBAY, A.(1984) **Türk Ekonomisinde Enflasyonun Anatomisi**, İstanbul, Matbaa Teknisyenleri Basımevi.
- KIGUEL, M. A. ve LIVIATAN, N. (1992) "When do Heterodoks Stabilization Programs Work? Lessons From Experince", The World bank Research Observer, Vol 7, Sayı 1, ss.54
- KIZILATEŞ, C. (2017) "Türkiye’de 2000’li Yıllarda Büyüme Ve İşsizlik ilişkisinin Okun Kuralı çerçevesinde İncelenmesi", Yüksek Lisans Tezi Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Uluslararası Ticaret Ve para Yönetimi Bilim Dalı, İstanbul.
- KORKMAZ, S. (2018) **Emek, Sermaye Ve Paranın Zaman İçinde Değişimi**, Bursa, Ekin yayınevi.
- KORKMAZ, A. ve ÇOBAN, O. (2006) "Emek Piyasasında Asgari Ücret, İşsizlik ve Enflasyon Arasındaki İlişkilerin Ekonometrik Bir Analizi: Türkiye Örneği", maliye dergisi, sayı 151.
- KÖSE, Z. (2016) "Türkiye Ekonomisinde 2003-2014 Döneminde Büyüme İşsizlik ve Enflasyon İlişkisi",Gaziantep Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Türk Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, Cilt: 1 Sayı: 1.
- KUNT, S. S. (1997) "Türkiye’de Enflasyon-Ücretler-İşsizlik İlişkisinin Phillips Hipotezi Çerçevesinde İncelenmesi", Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Eskişehir.
- KURNAZ, Ö.(2009) " Türkiye’de Enflasyon ve Büyüme İlişkisi 1987-2006 Dönemi", Yüksek Lisans Tezi, **Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim dalı**, Aydın.
- KÜÇÜKKALE, Y. (2000) "Phillips Eğrisi Üzerine Lugas değişkenlik Hipotezi Türkiye örneği 1950-1995", Doktora Tezi, **Karadeniz Teknik Üniveristesi Sosyal Bilimler Enstitüsü** İktisat Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Trabzon.
- LAVRİNOVİCHA, I.; LAVRİNENKO. O. ve TREİNOVSKİS. J.T. (2014) "Procedia - Social and Behavioral Sciences" Vol 174, ss. 3824 – 3831.

- LECHMAN, E. (2009) “Okun’s Misery Index as an Alternative Poverty Assessment Tool”, Recent Estimations for European Countries”, MRPA Paper, 37493.
- MANKİW, N. G. (2010) **makroekonomi**, Çev: Ömer Faruk Çolak, Ankara, Efil Yayınevi.
- MORİ, K.; ROZİLEE, A., DULLAH, M., JARATİN, L. ve NANTHAKUMAR, L. (2011) “İnflatio Unemplotmen- Off Relationship İn Malaysia”, **Asian Journal of Business and Management Sciences**, Vol. 1 No. 1 [100-108].
- MURAT, S. (2007) “Dünden Bugüne İstanbul’un İşgücü ve İstihdam Yapısı”, İstanbul, İstanbul Ticaret Odası Yayın No: 2007- 7.
- MURATOĞLU, Y. (2011) “Ekonomik Büyüme İşsizlik Arasındaki Asimetrik İlişki ve Türkiye’de Okun Yasası Sınaması”, Yüksek Lisans Tezi, **Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Çorum.
- OKUR, A. (2000) **İktisadi Sistemler**, İzmir, Güleç Matbaacılık.
- ÖZCAN, S. E. (2016) “Yoksulluk Göstergesi Olarak Honutsuzluk Endeksi, Türkiye için Bir Deneme”, , Kütahya, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Emünstitüsü Dergisi**, Sayı 485 ss. 48.
- ÖZCAN, S. E. ve AÇIKALIN, S. (2015) “Relationship Between MiseryIndex and Lottery Games: The Case of Turkey”. **International Journal of Humanities andSocial Science**, Cilt 5, Sayı 7, ss:159-164
- ÖZÇELİK, Ö. ve USLU, N. (2017) “Ekonomik Büyüme Ve Enflasyon Arasındaki İlişkinin var Modeliyle Analizi: Türkiye Örneği”, **Ekev Akademi Dergisi**, Cilt , Sayı 69 ss. 31-52.
- ÖZDEMİR, S.; ERSÖZ, H. Y. ve SARIOĞLU, İ. (2006) “İssizlik Sorununun Çözümünde KOBİ’lerin Desteklenmesi”, İstanbul, İTO Yayınları, İstanbul Ticaret Odası Yayın No: 2006-45.
- ÖZPINAR, Ş.; DEMİR, Ö. ve KESKİS. S. (2011) “Türkiye’de İstihdamın Yapısının Değerlendirilmesi”, **Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi**, Cilt:3, No:2, ss.133-141.
- ÖZTÜRK, N. (2006) “Ekonomide Devletin Değişen Rolü”, **Amme İdare Dergisi**, Cilt: 39, Sayı: 1, ss. 17-38.
- PARASIZ, İ. (1993) **Makro Ekonomi Teori ve Politika**, Bursa, Ezgi Kitabevi Yayınları.
- PARASIZ, İ. (1995) **Kriz Ekonomisi**, Bursa, Ezgi Kitabevi.
- PARASIZ, İ. (2001) **Enflasyon, Kriz ve Ayarlamalar: Dünyada ve Ülkemizde Kalkınma Makro Ekonomi Sorunları**, Bursa, Ezgi Kitabevi Yayınları.
- PARASIZ, İ. (2011) **Modern Makro Ekonominin Temelleri**, Bursa, Ezgi Kitabevi.
- PAYA, M. (1998) **Para Teorisi ve Para Politikası**, İstanbul, Filizi Kitabevi.

- PAYA M. (2013). **Makro İktisat**, İstanbul, Türkmen Kitabevi.
- PEHLİVAN, O. (2001) **Kamu Maliyesi**, Trabzon, Derya Kitabevi.
- PEKER, M. (2013) “Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planında Nüfus Konusu”, **Çalışma Ortamı Dergisi**, Sayı 131, ss. 10-12.
- PEKİN, T. (2011) **Makro Ekonomi**, 5.bs., İzmir, Zeus Kitabevi.
- PEKMEZCİ, A. (2011) “Eşbütünleşme (Koentegrasyon) Yöntemlerinin Simülasyon Verileri İle Karşılaştırılması ve Bir Model uygulaması”, Doktora Tezi, Muğla Üniversitesi Fen Bilimler Enstitüsü, Muğla.
- PESARAN, M. H., SHİN, Y. ve SMİTH, R. J. (2001) "Bounds Testing Approaches to the Analysis of Level Relationships" *Journal of Applied Econometrics*, Cilt 16, Sayı 3, ss. 289-326.
- RENOOY, P.; IVARSSON, S. VAN DER WUSTEN-GRİSTAİ, O. ve MEIJER, R. (2004) Undeclared work in an enlarged Union. An Analysis Of Undeclared Work: An in-Depth Study Of Specific Items. Employment ve Social Affairs European Comission.
- http://www.regioplan.nl/media/pdf/id/493/file_name/Undeclared+work+in+an+enlarged+union
(19.05.2013)
- REYNOLDS, L.G., MASTERS, S.H. ve MOSER C.H. (1991), “Labor Economics And Labor Relations”, New Jersey, Printice-Hall.
- SARAÇ, T. B. (2014) “İşsizlikte Histeri Etkisi: Türkiye Örneği”, *Ege Akademik Bakış*, Cilt 14, Sayı, ss. 335-344.
- SAVCI, İ. (2001). “Sosyal Psikolojik Boyutlarıyla İşsizlik”, **TES-İŞ dergisi**, Sayı: 4.
- SELİM, S. ve AYVAZ GÜLEN, E. T. (2014) “Türkiye’de Enflasyon, Döviz Kuru Ve İşsizlik Arasındaki İlişkinin Ekonometrik Analizi” Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi **Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Dergisi ISSN (Basılı): 1306-2174, ISSN (Elektronik) : 1306-3553.
- SERTKAYA, Y. (2013) “Türkiye Ekonomisinde İşsizliğin Gelişimi Genç İşsizlik Sorunu ve Çözüm Önerileri”, Yüksek Lisans Tezi, **Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, İktisat Anabilim Dalı, Manisa.
- SEVÜKTEKİN, M. ve NARGELEÇEKENLER, M. (2006) “İstanbul Menkul Kıymetler Borsasında Getiri Volatilitésinin Modellenmesi ve Ön raporlanması”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt:61 Sayı:4, ss. 243-265.
- SEVÜKTEKİN, M. ve ÇINAR, M. (2017) **Ekonometrik Zaman Serileri Analizi**, 5. bs., Bursa, Dora yayınları.

- SEYİDOĞLU, H. (2003) “Uluslararası Mali Krizler, IMF Politikaları, Az Gelişmiş Ülkeler, Türkiye ve Dönüşüm Ekonomileri”, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, Cilt:4, sayı:2, ss.141–156.
- SEYİDOĞLU, H. (2006) **İktisat Biliminin Temelleri**, İstanbul, Güzem Can Yayınları.
- SEYİDOĞLU, H. (2009) **Uluslararası İktisat Teori, Politika ve Uygulama**, Geliştirilmiş 17. Baskı, İstanbul, Güzem Yayınları.
- SHAARİ, M. S.; RAZALİ, R., ABDULLAH, N. C. ve SALAH M. L. H. (2018) “Empirical Analysis on The Existence of The Phillips Curve”, **MATEC Web of Conferences** 150, 05063 (2018). (Mucet 2017).
- SİNGH, D. ve NMP, V. (2016) “Tradeoff between Inflation and Unemployment in the Short Run: A Case of the Indian Economy”, **International Finance and Banking**, Vol. 3, No. 1.
- SOLOMAN, J. (2004), **Makro İktisat**, (Çev. A. Çakmak), İstanbul, Bilim Teknik Yayınevi.
- SÖYLEMEZ, A. O. ve YILMAZ, A. (2012) "Türkiye Ekonomisinde Finansal Serbestleşme Döneminde Uluslararası Sermaye Girişi - Büyüme İlişkisi" **İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt 33, Sayı 2, ss. 47 – 66.
- SUBAŞI, D. B. (2005) “Enflasyonun Arima Modelleri ile Tahminlenmesi: 1994-2005 Türkiye Uygulaması”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Kütahya.
- SUKAR, A. and HASSAN, S. (2001) “US Exports and Time Varying Volatility of Real Exchange Rate”, **Global Finance Journal**, Vol.21, pp. 109-119.
- SUSAM, N. (2009) **Türkiye de Uygulanan Maliye Politikaları**, İstanbul, Derin Yayınları.
- SÜNGÜ, Y. (2007)“Kayıt Dışı İstihdamın Denetimi ve Sosyal Güvenlik Reformuyla Yapılan Düzenlemeler”, **TUHİS İş Hukuku ve İktisat Dergisi**, TUHİS Yayınları, Cilt:21, Sayı:2 -3, ss. 115-132.
- SAHİN, H. (2006) **Türkiye Ekonomisi**, Bursa, Ezgi Kitabevi Yayınları.
- ŞAHİN, Hüseyin. (2014) **Türkiye Ekonomisi**, Ezgi Kitabevi, Bursa, 14. Baskı.
- ŞENTÜRK ve AKBAŞ (2014) “İşsizlik-Enflasyon ve ekonomik Büyüme Arasındaki Karşılıklı İlişkinin Değerlendirmesi: Türkiye Örneği”, **Journal of Yasar University**, Cilt 9, Sayı 34, ss. 5820-5832
- ŞIKLAR, İ. (2004) **Para Teorisi ve Politikası**, 1.bs., Eskişehir, TC. Anadolu Üniversitesi Yayını.
- TANSEL, A. (2012) “2050'ye Doğru Nüfus Bilim ve Yönetim: İşgücü Piyasasına Bakış”, İstanbul, Sis Matbaacılık.

- TCMB,(2019)100SorudaMerkezBankacılığı,“Çevirimiçi”
[https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/tr/tcmb+tr/search+results?search-query=LASPARES+F%C4%B0AT+ENDEKS%C4%B0,\(21.04.2019\).](https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/tr/tcmb+tr/search+results?search-query=LASPARES+F%C4%B0AT+ENDEKS%C4%B0,(21.04.2019).)
- TCMB, (2007) Raporlar, Para ve Kur Politiası Metinleri, “Türkiye’nin güçlü ekonomiye geçiş program”.
- [https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/26640b7b-9641-4c35-99ec-cd10a9d4e51b/program.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE-26640b7b-9641-4c35-99ec-cd10a9d4e51b-m3fB7oF \(12.09.2019\).](https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/26640b7b-9641-4c35-99ec-cd10a9d4e51b/program.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE-26640b7b-9641-4c35-99ec-cd10a9d4e51b-m3fB7oF (12.09.2019).)
- TEKEOĞLU, M. (1993) **İktisadi Düşünceler Tarihi**, Adana, Çukurova Üniversitesi Basımevi.
- TELÇEKEN, H. (2018) “Enflasyon ve Faiz Oranları Arasındaki Uzun Dönemli İlişkinin Fisher Hipotezi Çerçevesinde Değerlendirilmesi: Türkiye Örneği (2002-2017)”, Yüksek Lisans tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Ana Bilim Dalı, Mersin.
- TEMİZ, D. (2008) “Türkiye’de Vergi Gelirleri ve Ekonomik Büyüme, **2. Ulusal İktisat Kongresi**, DEÜ, İİBF İktisat Bölümü, İzmir, Türkiye.
- TEZEL, Y. (1994) **Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi 1923-1950**, 3.bs., İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları
- TOKSÖZ, G. (2007) “İşgücü Piyasasının Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Analizi ve Bölgeler Arası Dengesizlikler”, **Çalışma ve Toplum Dergisi**, ss 57-78.
- TOUNY, M. A. (2013) “Investigate the Long-Run Trade-Off between Inflation and Unemployment in Egypt”, **International Journal of Economics and Finance**; Vol. 5, No. 7; 2.
- TUĞLU, A. (2001) “Enflasyon Türkiye’nin Kaderi Olmamalı”, Yaklaşım yayınevi, Sayı: 101, ss.144-145.
- TURHAN, S.E. (2007) “Enflasyon ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği”, Basılmamış Yüksek lisans Tezi. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Kahramanmaraş.
- TÜİK, (2008) Fiyat endeksleri ve enflasyon, sorularla resmi istatistiksel dizisi- 3: 25, Türkiye İstatistik Kurumu matbaası, Ankara
- TÜİK. (2013) Nüfus, demografi, konut, toplumsal yapı “Çevirimiçi”
http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=39#, (Erişim: 04.11.2013)
- TÜİK, (2013) Demografik göstergeler, Sayı: 15844, “Çevirimiçi”
<http://tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=15844> (Erişim tarihi: 06.09.2019).
- TÜİK, (2016) Basın odası haberleri, Sayı: 79.
http://www.tuik.gov.tr/basinOdasi/haberler/2016_79_20160630.pdf

TÜİK, (2018) İstatistikî tablolar ve istatistiksel tablolar ana grup ağırlıkları ve ilgili sayısal bilgiler, Türk Matbaası, Ankara.

TÜİK, (2018) Haber bülteni, Metaveri, Sayı: 27693.

http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=27693&utm_source=feedburner&utm_medium=feed&utm_campaign=Feed%3A+tuikbulten+%28TÜİK-Haber+Bültenleri+%28Son+1+Ay%29%29 (13.09.2019).

TÜİK, (2019) Haber bülteni, Metaveri, Sayı: 30691 (11.09.2019).

<http://www.tuik.gov.tr/HbGetirHTML.do?id=30691>

TÜİK, (2020) Temel istatistikler, Enflasyon ve Fiyat (01.03.2020).

<http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>

TÜSİAD (2002), “Enflasyon ve Büyüme Dinamikleri: Gelişmekte Olan Ülke Deneyimleri Işığında Türkiye Analizi”, TÜSİAD Raporları, İstanbul, Yayın No. TÜSİAD-T/2002-12/341, ss.1-125.

TÜRK, İ. (1999) **Maliye Politikası**, 12.bs., Ankara, Turhan Kitabevi.

ULUSOY, A. (1999) **Maliye Politikası**, Trabzon, Derya Kitabevi.

ULUSOY, A. ve CURAL, M. (2004) “Üretim ve İstihdam Politikaları Yeniden Yapılandırılmalı”, **TUHİS İş Hukuku ve İktisat Dergisi**, Cilt: 19, ss. 36-58.

UYSAL, D. ve ERDOĞAN, S. (2003) “Enflasyon ile İşsizlik Oranı Arasındaki İlişki ve Türkiye Örneği”, **Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, Cilt 3, sayı 6, ss. 35-47.

ÜMİT, Ö. ve KARATAŞ, Ö. (2018) “Türkiye’de İşsizlik ve İşsizliği Etkileyen Makroekonomik faktörlerin Ekonometrik Analizi”, Cilt 14, Sayı 2.

ÜNSAL, E. M. (2017) **Makro İktisat**. Genişletilmiş 11. Bs., Ankara, Murat yayınları.

ÜSTÜNEL, B. (1990) **Makro Ekonomi**, 5.bs., İstanbul, Mısırlı Matbaacılık.

YAMAK, N. ve TANRIÖVER, B. (2007) "Türkiye’de Nominal Faiz Oranı-Genel Fiyat Düzeyi İlişkisi: Gibson Paradoksu" İnönü Üniversitesi, **8. Türkiye Ekonometri ve İstatistik Kongresi**, Mayıs 24-25, Malatya.

YARDIMCIOĞLU, M.; KOCAMAZ, H. ve SEZA, N. (2013) “Türkiye’de Günümüze Kadar İzlenen Bölgesel Kalkınma Politikaları ve Kalkınma”, **T.C. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, ss.381-394.

YAŞA, M. (1980) **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi (1923-1978)**, İstanbul, Apa Ofset Basımevi.

- YENTÜRK, N. ve KEPENEK, Y. (2011) **Türkiye Ekonomisi**, 24.bs., İstanbul, Remzi Kitabevi.
- YERELİ, A. B. ve KARADENİZ, O. (2004) **Kayıt dışı istihdam**, Ankara, Odak Yayınları.
- YILDIRIM, E.; ÇAKMAKLI, S. ve ÖZKAN, Ö. (2011) “Eskiden yeniye neo-klasik sentez: bir literatür taraması”, Ankara **Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt 66, No: 4, ss. 153 – 184.
- YILDIRIM, J. (1993) “Türkiye’de Para Yaratma Gelirleri” (Tartışma Tebliği No: 9303), S.1, Ankara.
- YILDIRIM, K. ve KARAMAN, D. (2003) **Makroekonomi**, Eskişehir, Etam Matbaası.
- YILDIRIM, K. ve ÖZER M. (2013) **Makro İktisat**, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını, No: 2824, 1.bs., Eskişehir.
- YILDIRIM, O. (2003) “Kura Dayalı İstikrar Politikası: Teori ve Ülke Uygulamaları”, TC. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü.
- YÜCEOL, H. M. (2002) “Emek Piyasası kurumları ve Türkiye’de İşsizlik Sorunu”, Çukurıva Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim dalı, Adana.
- YÜCEOL, H. M. (2005) “Bir Politika Değişkeni Olarak İşsizliğin Ölçülmesi sorunu ve Türkiye’de Gerçek İşsizlik Oranı”, **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 3 Sayı: 12, ss118–133.
- ZENGİN, G. (2016) “Enflasyon ve işsizlikle mücadele yöntemleri ve çözüm önerileri: Türkiye örneği”, Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.

EKLER

Ek-A.1: Enflasyon ve İşsizlik Arasındaki İlişkiyi Türkiye Ekonomisi için İnceleyen Çalışmalar

Yazarlar/Yıl	İncelenen Dönem	Yöntem	Modelde Kullanılan Değişkenler	Sonuç
Uysal ve Erdoğan (2003)	1980-2002	*En Küçük Kareler Yöntemi *Granger nedensellik testi	Enflasyon ve işsizlik	Enflasyon ve işsizlik arasındaki ilişki 1980’li ve 1990’lı yıllar olarak ele alındığında ilk dönemde değişkenler arasında pozitif yönlü bir ilişki olmasına rağmen 1990’lı yıllarda negatif bir ilişkinin olduğu gözlenmiştir.
Korkmaz ve Çoban (2006)	1969-2006	Eşbütünleşme Testi *Granger Nedensellik Testi	Asgari Ücret, Enflasyon ve İşsizlik.	Asgari ücretteki artışın enflasyondan daha fazla arttığı görülmüştür. Ayrıca asgari ücret ile enflasyon arasında Granger Nedensellik Testi sonucunda karşılıklı etkileşim içinde oldukları sonucuna varılmıştır.
Bayrak ve Kanca (2013)	1970-2010	*Eşbütünleşme Test	Enflasyon ve işsizlik	İşsizlik ile enflasyon arasında ters yönlü bir ilişkinin olduğu ve Phillips Eğrisi analizinin Türkiye için kısa dönemde geçerli olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Selim ve Ayvaz Güven (2014)	1990-2012	*Granger Nedensellik Testi *VAR Modeli	Enflasyon, Döviz Kuru ve İşsizlik	Reel efektif döviz kurundan, işsizlik ve TÜFE’ye doğru bir nedensellik elde edilmiştir.
Şentürk ve Akbaş (2014)	2005-2012	*Birim Kök Testleri *Zivot-Andrews Testi *Toda Yamamoto Testi *Boodstarp Testi	Ekonomik büyüme, enflasyon ve işsizlik	Sanayi üretim endeksi ile işsizlik oranı ve işsizlik oranı ile de enflasyon oranı arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir.

Ek-A.1: Enflasyon ve İşsizlik Arasındaki İlişkiyi Türkiye Ekonomisi için İnceleyen Çalışmalar (Devamı)

Ayvaz Güven ve Ayvaz (2015)	1990- 2014	*Engle-Granger Eşbütünleşme Testi *Granger Nedensellik Testi * VAR Analizi	Enflasyon ve işsizlik	İşsizlik oranından enflasyon oranına doğru bir nedensellik ilişkisinin varlığı tespit edilmiştir.
Köse (2016)	2003-2014	*Granger Nedensellik Analizi, *Regresyon Analizi *ADF Birim Kök Testi.	Ekonomik Büyüme, İşsizlik ve Enflasyon	Elde edilen sonuçlara göre; enflasyon ile işsizlik arasında karşılıklı, negative bir ilişkinin varlığı tespit edilmiştir.
Göçer ve Gerede (2016)	2000Q1-2014Q4	*Granger Yöntemi *Hacker ve Hatemi-J Yöntemi, *Toda-Yamamoto Testi	Cari açık, ekonomik büyüme, işsizlik ve enflasyon.	Türkiye’de cari açık, ekonomik büyüme, işsizlik ve enflasyon arasında çok yönlü ilişkilerin olduğu sonucuna varılmıştır.
Özçelik ve Uslu (2017)	2007-2014	*VAR modeli, *Johansen Eşbütünleşme Testi *Granger Nedensellik Testleri	Ekonomik büyüme, işsizlik ve enflasyon	İşsizlik ile ekonomik büyüme arasında güçlü bir ilişkiye işaret ederken; enflasyon ile hem işsizlik hem de ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin zayıf olduğunu görülmektedir.
Eygü (2018)	1990-2017	*Breusch-Pagan-Godfrey Testi	Enflasyon, Dış Ticaret ve İşsizlik	Bu çalışmada; enflasyon ve dış ticaret verileriyle işsizlik arasında negatif bir ilişki olduğu savına varılmıştır.
Çelik ve Küçükkale (2018)	1988-2015	*Ratchet kademeli artış/azalış yöntemi.	İşsizlik Oranları ve Histeri Etkisi.	Elde edilen sonuçlar histeri etkisinin Türkiye ekonomisi için geçerli olduğunu gösterirken, yetişkin işsizliğinin histeri etkisine uygun olmadığı sonucu dikkat çekmiştir.
Ümit, ve Karataş (2018)	2000:Q1 2013:Q4	*VAR Yöntemi	Enflasyon, Büyüme, Doğrudan Yabancı Yatırım, Reel Efektif Döviz Kuru ve İşsizlik	Büyüme ile işsizlik oranı arasında büyümeden işsizlik oranına doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir.

Ek-A.2: Enflasyon ve İşsizlik Arasındaki İlişkiyi Diğer Ülkeler için İnceleyen Çalışmalar

Yazarlar/Yıl	İncelenen Dönem	Yöntem	Modelde Kullanılan Değişkenler	Sonuç
Mori, Rozilee, Dullah, Jaratin ve Nanthakumar (2011)	1975-2007	*ARDL, *Eşbütünleşme Testi *Toda-Yamamoto Testi	Enflasyon ve işsizlik	Enflasyondan işsizliğe giden tek yönlü nedensel ilişkinin var olduğunu tespit edilmiştir.
Altay, Tuğcu ve Topcu (2011),	2000-2009	*Pedroni Panel Eşbütünleşme *Granger Nedensellik Testi	İşsizlik ve Enflasyon.	Kısa dönemde enflasyon işsizliği tetiklerken, uzun dönemde ise işsizlik enflasyona sebep olmaktadır.
Haug Ve King (2011)	1952-2010	*Spektral Analiz *Hodrick-Prescott Filtresi *Christiano-Fitzgerald Filtresi	Enflasyon ve işsizlik	Orta ve uzun dönemde işsizlikle enflasyon arasında olumlu bir ilişki olduğu sonucuna varılmıştır.
Gül, Kamacı ve Konya (2013)	1996-2012	*Panel Birim Kök Testi *Panel Eşbütünleşme Testi *Panel Nedensellik Testi	Enflasyon ve işsizlik	Uzun dönemde enflasyondan işsizliğe doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi görülmüştür.
Dritsaki Ve Dritsaki (2013)	1980-2010	*Granger Nedensellik Testi *Johansen Eşbütünleşme Testi	Enflasyon ve işsizlik	Enflasyon ile işsizlik arasında uzun dönemde nedensel bir ilişki olduğunu göstermektedir.
Touny (2013)	1974-2011	*Johansen-Juselius Eşbütünleşme Testi *Vektör Hata Düzeltme Modeli	Enflasyon ve işsizlik	Uzun vadede enflasyon oranındaki değişiklikler ile işsizlik arasında pozitif bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır.
Arslan ve Zaman (2014)	1999-2010	*En Küçük Kareler Yöntemi	Enflasyon ve İşsizlik	Bu çalışma gayri safi yurtiçi hâsıla, doğrudan yabancı sermaye yatırımı ve TÜFE oranlarının işsizlik olgusuna olumsuz etki ettiğini tespit etmiştir.

Ek-A.2: Enflasyon ve İşsizlik Arasındaki İlişkiyi Diğer Ülkeler için İnceleyen Çalışmalar (Devamı)

Alisa (2015)	1999-2015	*Phillips Eğrisi	Enflasyon ve işsizlik	Çalışma sonucunda Phillips eğrisinin 1999-2015 tarihlerinde Rusya için geçerli olmadığı sonucuna varılmıştır.
Adebowale (2015)	1977-2013	*Vektör Hata Düzeltme Modeli * Granger Nedensellik Testi	Enflasyon ve işsizlik	Bu çalışma enflasyonun işsizliğe neden olduğu ortaya koymaktadır.
Singh ve Nmp (2016)	2009-2015	R Kare, F İstatistiği,	Enflasyon, İşsizlik ve Reel GSYİH	Bu çalışma işsizliğin enflasyona ters etkisini ve reel GSYİH'ye olumlu etkisini göstermiştir.
Ademola ve Badiru (2016)	1981-2014	* En Küçük Kareler Yöntemi *Johansen Eşbütünlük Testi	Enflasyon, işsizlik ve ekonomik büyüme	İşsizlik ve enflasyonun ekonomik büyüme ile olumlu ilişkisini ortaya koymuştur.
Jelilov, Obasa, ve Isik (2016)	2001-2014	*En Küçük Kareler Yöntemi *F-testini	Enflasyon, işsizlik ve Ekonomik Büyüme	Gerek işsizliğin gerekse de enflasyonun ekonomik büyüme üzerinde pozitif bir etkiye sahip olduğu görülmüştür.
Kasseh (2018)	1991-2015	zaman serileri.	Enflasyon ve işsizlik	Çıkan sonuçlar Gambiya'da enflasyon ve işsizlik arasında ters bir ilişkinin varlığını doğrular niteliktedir.
Shaari, Razali, Abdullah ve Md Saleh (2018)	1990-2014	*Phillips eğrisi	Phillips Eğrisi, Enflasyon ve İşsizlik	Bu çalışma hem kısa hem de uzun dönemde enflasyon ve işsizlik arasında çift yönlü bir ilişkinin olduğunu ortaya koymuştur.

ÖZGEÇMİŞ

06.04.1975 yılında Ankara'nın Beypazarı ilçesinde doğdu. İlk ve orta öğrenimini Beypazarı'nda tamamladıktan sonra 1998 yılında Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sınıf Öğretmenliği Bölümünden mezun oldu. 2010 yılında Anadolu Üniversitesi İktisat Fakültesi İktisat Bölümü bitirdi. 2017 yılında Bandırma Onyedli Eylül Üniversitesi S.B.E. İktisat Ana Bilim Dalında yüksek lisans eğitimine başladı.

